شنەیەکی گەرم هەڵی دەکرد، گژو گیا لە زەینمدا سەوز دەبوو، ناخم پڕ دەبوو لەگوڵاڵە سوورە، بەهار لەگەڵ قەدیس (جیۆرج)ی دەسگیرانیدا، بەسواری گالیسکەیەکی سپییەوە دەهات، بەهار تێدەپەڕی، هاوین دەهات، هاوین دەهات و پاکیژەی پیرۆزیش بەرگرتوو ڕادەکشا، تا ئەویش دوای هێنانە دونیای ئاوها کوڕێک، بۆ خۆی بحەوێتەوە، قەدیس (دیمیتریس) بەنێو باراندا بەسواری ئەسپە شێوە دەگەیشت، پاییزی بەدوای خۆدا دەهێنا و گەڵا مێوەکانی دەژاکاند، زستان بەسەرمانا ڕۆدەنیشت، لەماڵەوە - کاتێک بابم لەوێ نەبوو - دایکم و خوشکەکەم و من ئاگردانەکەمان گڕ دەدا، لەبەریدا دادەنیشتین و گوێز یان نۆکمان دەبرژاند، لەچاوەڕێی لەدایکبوونی مەسیحدا دادەنیشتین، تا باپیرە ناو لەپ قوڕاوێکەم بەخۆی و بەچکە بەرازی پێچراو لە توێکڵی لیمۆوە بێت. زستان لەمەزەندەی ئێمەدا ڕێک ئاوهایی بوو: تەواوێک وەک باپیرەم، بەپۆتینی ڕەش و سمێڵی سپی و بەچکە بەرازی برژاو بەدەستەوە.

زەمەن تێدەپەڕی و من گەورەتر بووم، لەنێو حەوشە گوڵە ڕێحانە و گوڵی هەمیشە بەهار دەژاکان، پێپلیکەیەک بەپێپلیکانەکانی ماڵی ئامینەدا دەچوومە سەرێ. گەورەتر بووم و ئارەزووی دێرینیش لەناوەوەمرا گەورەتر دەبوو، وەک بڵێی ئارەزووی نوێ لەپاڵ ئەواندا چرۆیان کردبێ، ئیدی ئەفسانەی قەدیسان ڕقیان هەڵدەسانم، من باوەڕم لە دەس نەدابوو، باوەڕم هەبوو، بەڵام ئەو قەدیسانەم لەلا ببوونە خەڵکانی داماو، ئەوانە ناو بەناو لەبەرامبەر خواوەنددا سەریان شۆڕ دەکرد و بەڵێ قوربانیان دەگوت، خوێنی کریت لەناوەوەمرا وەئاگا ببۆوە، بێ ئەوەی ئەو مانایە لەزەینمدا ڕاڤەکەم، هەستی شەشەمم بۆی ساخ ببۆوە کە ئینسانی واقیعی کەسێکە بتوانێ مقاوەمەت کات، بتوانێت بجەنگێ. لەکاتی وەدیهێنانی خواستی گەورەدا نەترسێت لەوەی بەخواوەند بڵێ (نا).

نەمدەتوانی ئەو خرۆشانە نوێیە بەڕستێک وشە دەرببڕم، لەو قۆناغەی ژیانمدا پێویستیم بەوشە نەبوو، بێ کۆمەکی ئەقڵ یان وشە، تێدەگەیشتم، تێگەیشتنم کاملٚ بوو، کاتێک دەمبینی قەدیسان دەستەوئەژنۆ لەبەر دەرکی بەهەشتا دانیشتوون و زەلیلانە چاوەڕێی کردنەوەی دەرگاکەن، خەم سەراپای بوونمی داگیردەگرد، ئەو گەڕو گوڵانەیان دەهێنامەوە یاد کە لەکاتی چوونە نێو باغدا دەمبینین. ئەوانە لەدەرەوەی دەروازەی شار، بەکەپووی شۆڕ و دەست و پەنجەی لەرزۆک و لچ و لێوی کێماوییەوە دادەنیشتن و لەپی دەستیان بۆ ڕێبواران پان دەکردەوە و داوای سەدەقەیان لێ دەکردن، یەک زەڕڕە بەزەییم پیایاندا نەدەهاتەوە، بەبینینیان پەست دەبووم، هەمیشە سەرم وەردەچەرخان و بەوپەڕی خێرایی ڕەت دەبووم، قەدیسانیش تا ئەو ڕادەیە لەزەینی منالێمدا نزم ببوونەوە. ئاخر چما جگە لەوە چ ڕێگەیەکی تر نەبوو بۆ چوونە بەهەشت؟ بەتێپەڕاندنی ئەژدیها و شازادە خانمەکانی ئەفسانەی پەرییان، لەگەڵ قەدیسانی پرسیارکەردا چووبوومە بیابانی تیبس و ئەلعانیش دەبوو لێیان هەڵبێم.

دایکم لەجێژنە گرنگەکاندا شیرینی دروست دەکرد، هەندێک جار کولیچەی شەکر، هەندێک جاری تر ڕەحەتەلقوم، لەجەژنی (پاک)یشدا کێکی تایبەت بەو جێژنەی دروست دەکرد، منیش جوانترین جلکەکانم دەپۆشی و وەک نیشانەی خۆشەویستی، شیرینییەکانم بۆ ماڵی پوور و خاڵۆکانم دەبرد، ئەوانیش هەر یەک لای خۆیەوە شتێک پارەی دەدامێ تا شوکولاتە و وێنە چەسپی پێ بکڕم، بەڵام من وام نەدەکرد،

بەڵکو ڕۆژی دواتر خۆم دەگەیاندە کتێبخانە چکۆڵەکەی جەنابی (لوکاس)، بەو پارەیە زنجیرە چیرۆکی تایبەت بەوڵاتانی دوور و گەڕیدە گەورەکانم دەکڕی. خەیاڵی (ڕۆبنسۆن کرۆزۆ) دابوویە کەللەم، ئەو خەیاڵە وردە وردە گەڵاو پەلکی دەردەکرد.

زۆر سەرم لەو ئەفسانە نوێیەی قەدیسان دەرنەدەچوو، بەڵام جەوهەری ئەو ئەفسانانە لە قوڵایی ڕۆحمدا ڕۆدەنیشت، دەریچەی زەینم کەوتبووە سەرپشت و لێواولێو دەبوو لەبورجگەلی سەدەکانی ناوەڕاست، لەناوچە نامۆکان، لەو دوورگە نهێنی ئامێزانەی کە بۆنی شەوەر و دارچینییان لێ دەهات، دڕندەکان، بەپەڕی سوورەوە لەناوەوەمرا هەنگاویان دەنا، سەمایان دەکرد، ئاگریان دەکردەوە و ئادەمیزادیان دەبرژان، دوورگەکانی دەوروبەریان بۆنی ساوای تازە لەدایکبوویان لێ دەهات. ئەو قەدیسە نوێیانە سواڵیان نەدەکرد، هەرچییەکیان ویستبا بەزەبری شمشێر بەدەستیان دەهێنا، بەخۆم دەگوت: "چ دەبوو بونیادەم بیتوانیبا بەو شێوەیە، بەسواری ئەسپەوە، تەواوێک وەک ئەو پیاوە ئازایانە چووبایەتە بەهەشت! قارەمان و قەدیس پێکەوە: ئادەمیزادی کاملٚ ئاوهایە!"

هێدی هێدی ماڵی بابم تەنگ دەبوو، هەروەها میگالۆ کاستڕۆش، عەرد بەدارستانێکی ئیستوایی دەچوو پڕ لەمەل و ئاژەڵی ڕەنگاو ڕەنگ، پڕ لەمیوەی گەییو، میوەی شیرین وەکی هەنگوین، منیش دەمویست - مەزەندەم وا دەکرد- تەواوی ئەو دارستانە تەی کەم تا ئەو کیژۆڵە ڕەنگ پەڕیو و خەمینە بپارێزم، ئەو کیژۆڵەیەی کە ڕۆژێکیان لای قاوەخانەیەکەوە ڕەت بووم و ڕوخساریم بینی، ناوی (جینیڤیڤێ) بوو.

قەدیس و قارەمانان لەئەندێشەمدا یەکانگیر دەبوون، ئەوانە لەپێناوی ڕزگاریی دونیا - مەرقەدی موتەهەر- یاخود لەپێناو ڕزگارکردنی کیژۆڵەیەکدا دەکەوتنە خۆ، قەدیس و قارەمان لەگەڵ گەڕیدە گەورەکانا ئامێتە دەبوون، کەشتییەکانی (کریستۆف کولۆمبس) کە لەبەندەرێکی چکۆڵەی ئیسپانیاوە کەوتبوونە ڕێ، هەمان ئەو کەشتییانە بوون و هەمان ئەو (با)یانەش بوو چارۆکەکانیانی وەجووڵە دەخست، هەمان شێوە کەشتییە ڕەوانەکراوەکان بەرەو بیابان لەناوەوەمرا تا ئەو کات تژیی بوون لەقەدیسان.

دواتر کە (سێرڤانتیس)م خوێندەوە، پاڵەوانەکەی وی، (دۆنکیشۆت) لەلام وەک قەدیس و شەهیدێکی گەورە خۆی نواند کە لەمیانەی تەنز و خەندەوە سەری هەڵدابوو، تا لەودیو شتە ڕۆژانەییەکانەوە، ئەو شتە جەوهەرییانە کەشف کات کەلەودیو شتە بینراوەکانەوە شاردراونەتەوە، کام جەوهەر؟ ئەو کات نەمدەزانی، دواتر تێگەیشتم. تەنها یەک جەوهەر هەیە و هەمیشەش هەر ئەوەیە، بەو جۆرە ئادەمیزاد جگە لەئامێتەکردنی مادده و تەسلیمی ڕۆح بەمەبەستێک مایەی باڵابوونی تاک دەبێ، با ئەو مەبەستەش ئەفسانەیی بێت، جگە لەوە ڕێگەیەکی تری نەدۆزیوەتەوە. کاتێک دڵ باوەڕ دەهێنێ و خۆشەویستی دەکات، ئیدی چ ئەفسانەیەک بوونی نییە، شتێکی تر جگە لەغیرەت و پشت بەخۆبەستن و کاری بەسەمەر، چ شتێکی تر بوونی نییە.

سالآن تێپەڕین، هەوڵم دا پردێک بەسەر هەراو هوریای ئەندێشەمدا ڕاکێشم، بەڵام ئەو جەوهەرە، ئەو

جەوهەرەی لەکاتی منداڵیمدا تۆز و خۆڵاویی خۆی دەنواند، بەردەوام لەشێوەی دڵی حەقیقەتدا خۆی نیشان دەدام، ئاخر ئەوە وەزیفەی ئێمەیە کە لەودیو ئارەزووە تاکە کەسییەکانی خۆمانەوە، لەودیو عادەتە ڕاحەت و دڵنشینەکانەوە، باڵاتر لەبوونمان، ئامانجێک بۆ خۆمان دەستنیشان کەین، بەحەقتر دانانی پێکەنین، برسێتی، تەنانەت مەرگ، شەو و ڕۆژ هەوڵی گەیشتنە ئەو ئامانجە بدەین. گەیشتن بەئامانج؟ نا... ڕۆحی خۆپەرست هەر کە گەیشتە ئەو ئامانجەی خۆی ئیدی لەمەودایەکی دوورترا ڕات دەگرێت، نەگەیشتن بەئامانج، واتە ڕانەوەستان لەهەڵگژان. تەنها بەو شێوەیەیە ژیان ڕەسەنێتی و یەکانگیری مسۆگەر دەکات.

ئاوها بوون ئەو بڵێسانەی تیایاندا منداڵیم گوزەراند، بەرزایی و نشێوە زۆرەکانی قەدیس و قارەمانان لەلام، لە شێوەی ساکارترین و واقیعیترین ڕەوتی ئادەمیزاددا خۆیان دەنواند، ئەو بڵێسانە لەگەڵ بڵێسە گەورەکانی تری ئەو زەمانی کۆیلایەتییەدا کە میگالۆ کاسترۆ و کریتی دەسووتاند، یەکانگیر دەبوون.

لەو سەردەمانی قارەمانییە دێرینانەدا، میگالۆ کاسترۆ چەند ماڵ و دووکان و ڕیزە کۆڵانێک نەبوو کە بەهێڵی کەناری کریتا بەرامبەر زەریایەکی تووڕە درێژ بوو‌بێتەوە، خەڵکەکەی کۆمەڵێک پیاو و ژن و منداڵی بێ نەزم و بێ سەروبەر نەبوون، کە تەواوی خەم و ئارەزووی خۆیان بۆ پەیوەندییە ڕۆژانەییەکانی وەک خواردن و ژن و منداڵ تەرخان کردبێ. یاسایەکی وشک و نەنووسراو حوکمڕانی دەکردن، کەسێک نەبوو دەستی یاخیبوون دژی یاسا وشکەکەی ژوور سەری بەرزکاتەوە، بەژوور سەریەوە، کەسێک فەرمانی دەردەکرد، تەواوی شار ڕەبیەیەک بوو، هەر شارنشینێکیش بۆ خۆی ڕەبیەیەکی جاویدانەی گەمارۆدراو بوو، قارەمان و قەدیسی ئەو شارنشینە کەسێک بوو بەناوی قەدیس (میناس) کە پارێزەری میگالۆ کاسترۆ بوو، ئەم قەدیسە، بەسواری ئەسپێکی شێوە، بەنێزەکەی دەستییەوە ڕووەو ئاسمان، بەدرێژایی ڕۆژ بێ جووڵە لەکڵێسا چکۆڵەکەیدا، بەسەر پەیکەرەکەیەوە - چاو وەحشی، هەتاو بردوو، بەڕیشە کورت و لوولەکەیەوە- ڕادەوەستا. بەدرێژایی ڕۆژ لەژێر باری بەردی زیوینی موراز - دەست، پێ، چاو و دڵ - کە خەڵکی میگالۆ کاسترۆ بۆ شیفای خۆیان پێیانەوە دەکرد، بێ جووڵە مابۆوە و وای دەردەخست لەپەیکەرێک یان لەنیگارێکی سەر تەختە زیاتر نییە، بەڵام هەر کە شەو دادەهات و مەسیحییەکان دەگەڕانەوە ماڵی خۆ، هەر کە یەک یەک چراکان دەکوژانەوە، ئیدی بەئیشارەتی دەستی، ئەو نیگار و بەردە مورازانەی لادەدا، قامچی لەئەسپەکەی دەسرەواند و دەچوو بۆ ئێشکگرتن و پاراستنی گەڕەکە گریکیی نشینەکان. ئەو دەرگایانەی دادەخست کە مەسیحییەکان بیریان چووبوو دایخەن، فیکەی بۆ کونەپەپووەکان دەکێشا تا بۆ هێلانەکانیان بگەڕێنەوە، هەرکات گوێی لە گۆرانییەک با، لەبەر دەرگاکە ڕادەوەستا و بەخۆشحاڵییەوە گوێی ڕادەدێرا، بەچرپە بەخۆی دەگوت:" دیارە مەسەلەکە ژنهێنان و شووکردنە، دوعای خێرم بۆ ئەو زاوا خۆشبەختە، هیوادارم بۆ زیادبوونی ژمارەی مەسیحییەکان منداڵ بخەنەوە."

پاش ئەوە سەرێکی لەشورا و سەنگەرەکانی میگالۆ کاسترۆ دەدا، لەگەڵ قووقەی کەڵەشێر و بەرلەوەی گزنگ بدا، قامچییەکەی لەئەسپەکەی دەسرەواند و بەیەک قەڵەمباز دەگەیشتەوە کڵێساو دەچۆوە نێو

پەیکەرەکەی، جارێکی تر قلافەتی بێ پەروایی بەخۆوە دەگرتەوە، بەڵام ئارەقە لەئەسپەکەیەوە دەچۆڕا، دەمی کەفی کردبوو، کاتێک بەرەبەیان جەنابی (هارا لامبیس)ی مجێوری کڵێسا بۆ سڕین و بریقەڵاهێنانی مۆمدانەکان دەهاتە ژوورێ، ئەسپەکەی قەدیس (میناس)ی دەبینی شەڵاڵی ئارەقەیە، ئەوەی بەلاوە سەیر نەبوو، لەبەرئەوەی دەیزانی - هەموو خەڵکی دەیانزانی کە قەدیس بەدرێژایی شەو پاسەوانی کردووە. هەر کاتێک تورک چەقۆیان تیژ دەکردەوە و خۆیان بۆ هێرشبردنە سەر مەسیحییەکان ئامادە دەکرد، قەدیس (میناس) جارێکی تر لە پەیکەرەکەی دەهاتە دەرێ تا پارێزگاری لە هاوشارێکانی خۆی بکات، تورک وییان نەدەبینی، بەڵکو تەنها حیلەی ئەسپەکەیان دەژنەفت، دەنگیان دەناسییەوە، پڕیشکی ناڵی ئەسپەکەیان دەبینی کاتێک بەر بەردەکان دەکەوت. ئیدی زەندەقچووانە بەرەو ماڵ ڕایان دەکرد و خۆیان حەشاردەدا.

تورکەکان چەند ساڵێک لەوەوبەر، قەدیس میناسیان بەچاوی خۆیان بینیبوو، ئەوکات خۆیان بۆ قەتڵوعامێکی تر نابۆوە، بەڵام قەدیس میناس بەسواری ئەسپەکەیەوە، بەرەو ناوچە تورکنشینەکان غاری دابوو، کاتێک لای کۆڵانێکەوە داگەڕابوو، حاجی (مستەفا)ی شێتۆکە بینیبووی، بەهاوار و قیژەقیژ تێی قوچاندبوو:" ئەڵڵا.. ئەڵڵا.. قەدیس میناس خەریکە شاڵاومان بۆ دێنێ!" لەو کاتەدا تورکەکان لەدرزی دەرگاوە سەیرێکی دەرەوەیان کردبوو، هەر کە قەدیسیان بەزرێی ئاڵتونی و ڕیشی لوول و ماش و برنجی و نێزەکەیەوە بینیبوو، ئەژنۆیان شکابوو، ئیدی شمشێرەکانیان نابۆوە کێلان.

ئاخر قەدیس میناس بۆ خەڵکی میگالۆ کاسترۆ هەر بەتەنها قەدیس نەبوو، بەڵکو قارەمانیشیان بوو، بەقارەمان میناس بانگیان دەکرد، بەنهێنی تفەنگەکانی خۆیان بۆ بەرەکەتپێدان دەبرد بۆ لای، تەنانەت بابم مۆمی بۆ دادەگیرساند، خودا دەیزانی سەبارەت بەدواکەوتنی ئازادبوونی کریت، چی پێ دەگوت و چ سەرزەنشتێکی ئاراستەی دەکرد.

قەدیس میناس قارەمانی دونیای مەسیحییەت بوو، (حەسەن بەگ) دوژمنی خوێنەخۆری مەسیحییەکان هاوسێی وی بوو، میحرابەکەی (حەسەن بەگ) پاڵی بەپاڵ دیواری کڵێساوە بوو، شەوێکیان کەسێک بەدیوارەکەیدا دەماڵێ، یەکسەر دڵی خەبەر دەدا کە ئەوە قەدیس میناسە هەڕەشەی لێ دەکات، چونکە هەمان ئەو ڕۆژە حەسەن بەگ بەقەسدی کوشتن لە مەسیحییەکی دابوو، هەر بۆیە قەدیس میناس لەوە تووڕە ببوو، بەدیوارەکەی حەسەن بەگیدا ماڵی، حەسەن بەگیش مشتی بەرزکردەوە و بەدیوارەکەیدا ماڵییەوە. هاواری کرد: "هێی هاوسێ حەقی خۆتە، بەڵێ بەئیمانم حەقی خۆتە، بەڵام دەس لە بەدیوار ماڵین هەڵگرە، هەر ساڵەی دوو دیزە زەیت بۆ چرای نەزری و بیست پاکەت مۆمت بۆ دێنم تا تووڕەییت دامرکێنمەوە. ئاخر ئێمە هاوسێی یەکترین، وا چاکترە بەشەڕ نەیەین!" ئیدی لەو کاتەوە حەسەن بەگی (سەگ) هەر ساڵەی لە ڕۆژی یازدەیەمی نۆڤەمبەردا کە تایبەت بوو بەڕۆژی قەدیس میناس، خزمەتکارەکەی بەدوو دیزە زەیت و بیست پاکەت مۆمەوە دەنارد، ئیدی قەدیس میناس هەرگیز بەدیواری ماڵی حەسەن بەگیدا نەماڵی.

بڵێسەیەک لە کریت هەیە، باشترە بەڕۆح ناوی بەرین کە بەهێزترە لەمەرگ یان لەژیان، ئەو بڵێسەیە

شانازییە و سەرسەختییە و ئازایەتی. هاوشانی ئەوانەش شتێکی تری بەیاننەکراو و بەدەر لەئیدراک، شتێک کە تۆ لەوەی ئینسانیت، دەتخرۆشێنێت و لەهەمان کاتیشدا جەستەت دێنێتە هەڵلەرزین.

کە منداڵ بووم، هەوای کریت، بۆنی هەناسەی تورک، بۆنی هەناسەی دەعبایەکی وەحشی لێ دەهات، خەنجەرێکی تورکی بەژوور سەرمەوە هەڵواسرابوو، ساڵانێک دواتر، بەبینینی (تۆلیدۆ لە تۆفان)دا زانیم لەتافی منداڵیمدا چ جۆرە هەوایەکم هەڵمژتووە و کام فریشتەی لەنەیزەک چوویان بەژوور سەری کریتەوە هەڵواسیوە.

***

لە تافی منداڵیدا، مانگی (ئاب)م لە هەموو مانگەکانی تر خۆشتر دەویست، هێشتاکەش هەر ئاوهام، بیرمان نەچێت کە لەم مانگەدا ترێ و هەنجیر و کاڵەک پێدەگەن.

ئەو مانگەم ناونابوو ئابی قەدیس، بەخۆم دەگوت: "پشت و پەنای من لێرەیە، ڕووەو قیبلەی وی نوێژ دادەبەستم، خواست و ئارەزووەکانم بەئابی قەدیس دەڵێم، ئەویش ئەو خواستانەم دەگەیەنێتە خودا و خوداش جێبەجێیان دەکات."

جارێکیان بەبۆیەی ئاویی وێنەیم کێشا. شێوەی باپیرە گوندنشینەکەمی بەخۆوە گرت، بەهەمان گۆنای گۆشتن و زەردەخەنەی بەرین، بەڵام پێ خاوس، لەنێو تەشتێکی گەورەدا ترێی دەفلیقاندەوە، قاچیم تا ئەژنۆ بەڵکو تا ڕان، بەشیلەی ترێ ڕەنگاند، تاجێکیشم لە گەڵامێو لەسەری کرد. لەگەڵ ئەوەشدا، وێنەکە لە شتێکی کەم بوو.. لەچی؟ کە لێی وردبوومەوە، لەنێوان گەڵامێوەکانەوە دوو قۆچم بۆ دروست کرد، لەبەرئەوەی ئەو دەسەسڕەی کە باپیرەم سەری پێ دەبەست، دوو گرێی پێوەبوو لە قۆچ دەچوون، یەکێکیان لای ڕاست و ئەوی تریشیان لای چەپ.

ئەو ساتەی (ئاب)م وێنە دەکێشا و شێوە و نیشانەیم دەنەخشاند، باوەڕم بەو مانگە لەناوەوەمڕا دەچەسپی، هەموو ساڵێک چاوەڕێم دەکرد تا بێت و لەڕەزەکانی کریتدا ترێ بڕنێ و ترێ بفلیقێنێتەوە و موجیزەی خۆی لەگۆڕینی ترێ بۆ شەراب بنوێنێ. بیرم دێ ئەو نهێنییە بێ ئەندازە ئازاری دەدام، ئەدی چۆن دەبێ ترێ ببێتە شەراب؟ ئاوها موجیزەیەک تەنها لە قودرەتی ئابی قەدیس دەوەشایەوە. خۆزگەم دەخواست ڕۆژێک بەرێکەوت بمتوانیبا ویم لەو ڕەزەی لەدەرەوەی میگالۆ کاسترۆ هەمانبوو، بینیبا و ئەو نهێنییەم لێ پرسیبا!

سەرم لەو موجیزەیە دەرنەدەچوو، چۆناوچۆنی بەرسیلە دەبێتە ترێ و ترێ دەبێتە شەراب، چۆن خەڵکی شەراب دەخۆنەوە و سەرخۆش دەبن، بۆچی؟ بۆچی سەرخۆش دەبن؟ ئەو شتانە، نهێنییەکی ترسناکیان لەلام خوڵقاندبوو. جارێکیان کە لەو بارەیەوە پرسیارم لەبابم کرد، نێوچەوانی گرژ کرد و وەڵامی دامەوە: "هەی فزوڵیی نەدیو بدی!"

هەر لەمانگی ئابدا بوو تڵپەی ترێ هەڵدەخرا تا وشک بێتەوە و ببێتە مێوژ، ساڵێکیان چووبووینە باغەکەمان و لەخانووی ناو باغەکە مابووینەوە، هەوا بۆنی شیلەی ترێی گرتبوو، عەرد دەسووتا و

هەروەها کوللەکانیش، وەک بڵێی لەسەر پشکۆی سوور دانیشتبن.

ڕۆژی شانزەی ئاب بوو، ڕۆژی (ڕۆچوونی ڕوحلقودس بۆ مەریەمی پاکیژە)، کرێکارەکان مۆڵەت درابوون، بابم لەژێر دار زەیتونێکدا دانیشتبوو سیگاری دەکێشا، هاوسێکانیش ترێیان هەڵخستبوو، لەپاڵیدا دانیشتبوون و سیگاریان دەکێشا، خەمبار دەیاننواند، چاوانیان بڕیبووە پەڵە هەورێکی تاریک کە لە ئاسۆوە دیار و ڕێڕۆیشتنی خۆی دەس پێ کردبوو، وەک ئەوانی تر، لەنزیک بابمەوە دانیشتم و تەماشای پەڵە هەورەکەم دەکرد، خۆشیم پێ دەهات، وەک قوماشی مەلمەل ڕەنگێکی خۆڵەمێشی و مەیلەو ڕەشی هەبوو جار ناجار گەورەتر دەبوو، بەردەوام ڕوخسار و بەدەنی دەگۆڕی، هەندێ جار لە مەشکەی دەم بەسراو دەچوو، هەندێ جاری تر لەداڵە کەرخۆرەیەکی ڕەش، جارێکی تر لەو فیلە دەچوو کە لەوێنەدا بینیبووم، کەپووی بەرز و نزم دەکردەوە و هەوڵی دەدا عەرد بدۆزێتەوە و لەمسی کات، بایەکی گەرم هەڵی کرد، گەڵاکانی دار زەیتوونەکەی هێنایە لەرە، یەکێک لەدراوسێکان هەستایە سەر پێ و دەستی بەرەو ڕووی هەورەکە ڕایەڵ کرد.

لەبەرخۆوە گوتی: "نەفرەت لەشەیتان، فلان نەبم گەر ئەو هەورە بەسەرماندا نەیکاتە ڕەهێڵە و زریان!"

پیرەمێردێکی ئیماندار وەڵامیدایەوە:" کورە ئاگات لە دەمت بێت، ئاخر چۆن مەریەمی پاکیژە مۆڵەتی شتێکی لەو جۆرە بەو هەورە دەدا، ئاخر ئەمڕۆ ڕۆژی مەریەمی پاکیژەیە!"

بابم مڕەمڕێکی کرد، بەڵام چ وشەیەکی نەهێنایە سەر زوبان، باوەڕی بەمەریەمی پاکیژە هەبوو، بەڵام سەبارەت بەتوانای مەریەم بۆ ئەمرکردن بەسەر هەورەکانا دوودڵ بوو.

لەکاتی قسەکردنی ئەواندا، هەور سەراپای ئاسمانی داپۆشی، یەکەمین دڵۆپە گەرم و درشتەکان کەوتنە بارین، هەور لەعەرد نزیک بۆوە، قامچی بروسکە خۆی بەئاسماندا دەدا، هاوسێکان هاواریان لێ هەستا: "وەی پاکیژەی پیرۆز.. هاوار!"

هەستانە سەرپێ و بەهەموو لایەکدا بڵاو بوونەوە، بەپەلە ڕووەو ڕەزەکانیان ڕایان کرد، بۆ ئەو شوێنەی بەرهەمی ساڵانەی مێوژیان لێ هەڵخستبوو، وردە وردە دونیا تاریکتر دادەهات، قەڵبەزەی ڕەش بەهەوردا شۆڕ ببۆوە و کردییە تەرزە، ئاو دێراوەکانی داپۆشی، شەقامەکان بوونە ڕووبار، دەنگی گریان و شیوەن لە ڕەزەکانەوە بەرز بۆوە، ژمارەیەک جنێویان دەدا، هەندێکی تر لەمەریەمی پاکیژە دەپاڕانەوە بەزەیی بەحاڵیاندا بێتەوە و ناوبژییەک بکات، دواجار هاوار و گریان و شیوەن و زاری لەودیو دار زەیتونەکانەوە بەرز بۆوە. لەخانووەکەی باخ هاتینە دەرێ و لەژێر تاوە تەرزەدا لەکاتێکدا پەرۆشییەکی مەستانەی سەیر لەخۆوەی پێچابووم، ڕام کرد و تێم قوچاند، بۆ یەکەمین جار ئەوەم لەخۆمدا پێ سەلما بەوەی هەر کە موسیبەتە گەورەکان دێن، پەرۆشییەکی بەیاننەکراو و نا ئینسانی، بوونم لە خۆ دەگرێ. یەکەم جار کە ئاگرێکم بینی، ئەو کاتەی ماڵی پوورە (کالیوپ)م سووتا لەبەردەم بڵێسەکانا کەوتمە سەما، تا ئەو کاتەی کەسێک ملی گرتم و لەئاگرەکە دووری خستمەوە، کاتێکیش (کراساکیس)ی مامۆستامان مرد، بەزەحمەت توانیم جڵەوی پێکەنینم بگرم، وەک بڵێی مامۆستاکەم و ماڵی پوورم ئەڵقە بووبن لە گەردنما و ئەلعان ئەو تەوقانە شکابن و ئیدی دەتوانم هەناسەیەکی ئاسوودە هەڵمژم.

ئاگر و تۆفان و مەرگ بەلامەوە وەک تارمایی ئەڤین خۆیان دەنواند، هەستم دەکرد بەبنەماڵەی تارماییەوە پەیوەستم، ئاخر هەموو ئێمە تارمایی بووین و لە هەوڵی ڕزگار کردنی عەرددا بووین لەشەڕی ماڵ و خەڵکەکانی ناویان.

گەیشتمە سەر جادده، بەڵام لافاو هەستا بوو، نەمتوانی بپەڕمەوە، لەهەمان شوێندا ڕاوەستام و کەوتمە سەیرکردن، ترێی نیوە وشکەوە بوو، بەری ڕەنجی یەک ساڵ، بەدەم ئاوەوە ڕووەو زەریا دەڕۆیشت، شیوەن و گریان بەرزتربۆوە، ژمارەیەک لە ژنان تا ئەژنۆ لەئاودا، چەمیبوونەوە و لەهەوڵی گرتنەوەی چنگێک مێوژدا بوون، ژمارەیەکی تر کە لەچکیان بەسەرەوە نەمابوو، لەقەراغ جاددەکە وەستابوون و قژی خۆیان دەڕنی.

بەپەلە، وەکی مشکی تەڕ، لەکاتێکدا هەوڵم دەدا شادومانیی خۆم وەشارم، گەڕامەوە ماڵەوە تا بزانم چما کاردانەوەی بابم چۆنە. بڵێی بگری؟ بڵێی جنێو بدا؟ یان کەوتبێتە هاوار هاوار؟ ئاخر باران تەواوی ترێکەمانی بەتاڵان بردبوو. بینیم بێ جووڵە لەبەر دەرگای حەوشە ڕاوەستاوە و سمێڵی دەجوێ و دایکیشم لەدوایەوە ڕاوەستاوە و دەگری.

هاوارم کرد: "باوکە.. ترێکەمان فەوتا!"

وەڵامی دامەوە: "بێدەنگ بە، خۆ خۆمان نەفەوتاوین!"

چ کاتێک ئەو لەحزەیەم لەیاد ناچێتەوە، مەزەندە دەکەم لەقەیرانەکانی ژیانمدا دەرسێکی گەورەم لێ وەرگرتبێت، بەردەوام بابم بەیاد دێنمەوە کە ئارام و بێ جووڵە لەبەر دەرکی حەوشە ڕاوەستاوە، بێ ئەوەی جنێو بدات، یان هەڕەشە بکات، یاخود بگری، بێ جووڵە لەکارەسات دەنۆڕێ و لەنێو گشت هاوسێکاندا بەتەنها غروری ئینسانیی خۆی پاراستووە.

کوشتار

لە کریت پەندێکمان هەیە دەڵێت: "کاتێک بەدبەختی خۆی بەتەنها هات، بڵێ با بەخێر بێ!" ئەو پەندە ڕاستە، لەبەر ئەوەی بەدەگمەن بەدبەختی بەتەنها هەر خۆی دێ. ڕۆژی دواتر ئاسمان ساماڵ بوو، ڕۆژی پێشتر ژەهری خۆی ڕژاندبوو، ئەمرۆش پێدەکەنی، خاوەن باغەکان، بەرەزەکانی خۆیاندا دەگەڕان، هەموو ترێکان لەبەین چووبوون، هێشتا بۆڵ بۆڵ ترێی غەرقبوو لەقوڕ و لیتاودا دەبینرا، نیوەڕۆ بابم بەپەلە لە میگالۆ کاسترۆوە گەڕایەوە، یەکێک لە ڕەفیقەکانی بەرەبەیان شتێکی بەگوێیدا چرپاند و ئەویش ڕۆیشت، وا بلاو بۆوە کە مەسیحییەکان ئاغایەکی بەناوبانگیان لەگوند کوشتووە، تورکەکان قوشقی بوون و خۆیان چەکدار کردبوو، چاوەڕێی پەلامارێکی تر بووین، تورک ڕژابوونە میگالۆ کاسترۆ تا لەپاڵ دیوارە ڤینیسییەکاندا خۆیان بنێنەوە.

من و دایکم و خوشکەکەم ئەو دوا بۆڵە ترێیانەمان لێ دەکردەوە کە بەمێوەکەوە مابوونەوە، گەرما تاوی سەندبوو، هەوا پۆنگی خواردبۆوە، کتوپڕ دەنگی هاواری بونیادەم و بۆڕە بۆڕی ولاخ لەجاددەکەوە گەیشتە گوێمان، حەشاماتێکی زۆر بەهەراو زەناوە ڕەت دەبوون، تەشت و کتری و ژنە تورک بەسواری

گوێدرێژەوە، لەپشتەوە پیاوانی مێزەر بەسەر، ژمارەیەکیان پێ خاوس، هەندێکیان جزمە لەپێدا و بەنێو قوڕ و لیتاودا هەنگاویان دەنا.

بەهاوار هاوار و بێ قسە بەرەو میگالۆ کاسترۆ دەهاتن. دایکم لەبەرخۆیەوە گوتی: "تورکە سەگبابەکان!" وای گوت و باوەشی پێداکردین و بەرەو خانووەکەی ناو باغ چووین.

بەئەژنۆیەوە نووسام و پرسیم: "دایە بۆ وا بەپەلە ڕێ دەکەن؟ چیبیان دەوێ؟ بۆچی هەڵدەلەرزیت؟"

دەستی بەقژمدا هێنا و وەڵامی دایەوە: "کوڕەکەم، هێشتا لەکوێمانە! ئاخر بەکریتیی لەدایکبوون شتێکی ترسناکە!"

لەدرزی پەنجەرەکەوە لەدەرەوەمان دەنۆڕی، حەشاماتەکە دوور کەوتبوونەوە، لەودیو دار زەیتوونەکانەوە دیارنەمان. بێدەنگی باڵی بەسەر ڕێگەکەدا کێشا.

بابم گوتی: "یاڵلا پەلەکەن، دەبێ بەر لەخۆرئاوابوون بگەینەوە ماڵەوە!"

دایکم دەستی گرتین، بابم دەمانچەکەی لەبەر باخەڵیدا دەرهێنا، تاقی کردەوە، پڕ بوو، لەکاتێکدا کە دەمانچەکەی نایەوە گیرفان لەدوای ئێمەوە کەوتە ڕێ.

خەریک بوو خۆرئاوا دەبوو کە بەدەروازەکەی شاردا چووینە ژوورێ، دەتگوت شەڕ لەکۆڵانەکانا بارگە و بنەی خستووە، خەڵکی بەپەلە دەڕۆیشتن، دەرگاکانیان لەو دیو خۆیانەوە کلیل دەدا، دایکان منالەکانی خۆیان لەکۆڵان بانگ دەکردەوە، فاتیمە، هاوسێ تورکەکەمان، ئێمەی بینی و چاک و چۆنی لەگەڵ نەکردین.

بابم لەجێگە هەمیشەییەکەی خۆیدا، لەسەر قەنەفەکە لەبەر پەنجەرەی ڕووەو حەوشە دانیشت، دایکم گوێ لە مستی فەرمان و لەبەرامبەریدا کروشکەی کرد، دەیزانی بابم ئامادەی فەرماندانە، بابم کیسە تووتنەکەی دەرهێنا، لەسەرخۆ سیغارێکی پێچایەوە، پاشان سەری هەڵبڕی و گوتی:

– "نابێ هیچ کەسێک پێ لەماڵ بنێتە دەر!"

ئەوجا بەتووڕەیی لای بۆ من کردەوە و پرسی: "دەترسیت؟"

وەڵامم دایەوە: "نەخێر!"

– "ئەدی ئەگەر تورک دەرگاکەیان شکاند، هەر ناترسیت؟ گەر هاتنە ژوورێ و تۆیان کوشت چۆن؟"

کە ئەوەم بیست لەرز دایگرتم، تیغی ڕمم بەسەر گەردنمەوە هەست پێ کرد، ویستم هاوارکەم: "بەڵێ دەترسم!" بەڵام لەنیگای بابم سڵەمیمەوە، کتوپڕ سینگم پڕبوو لە هەوا، هەستم کرد دڵم پڕ بووە لەغیرەت و پیاوەتیی. گوتم: "گەر بشمکوژن، هەر ناترسم!"

بابم گوتی: "باشە!" و ئیدی سیغارەکەی پێکرد.

هاوینی ڕابردوو کە چووبوومە گوند تا شاهیدی مردنی باپیرەم بم، لەگەڵ یەکێک لەخاڵۆکانما لە بێستان نوستم، خۆم بەدەستی خەو سپاردبوو، کتوپڕ دەنگی قرچە قرچێکم بیست، زەندەقم لەو دەنگە چوو، خۆم بەرەو لای خاڵۆم تەکان دا، پرسیم: "ئەو دەنگە دەنگە چییە؟ من دەترسم!" خاڵۆم تووڕە بوو

لەتاو ئەوەی کە خەبەرم کردۆتەوە، پشتی تێ کردم و گوتی: "کوڕە شاریی بنوو، مەگەر تا ئەلعان ئاوها دەنگێکت نەبیستووە؟ ئەوە کاڵەکەکانن گەورە دەبن!" ئەو ڕۆژەش کە بابم ئاوها دیقەتی دەدام، هەستم دەکرد دڵم گەورە دەبێ و دەنگدانەوەی ئەو گەورەبوونە دەبییەم.

میگالۆکاسترۆ چوار دەروازەی هەبوو، هەموو ڕۆژێک لەکاتی خۆرئاوابووندا، تورک ئەو دەروازانەیان دادەخستن و لەگەڵ هەڵهاتنی خۆردا دەیانکردنەوە، بەدرێژایی شەو کەس نەیدەتوانی بێتە ئەمدیو بۆ ناو شار، یاخود لەشار بچێتەدەر، بەو جۆرە مەسیحییەکان دەبوون بەتەڵەوە، مادامەکی دەروازەکان داخرابوون، ئیدی تورک دەیانتوانی شەوانە دەست بدەنە قەتڵوعام، لەبەرئەوەی هەم ژمارەیان زیاتر بوو، هەم بارەگایان هەبوو. یەکەمین جار بوو من قەتڵوعام ببینم، چەند ڕۆژێ لەوەوبەر، زەینی منالیم ڕوخساری ڕاستەقینەی ژیانی لەودیو دەمامکە جوانەکانی زەریا، دارمێوی پڕ لەترێ و نانی گەنم و زەردەخەنەی دایکێکەوە دەبینی. بەڵێ، ڕوخساری ڕاستەقینەی ژیان: (کەللە سەر!)

هەر لەو سەردەمەدا بوو تۆوێک لەناخمدا چێنرا، دەبوو ئەو تۆوە ماوەیەک دواتر گوڵ بکاو بەرەکەی لەشێوەی چاوی سێیەمدا، لەشێوەی چاوی ناوەوەمدا دروست بێت، چاوێکی سازگار کە شەو و ڕۆژ کراوە بێ و ترس و خۆف نەناسێ.

دایکم و خوشکەکەم و من لەماڵەوە پاڵمان دابوو بەیەکەوە و خۆمان مات دابوو، لەدەرەوە دەنگی جنێو و هەڕەشەی تورکە شێتەکانمان دەهاتە گوێ، دەنگی شکاندنی دەرگاکان و قەتڵوعامی مەسیحییەکانمان دەژنەفت، دەنگی قروسکەی سەگ و هاواری گیانکێشانی برینداران. هەراو هۆریایەک فەزای گرتبۆوە نەبێتەوە، دەتگوت بومەلەرزە ڕووی داوە. بابم لەمدیو دەرگاکەوە بەتفەنگەوە، ئامادەباش لە کەمیندا بوو، بیرم دێ بەردێکی شێوە لاکێشەیی بەدەستەوە بوو کە بەردی چەقۆ تیژکەرەوەیان پێ دەگوت، چەقۆیەکی درێژی دەسک ڕەشی پێ تیژ دەکردەوە، ئێمەش چاوەڕێ بووین، ئاخر بابم گوتبووی: "گەر تورک دەرگاکەیان شکاند و هاتنە ژوورێ، بڕیارم داوە بەرلەوەی بکەونە بەر دەستیان خۆم بتانکوژم!" ئیدی دایکم و من و خوشکەکەشم ڕازی بووین، بۆیە هەنووکەش چاوەڕێ بووین.

***

لەو ساتەوەختانەدا، گەر کەسێک دەرکەوتبا، ڕەنگ بوو ڕۆحم کامڵ با، هەستم دەکرد لە ماوەی چەند سەعاتێکدا کوتوپڕ لەمنالێکەوە بوومەتە پیاو.

شەو بەو شێوەیە ڕەت بوو، ڕۆژ بۆوە، هەراو هۆریاکە نەما، سوپای مەرگ پاشەکشێی کرد، بەوریایی دەرگاکانمان کردەوە و سەرمان بردە دەرێ، هەندێ لە ژنە دراوسێکان، بەدزی و ترس و لەرزەوە پەنجەرەی ماڵەکانیان کردبۆوە، دیقەتی کۆڵانیان دەدا، لەو کاتەدا تورکە کولیچە فرۆشەکە دەرکەوت، ڕیشی نەبوو، دەنگی بەرز، کولیچەی دارچین و پەلکە خەشخاشی لەسەر سینییەک نابوو، بەگۆرانی چڕینەوە هاواری بۆ فرۆشتنی کولیچە و پەلکە خەشخاشەکانی دەکرد، چ کەیفێکی هەبوو! وا پێدەچوو هەموو شتێک سەرلەنوێ لە دایک بووبێتەوە، دەتگوت یەکەم جارە ئاسمان و هەور و سینییەکی پڕ لەکولیچەی بۆندار

دەبینین، دایکم کولیچەیەکی بۆ کڕیم، ئیدی بەوپەڕی کەیفەوە کەوتمە خواردنی.

پرسیم: "دایکە، کوشتار تەواو؟"

بەترسەوە وەڵامی دامەوە: "کوڕەکەم بێدەنگ بە، ناوی کوشتار مەهێنە، ئاخر ڕەنگە گوێی لە دەنگت بێ و هەمدیس بگەڕێتەوە!"

ئەلعان کە وشەی (کوشتار) م لەسەر قاقز نووسی، مووی سەرم ڕاست بۆوە، ئاخر کاتێک منالّ بووم، ئەو وشەیە تەنها پێنج پیت لەپیتەکانی ئەلف و بێ نەبوو، بەڵکو هەراو زەنایەکی گەورەبوو، پێی هەبوو دەرگاکانی بەلەقە دەشکاند، ڕوخسارێکی تۆقێنەر و چەقۆیەک لەمابەینی ددانەکانیا بوو، قیژە و هاواری ژنانی دەرو دراوسێ بوو، پیاوانێک بوو کە لەمدیو دەرگاوە خۆیان نابۆوە و فیشەکیان دادەگرتەوە.

بۆ ئێمە کە لەو سەردەمەدا منالّ بووین و لەکریت دەژیاین، وشەی تریش هەبوون کە فرمێسک و خوێنیان لێوە دەچۆڕا، ئەو وشانەی کە ببوونە هۆی لەسێدارەدانی خەڵکانێک، ئەوانەش وشەگەلی: ئازادی، قەدیس میناس، مەسیح و شۆڕش بوون.

نووسەر، قەدەرێکی زاڵمانە و تاڵی هەیە، لەبەرئەوەی ماهییەتی کارەکەی وشەی پێ بەکار دەهێنێ تا کوڵی ناخی بۆ بێدەنگی بگۆڕێ، هەر وشەیەک بۆ خۆی سەدەفێکی ڕەقە و هێزێکی گەورە و تەقینەوەیی لەخۆیدا حەشارداوە، بۆ دۆزینەوەی ماناکەی، دەبێ ڕێگە بدا لەناخیدا وەک بۆمبێک بتەقێتەوە. بەو جۆرەیە کە ئەو ڕۆحەی زیندانی کراوە ئازاد دەبێ.

جارێکیان حاخامێک کە هەمیشە بەر لەچوون بۆ کلێسا بۆ دوعاکردن، وەسیەتی دەکرد و بەچاوانی پڕ لە فرمێسکەوە خودا حافیزی لە ژن و منالەکانی دەکرد، ئاخر ئەو دڵنیا نەبوو لەوەی کە چما دوای دۆعاکردن دەمرێ، یاخود بەزیندوویی دەمێنێ. دەیگوت:

– "کاتێک وشەیەکی وەک وشەی خودا دەهێنمە سەر زوبان، ئەو وشەیە دڵم هەپروون بەهەپروون دەکات، زەندەقم دەچێ و نازانم دەتوانم وشەکانی دواتر (ڕوحمم پێ بکە) بڵێم یان نا!"

چ دەبوو گەر کەسێک توانیبای بەو جۆرە شیعرێک بخوێنێتەوە، یان وشەی (قەتڵوعام) نوتق کات، یاخود نامەی ئەو ژنە بخوێنێتەوە کە خۆشی دەوێ، یان بەو جۆرە ئەم پەیامە بخوێنێتەوە کە شەرحی حاڵی ئینسانێکە زۆر لەژیانیدا جەنگی و شتێکی کەمی دەسکەوت.

***

ڕۆژی دواتر، سوبای سالّحان، بابم دەستی گرتم و گوتی:

– "وەرە!"

دایکم بەترسەوە گوتی: "ئەرێ ئەو تولّفە بۆ کوێ دەبەیت؟ تەنانەت مەسیحییەک لەماڵ نەهاتۆتە دەرێ!"

بابم دووبارەی کردەوە: "وەرە!" وای گوت و ئیدی دەرگاکەی کردەوە و چووینە دەرێ.

لێم پرسی: "بۆ کوێ دەچین؟" وام گوت و دەستم لەنێو دەستی پیاوانەیدا دەلەرزی.

سەیرێکی خواروو ژووری کۆڵانم کرد، کەس بەدەرەوە نەبوو، جگە لە دوو ژنی تورک نەبێ کە لە سووچی کۆڵاندا و لەبەر بەلوعەدا خەریکی شت شتن بوون، ڕەنگی ئاوەکە سوور بوو.

– "دەترسیت؟"

– "بەڵێ؟"

– "قەیناکا، ڕادێیت!"

لەسووچی کۆڵانەکەوە داگەڕاین و بەرەو دەروازەی بەندەر کەوتینە ڕێ، لای دەرگای ماڵێکەوە ڕەتبووین کە هێشتا دوکەڵی لێ هەڵدەسا. لای ماڵی زۆرەوە ڕەت بووین کە دەرگاکانیان شکاو و هێشتا خوێنەکەی سەریان وشک نەببۆوە، کاتێک گەیشتینە گۆڕەپانی شار بەئەستێرکی پەیکەری شێر و دارچنارە دێرینە گەورەکەی لێوارەکەیەوە. بابم ڕاوەستا.

بەدەم ئیشارەتکردنەوە گوتی: "بنۆڕە!"

سەیری دار چنارەکەم کرد و لە حەیوەتا قیژەیەکم لێ هەستا، سێ کەس لە پاڵ یەکدا لە دار درابوون، پێیان پەتی و جلکی نوستنیان لەبەردا بوو، زوبانیان بەڕەنگێکی سەوزی تۆخ لە دەمیانەوە هاتبووە دەرێ. ئاخر ئەو دیمەنە زیاد لە وزەی من بوو، سەرم وەرچەرخان و باوەشم کرد بەئەژنۆی بابمدا، بەڵام ئەو بەدەست سەری گرتم و بەرەو چنارەکە وەری چەرخاند.

هەمدیس ئەمری پێ کردمەوە: "بنۆڕە!"

پانتایی چاوانم پڕبوون لە خەڵکانی لەسێدارەدراو.

– "ئومێدەوارم بەدرێژایی تەمەنت، دیمەنی ئەم لەسێدارەدراوانە لە پێش چاوانت نەسڕدرێتەوە!"

– "کێ ئەوانەی کوشتووە؟"

– "ئازادی، تا خودا لێمانی پیرۆزکات!"

من لەو قسەیە نەگەیشتم، بەچاوانێکی دەرپۆقیوەوە لەو سێ جەنازەیە ورد دەبوومەوە کە لە مابەینی گەڵا زەردەکانی دارچنارەکەوە بەئەسپایی دەلەرینەوە.

بابم چاوی بەملاولادا گێڕا و گوێی ڕادێرا، کۆڵانەکان بێدەنگ بوون، ڕووی تێ کردم و گوتی: "دەتوانیت دەستیان تێوە بدەیت؟"

بەترسەوە وەڵامیم دایەوە: "نا!"

– "چۆن؟ دەتوانیت... وەرە!"

نزیک بووینەوە، بابم بەپەلە خاچی کێشا، ئەمری کرد:

– "دەی دەست لە پایانەوە بدە!" دەستی گرتم، پێستی سارد و وشکی جەنازەکانم لەسەر پەنجەکانم هەست پێ کرد، هێشتا شەونمیان لەسەر بوو.

بابم ئەمری کردەوە: "ماچیان کە، ڕێوڕەسمی دۆعاکردن بەجێ بێنە!"

کاتێک سەرنجی دا دەمەوێ بڕۆم، ژێر باڵی گرتم، بەرزی کردمەوە، سەری چەماندمەوە و لێومی

بەپایانەوە نووساند، پاشان دایگرتمە سەر عەردەکە، لەشم لەسەر پام قورس بوو، بابم نوشتایەوە و سەیری کردم. گوتی: "ئەمە بۆ ئەوە بوو تا لەسەر مەرگ ڕابێیت!"

جارێکی تر دەستی گرتم و گەڕاینەوە ماڵ، دایکم بەنیگەرانییەوە لەودیو دەرگاوە چاوەڕێی دەکرد، بەدەم باوەش پێداکردن و ماچکردنمەوە گوتی:" توخودا، ئەو توڵفەت بۆ کوێ برد؟"

بابم وەڵامی دایەوە: "چووین بۆ دۆعا کردن!" وای گوت و سەرنجێکی پڕ لە باوەڕ بەخۆبوونی لێ دام.

***

بۆ ماوەی سێ ڕۆژ دەروازەکان بەداخراوی مانەوە و لەڕۆژی چوارەمدا کرانەوە، بەڵام تورک بەکۆڵانەکانا دەگەڕان، چاخانەکانیان تەحەڕیی دەکرد، لە مزگەوتەکان کۆدەبوونەوە، هێشتا کەفوکوڵی دەروونیان نەنیشتبۆوە، چاوانیان پڕ بوو لەقەتڵوعام، کریت بەلێواری تەقینەوەوە بوو، تەنها پزیسکێک بەس بوو بۆ ئەو تەقینەوەیە، ئەو مەسیحییانەی مناڵیان هەبوو، سواری بەلەم و کەشتی بوخاری بوون و بەرەو گریکستانی ئازاد کەوتنە ڕێ. بەڵام ئەوانەی مناڵیان نەبوو، میگالۆ کاسترۆیان جێ هێشت و دایانە شاخ.

ئێمە لەو کەسانە بووین کە بەنیازی سەفەر چووین بۆ بەندەر، بابم لە پێشەوە دەڕۆیشت و من لەدواوە و دایکم و خوشکەکەم لەدوای بابمەوە هەنگاویان دەنا.

بابم گوتی: "ئێمەی پیاوان دەبێ ئاگاداری ژنان بین ئاخر هێشتا تەمەنم نەگەیبووە هەشت ساڵان من لە پێشەوە دەڕۆم و تۆ لە دواوە بە، زۆر وریابە!"

لای ماڵی سووتاوی هاوسێکانمانەوە ڕەت بووین، هێشتا ژمارەیەک لە جەنازەکانیان بەخاک نەسپاردبوو، لاشەکان بۆنیان کردبوو، بابم لەبەر دەرگایەکدا نوشتایەوە و بەردێکی بەخوێن سووری هەڵگرتەوە. بەردەکەی دامێ و گوتی:

– "ئەمە بۆ تۆ، هەڵی گرە!"

سەرەنجام پەیم بەڕەوتاری توند و وشکی بابم برد، ئاخر وی شێوازی (پیداگۆژی نوێ)ی پەیڕەو نەدەکرد، ئەو پەیڕەوکاری شێوازێکی دێرین و بێڕوحمانە بوو، تەنها شێوازێک کە دەیتوانی پارێزگاری لەنەژاد بکات. ئاخر گورگ یەکەمین بەچکەی خۆی فێری ڕاو و کوشتن دەکات، فێری دەکات چۆن بەفێڵ یان ئازایەتی، خۆی لە تەڵە ڕزگارکات. حەوسەڵەو سەرسەختیم کە هەمیشە لەهەلومەرجی خەتەرناکدا لەگەڵم بوون، بەقەرزارباری (پیداگۆژیی)یە زبر و وشکەکەی بابمیان دەزانم، هەروەها ئەو ئەندێشە دەستەمۆ نەبووانەی کە هەر ئەلعان لە کۆتایی عومرمدا حوکمڕانیم دەکەن و ئامادەی قەبووڵکردنی تەسەللای من لە خواوەند و شەیتان نین، بەقەرزارباری ئەو ڕەوتارە وشک و زبرەی بابمیان دەزانم .

***

بەر لەوەی ماڵ جێ بێڵین، بابم پێی گوتم: "وا باشترە بچینە ژوورەکەی تۆ و بڕیار بدەین بۆ کوێ بچین!"

لەناوەڕاستی ژوورەکەدا وەستا و ئیشارەتی بۆ نەخشەی گریگستان کرد کە بەدیوارەکەوە هەڵواسرابوو.

– "پیرایۆس یان ئەسینام ناوێ، هەمووان لەوێ کۆدەبنەوە، دواتریش دەکەونە هاوارهاوار کە شتێک شک نابەن بیخۆن و پاشان دەکەونە دەستی سواڵ پانکردنەوە. ئەو جۆرە کارانە پەست و تووڕەم دەکەن، دورگەیەکی تر هەڵبژێرە."

– "هەر کامێک خۆم بمەوێ؟"

– "بەڵێ، هەر کامێک خۆت بتەوێت."

لەسەر کورسییەکە هەستام و لە تەواوی دوورگەکانی (ئیژە) – خاڵچنیی سەوز لەسەر زەریای شین – وردبوومەوە، پاشان لە (سانتۆرینی)یەوە دەستم پێ کرد و پەنجەم بە(میلۆس) و (سیپنۆس) و (میکۆنۆس) و (پارۆس)دا گێڕا و لەسەر (ناکسۆس) ڕام گرت.

گوتم: "ناکسۆس!"

شێوە و ناوەکەیم پێ خۆش بوو، لەو ساتەوەختەدا چۆن دەمتوانی پێشبینی ئەوە بکەم کە ئەو هەڵبژاردنە ڕێکەوت و خەتەرناکە چ کاریگەرییەک لەسەر تەواوی ژیانم جێ دێڵێ.

سەیری بابم کرد و هەمدیس گوتم: "ناکسۆس!"

وەڵامی دامەوە: "زۆر باشە، دەچین بۆ ناکسۆس."

ناکسۆس

ئەم دوورگەیە لە نێو ڕووناکی و ئارامییەکی چڕدا نوقووم بوو، لە هەموو لایەک کاڵەک و هەڵووژە و هەنجیر هەڵدرابوونەوە، زەریایەکی ئارام دەوری دابوو، لە خەڵکی ئەو دوورگەیەم دەنۆڕی، ڕوخساریان میهرەبان و هەرگیز لە حەژمەت تورک یان بوومەلەرزە هەڵنەلەرزیبوون و ڕووبەڕووی مەترسی نەببوونەوە، لێرە ئازادیی، پەرۆشبوونی بۆ ئازادیی خامۆش کردبوو، ژیان وەک گەڵایەکی ناو ئاو بەبێ جووڵە دەڕۆیشت، گەرچی ناو بەناو دەخرۆشا بەڵام هەرگیز لافاوێکی لێ نەدەکەوتەوە. کاتێک لەو ناوەدا پیاسەم دەکرد، یەکەمین نیعمەتێک کە سەرنجی ڕاکێشام، ئاسایش بوو: ئاسایش و چەند ڕۆژێک دواتریش بێزاری.

پیاوێکمان ناسی ناوی (لازارۆس) بوو، ئەو پیاوە ناکسۆسییە دەوڵەمەندێکی خەڵکی (ئینگاریس) بوو. ئەو ناوچەیە یەک سەعات لەشارەوە دوور بوو، لازارۆس باخێکی گەورەی هەبوو، ئێمەی بۆ ئەوێ دەعوەت کرد و دوو هەفتەیەک لەلای ماینەوە. خودایە چ فەرەحییەک و چ جوانییەک و چ درەختگەلێکی بەبەر، ئیدی کریت لە لامان ببووە ئەفسانەی پەرییان، هەوری هەرەشەکەر لەو دوورەوە چ خەتەری بۆ سەر ئێمە نەبوو، نە لەخوێنڕێژیی هەواڵێک هەبوو، نە لە جەنگێن بۆ ئازادیی، ئەوانە هەموو تواببوونەوە و لە نیعمەتەکانی ناکسۆسدا بزر ببوون.

چەند کتێبێکم لە گەنجینەی خانووی باخەکەدا دۆزییەوە، ڕۆژگار پەڕەکانی زەرد هەڵگەڕاندبوون،

کتێبەکانم هەڵگرتن و ڕۆژانە لەژێر دار زەیتوونێکدا دادەنیشتم و بەپەرۆشەوە دەکەوتمە هەڵدانەوەی پەڕەکانیان، لە وێنەی کۆن و بێڕەنگی قارەمانان و خانمان، لەئاژەڵانی دڕندە و مۆزی دارستان ورد دەبوومەوە، لە کتێبێکی تردا، وێنەی زەریای شەختەبەند و کەشتیی لەناو سەهۆڵدا گیرخواردوو، وێنەی بێچووە ورچ کە وەک تۆپەڵە لۆکە لەسەر ڕووی بەفر تلیان دەدا. لە کتێبێکی تردا وێنەی شارە دوورەکان، دوکەڵکێشگەلی بەرز، کرێکاران و ئاگری گەورە.

زەینم دەکشا و دونیاش لەگەڵیدا بەرفەراوان دەبوو، ئەندێشەم پڕ دەبوو لە درەختە گەورەکان، لە گیانەوەرە سەیرەکان، لە خەڵکانی ڕەش و زەرد. لە یەکێک لەو کتێبانەدا ئەم وشانەم هاتنە بەرچاو: چەند بەختەوەرە ئەو کەسەی کە زۆرترین زەریا و کیشوەرەکانی بینیوە! لە کتێبێکی تردا ئەم ڕستەیە سەرنجی ڕاکێشام: گا- بوون بەڕۆژێک باشترە لە – مانگا بوون- بەساڵێک ! باش لەو ڕستەیە حاڵی نەبووم، بەڵام دەمزانی نامەوێ ببمە مانگا، بەداخستنی کتێب و سەیرکردنی داربەهێ و دارهەڵووژەی گەییو و ئاودار، هەوای گەرم و بۆنخۆشم هەڵدەمژت، بەمێروویەک دەچووم کە هێشتا باڵەکانی تەواو کامڵ نەبووبن و پا چکۆڵەکانی بەعەرددا بدا تا بەڵکو باڵ بگرێ و بفڕێ، گەرچی دەشترسێ لەوەی چما سەردەکەوێ یان شکست دێنێ؟ ئاخر ئەمە بوو وای لێ کرد عادەت بەتۆزێکی تر ئارامییەوە بگرێ.

من عادەتم بەئارامییەوە گرت، بێ ئەوەی چ زانیارییەکم هەبێ، بەنهێنی خۆم بۆ ڕۆژێک ئامادە دەکرد کە باڵەکانم ئامادەی فڕین دەبن و ئیتر بۆ خۆم دەڕۆم.

بەڵام خوشکەزاکەی لازارۆس، کە کچێکی بزێوی دوانزە ساڵان و ناوی (ستێلا) بوو، بەدار زەیتوونەکەی ئەو لامەوە جۆلانەی دەکرد و گۆرانیی دەچڕی. لەکاتی جۆلانەکردنا کراسەکەی هەڵدەدرایەوە و پێوپووزە خڕ و وەک بەفر سپییەکەی لەبەر ڕۆشنایی هەتاودا دەبریسکایەوە. حەوسەڵەی بیستنی گۆرانییەکەی، یاخود بینینی پێوپووزیم نەبوو، ڕۆژێکیان بەتووڕەیی کتێبەکانم کێشا بەعەرددا، ئەویش بەدەم بنێشت جوینەوە سەیری کردم و دایە قاقای پێکەنین، لەو هەموو گۆرانییەی ستیلا تەنها یەکێکیانم بیرماوە کە دەیگوت:

ئەو چاوە ڕەشانە داگرە کە تەماشای منیان پێ دەکەی
زێڕ و زیوەکەم دایانگرە، وا خەریکە ئاگرم تێ بەردەدەن.

هەستامە سەر پێ و هاوارم کرد: "ستیلا، یا تۆ بڕۆ یاخود من دەڕۆم!"

لە جۆلانەکە دابەزی و ئیتر بێ ئەوەی پێبکەنێ، وەڵامی دامەوە:

– "وەرە با هەردووکمان بڕۆین!" پاشان دەنگی نزم کردەوە و لەسەر قسەکانی بەردەوام بوو: "هاوڕێی داماو، باشترە پێکەوە بڕۆین، چونکە ڕۆژی دووشەممە لە قوتابخانەیەکی کاسۆلیکەکاندا زیندانیی دەکرێی. گوێم لێ بوو باوکت لەو بارەیەوە قسەی بۆ خاڵۆم دەکرد!"

لەناو قەڵاکەی ناکسۆسدا، کە تەرمی داگیرکەرە فەرەنگییەکانی تێدا بەخاک سپێردرابوون، قوتابخانەیەکی بەنێوبانگی فەرەنسایی هەبوو کە قەشەی کاسۆلیک مەزەب بەڕێوەیان دەبرد. من و بابم ڕۆژێکیان بۆ ئەوێ چووین، بابم بۆ ماوەیەک سەیری کرد و پاشان سەرێکی لەقاند و گوتی:

– "ئێرە بۆ فێربوون قەیدی ناکا، بەڵام مامۆستاکانی قەشەی کاسۆلیکن، نەفرەتیان لێ بێ. دەشێ بتکەنە کاسۆلیک!"

گەرچی دووبارە ناوی ئەو قوتابخانەیەی نەهێنایەوە، بەڵام دەمزانی کە بیرێکی لەو جۆرە گینگڵی پێ دەدا و نازانێ چ بڕیارێک بدا. شەوی هەمان ئەو ڕۆژەی کە ستیلا لەو بارەیەوە قسانی بۆ کردم، دوای شێو بابم لەگەڵ خۆیدا بۆ پیاسە بەرەو باغەکەی بردم. مانگ تریفەی دەدا، هەموو شتێک ئارام و بۆنێکی خۆشی لێ دەهات. ماوەیەک زاری هەڵنەهێنایەوە، لەکاتی گەڕانەوەدا، ڕاوەستا و گوتی: "لە کریت شۆڕش هەڵایساوەتەوە و ئیدی من دەگەڕێمەوە بۆ ئەوێ، ئاخر ڕەوای حەق نییە برا مەسیحییەکانم لەوێ بجەنگن و منیش لێرە لەباغەکاندا پیاسە بکەم، دەبێ بڕۆم. تۆیش نابێ هەل لەدەس بدەیت، دەمەوێ بۆ خۆت ببیتە پیاو!"

هەمدیس بێدەنگ بۆوە، چەند هەنگاوێکی نا و جارێکی تر ڕاوەستا.

– "تێگەیشتیت؟ بوون بەپیاو واتە بەکەڵکی وڵات هاتن، حەیفێک ناوکیان بۆ دەرس و دەور بڕیویت نەک بۆ چەک هەڵگرتن، داخەکەم تازە چ شتێک ناکرێ. ئیتر ڕێگەی تۆ ئەوەیە، ئەو ڕێگەیە بگرەبەر. تێدەگەیت؟ دەرس بخوێنە تا لە ڕێی وەدەسهێنانی ئازادیدا یارمەتی کریت بدەیت، دەبێ ئامانجی تۆ ئەوە بێ، ئەگەر نا ئەوا خوێندن و خوێندەواری بەجەهەننەم، من نامەوێ ببیتە مامۆستا و قەشە و سولەیمانی حەکیم، تێدەگەیت؟ من بڕیاری خۆم داوە، ئەلعان تۆیش بڕیاری خۆت بدە! گەر لە ڕێی قەڵەم یان تفەنگەوە نەتوانیت یارمەتی کریت بدەیت، ئەوا وا باشترە بۆ خۆت پاڵکەویت و بمریت!"

گوتم: "ئاخر من لە قەشە کاسۆلیکەکان دەترسم!"

– "هەروەها منیش لێیان دەترسم، پیاوی حیسابی دەترسێ، بەڵام بەسەر ترسەکەیدا زاڵ دەبێ، من ئیمانم پێت هەیە."

ساتێک بیری کردەوە و ئەوجا ئاوها قسەکانی ڕاست کردنەوە:

– "نا، ئیمانم بەتۆ نییە، بەڵکو ئیمانم بەو خوێنە هەیە کە لەدەمارەکانتا دێ و دەچێ، ئیمانم بەخوێنی کریتیی هەیە، دەی نیشانەی خاچ بکێشە، گوڕ بدە خۆت و بەئومێدی خودا ڕۆژی دووشەممە دەچین ناونووست دەکەین."

ئەو ڕۆژەی من و بابم بەو تەپۆڵکەیەدا سەر دەکەوتین کە لەبەردەم قەڵاکەدا بوو، باران دەباری، نمە بارانێکی پەراگەندەی پاییزیی ڕێگەکانی تاریک دەکرد، زەریا لەدوامانەوە هەناسەی هەڵدەکێشا، شنەیەکی فێنک گەڵای درەختەکانی شەن دەکرد، تاک تاک گەڵاکان، بەڕەنگی زەرد و قاوەیی دەڕژانە سەر عەرد و سەری تەڕی درەختەکانیان دەڕازاندەوە، بایەکی توند کە بێگومان لەو سەری سەرەوە هەڵی کردبوو، پەڵە هەورەکانی ڕاودەنا، سەرم هەڵبڕی و سەرنجێکی قووڵم لە پەڵە هەوەرەکان دا، ڕایان دەکرد، یەکیان دەگرتەوە، جوێ دەبوونەوە و هەندێکیان قەڵبەزەی بەرزی ڕەنگ خۆڵەمێشییان لەدوای خۆیانەوە جێ دەهێشت تا بەشکم عەرد لەمس کەن.

لە تافی منالیمەوە بەدوا، حەزم دەکرد لە حەوشە لەسەر پشت ڕاکشێم و لە هەور بنۆڕم، زۆربەی کات

مەلێک، ڕیشۆڵەیەک یان پەڕەسێلکەیەک یاخود کۆترێک دەفڕی و بەشێوەیەک لەگەڵیدا یەکانگیر دەبووم کە گەرمای سینگیم لەسەر لەپی دەستم هەست پێ دەکرد. خاتوو (پنلوپ)ی هاوسێمان ڕۆژێک بەدایکمی گوتبوو: "مارگی، مەزەندە دەکەم کوڕەکەت بونیادەمێکی دەسگرەوە یان فاڵچی لێ دەرچێ. ئاخر دایمەی خوا تەماشای هەور دەکات."

دایکم وەڵامی دابۆوە: "پنلوپ خەفەت مەخۆ، شەقی زەمانە ناچاری دەکات سەرنجی بۆ خوارەوە نەوی کات!"

بەڵام هێشتا زەمانە شەقی خۆی نەوەشاندبوو، ئەو ڕۆژەی بەرەو قەڵاکە سەردەکەوتم، هەورم ستایش دەکرد، جار ناجار هەڵدەنووتام و پام دەخزا، بابم شانی گرتم و گوتی:

– "هەور لەبیرکە، تەماشای بەردەکانی ژێر پێت کە تا نەکەویت و هەڵنەدێرێیت!"

کیژۆڵەیەکی جحێڵ و مەلوول لەخانوویەکی نیوە وێران هاتە دەرێ، ئەویش لە ئاسمانی دەنۆڕی، کیژۆڵەکە زەرد و لاواز بوو، لەڕوخساریدا نیشانەی ویقار و نەجابەت دەبینرا، شاڵێکی کۆنی لەخۆیەوە پێچابوو، هەڵدەلەرزی، دواتر زانیم ئەو کیژۆڵەیە سەر بەیەکێک لەبنەماڵە بەناوبانگە کاسۆلیکەکان بووە، هەموو ئەندامانی ئەو خێزانە کۆنت و ژنە کۆنت بوون و چەند سەدەیەک لەوەوبەر ناکسۆسیان داگیرکردبوو، ئەو قەڵایەیان بۆ نیشتەجێبوونی خۆیان ڕۆنابوو، قەڵاکە کەوتبووە بەرزترین شوێنی شارەوە، لەوێوە دەیانتوانی ڕەشە خەڵکە ئەرتەدۆکسییەکە بخەنە ژێر چاودێرییەوە و لە بەندەرەوە تا عەردە تەختانییەکانی پشتەوە، لەڕەنج و هەڵپڕووکان و بێگاریی پێکردنیان بنۆڕن. بەڵام ئەلعان ئیدی کەوتبوونە سەر بەڕەی خاڵی و لەوپەڕی زەلیلیدا دەژیان، کۆشکەکانیان داڕووخاوو نەوە بەئەسڵ و فەسڵەکانیان برسی و ڕەنگپەڕیو ببوون. کیژانی ئەو بنەماڵەیە بەدڵی خۆیان مێردێکیان نەدیبۆوە، لەبەرئەوەی پیاوانی هاوسینفی ئەو کیژانە پیاوەتییان لەدەس دابوو، ئەو پیاوانە یان ئارەزووی ژن هێنانیان نەبوو، یاخود دەرەقەتی ژیانی ژن و منالْ خستنەوە نەدەهاتن، لەلایەکی تر ئەو خانمانە پێیان شوورەیی بوو شوو بەئەرتەدۆکسێکی هەژار بکەن. ئەوانە لەکەلی خۆبەشتزانی و شکۆی خۆیان نەهاتبوونە خوارەوە. لەبەرئەوەی تەنها خۆبەشتزانی و شانازییان شک دەبرد.

کیژۆڵەکە بۆ ساتێک لە ئاسمانی نۆڕی، سەرێکی بادا و هەمدیس چۆوە ژوورەوە.

تەواوی ڕووداوەکانی ئەو ڕۆژە موو بەموو وەیاد دێنمەوە، ئەو ڕۆژە دەڵێم کە بەقەڵاکەدا سەرکەوتم تا لە قوتابخانەی کاسۆلیکەکان خۆم ناونووس کەم. هێشتا دەتوانم ئەو پشیلەیە ببینم کە لەسەر سەکۆیەک لە بەر باراندا وێستابوو، سەگێکی سپی بەپەڵەی نارنجییەوە، کیژۆڵەیەکی پێ خاوس مەقەڵییەکی پڕ لەپشکۆی سووری بەدەستەوە و ڕای دەکرد، ڕوخساری بەتینی ئاگرەکە هەڵایسابوو.

بابم گوتی: "ئەوا گەیشتین!" ئیدی دەستی برد و لە ئەڵقەی دەرگا گەورەکەی دا.

لە ژیانی فیکریمدا، ئەوە یەکەمین و ڕەنگە گرنگترین ڕاچڵەکین بووبێ، دەرگایەکی ئەفسووناوی لەزەینمدا کەوتە سەرپشت و بەرەو دونیایەکی سەیر ڕانومایی کردم. تا ئەو دەمە ڕۆحم لەدونیای داخراوی کریت و گریکستاندا دیل بوو، بەڵام هەنووکە دونیا بەر فراوان دەبوو، دابەشکاریی گرووپە بەشەرییەکان

زیاتر دەبوو، ئێسکی سینەی هەرزەکاریم بۆ لەخۆگرتنی هەموو ئەو شتانە هاواری دەکرد. بەر لەو ساتە، نەگەیشتبوومە ئەو یەقینەی کە دونیا زۆر گەورەیە و ڕەنج و هەوڵ تەنها لای جەنگاوەرانی کریت نییە، بەڵکو لای هەموو ئینسانێک هەیە. لەوەش زیاتر، لەڕێی شیعرەوە دەتوانرێ تەواوی ئەو ژان و هەوڵانە بکرێنە خەون، جیلوەی بوون بەهەر ڕادەیەکیش زوو گوزەر بێ، شیعر دەتوانێ وەک گۆرانی نەمری کات.

تا ئەو دەمە تەنها دوو یان سێ ئەڤینی سەحرایی حوکمڕانییان بەسەر بوونمدا کردبوو: ئەوانیش ترس، جەنگ بۆ زاڵبوون بەسەر ترسدا و پەرۆشیی ئازادیی بوون. بەڵام حاڵی حازر دوو ئەڤینی تازە لە ناخمدا بڵێسەیان دەدا، ئەوانیش جوانی و ئەڤینی فێربوون بوون. دەمویست بخوێنم و فێربم، سەر زەمینە دوورەکان ببینم، ئەزموونی شەخسیم لەبارەی ڕەنج و شادییەوە هەبێ، ئاخر دونیا لە گریکستان بەرفراوانتر بوو، ڕەنجی دونیا لەڕەنجی ئێمە گەورەتر بوو، پەرۆشبوون بۆ ئازادی، موڵکی ڕەهای کریت نەبوو، بەڵکو جەنگی هەمیشەیی تەواوی بەشەرییەت بوو. لەگەڵ ئەوەشدا، کریت لە پانتایی ڕۆحمدا نەسڕدرایەوە، بەڵکو تەواوی دونیا لەناخمدا بووە کریتێکی گەورە کە گیرۆدەی زوڵمی جۆراوجۆری تورکان ببوو، بەڵام جارناجار هەڵدەسایە سەر پێ و داوای ئازادیی دەکرد.

لەو ڕێگەیەوە، لە ڕێی گۆڕینی تەواوی دونیا بەکریت، لەساڵەکانی یەکەمی هەرزەکاریمدا توانای ئەوەم پەیدا کرد کە ڕەنج و عەزابی تەواوی بەشەرییەت هەست پێ بکەم.

لە تەواوی گریکستانەوە قوتابییان بۆ ئەو قوتابخانە فەڕەنساییە دەهاتن، لەبەر ئەوەی من کریتیی بووم و کریت لەو ڕۆژگارەدا دژی تورک دەجەنگی، بەوەزیفەی خۆم دەزانی نەبمە مایەی سەرشۆڕی زێدەکەم، بەئەرکی سەر شانی خۆم دادەنا بەیەکەم دەرچم، ئەوە باوەڕێک بوو کە پێم وابوو لە شانازیی شەخسیمەوە هەڵنەقولا بوو، بەڵکو لە وەزیفەی نەتەوەییمەوە نەشەونومای کردبوو. ئەو مەیلە توانای ئەوەی پێ دام پێشی هەموو هاوپۆلەکانم بدەمەوە - نا، من نا... بەڵکو کریت- بەو جۆرە چەند مانگێک لەسەرمەستییەکی دەگمەندا ڕەت بوو: ئارەزوویەکی مەستانە بۆ فێربوون و پێشکەوتن و شوێن باڵهەڵگرتنی مەلی ڕۆح.

زەینم ئازایەتییەکی وای پەیداکردبوو کە ڕۆژێکیان بڕیارم دا بەرامبەر هەر وشەیەکی فەڕەنسی لە فەرهەنگدا، مانا گریکییەکەی بنووسم، چەند مانگێک بەو کارەوە خەریک بووم، سوودم لەچەند فەرهەنگێکی جۆراو جۆری زوبان وەرگرت، کاتێک تەواوم کرد، بەشانازییەوە فەرهەنگەکەم پیشانی (پییێر لورن)ی بەڕێوەبەری قوتابخانە دا. ئەو پیاوە قەشەیەکی بیریار و کەمدوو بوو، چاوانی ڕەنگ خۆڵەمێشی و زەردەخەنەیەکی تاڵی لەسەر لێو، ڕیشێکی پانی ماش و برنجی هەبوو.

فەرهەنگەکەمی گرت بەدەستەوە، پەڕە پەڕە هەڵی دایەوە، بەستایشەوە سەیری کردم و دەستی بەنیشانەی پیرۆزبایی بەسەرمدا هێنا. گوتی:" کریتیی جحێڵ، ئەو کارەی تۆ کردووتە نیشانی دەدا کە تۆ ڕۆژێک لەڕۆژان دەبیتە شت، تۆ بونیادەمێکی بەختەوەریت کە لەم عومرەدا ڕێگەی خۆت دۆزیوەتەوە، ڕێگەی گەڕان. خودا ئاگای لێت بێ."

تژیی لە شانازیی بەدوای (پییێر لاورێنت)ی یاریدەدەریدا گەڕام، پییێر لاورێنت قەشەیەکی نەوسن و

قۆز و چاو باشقاڵ بوو، پێدەکەنی و نوکتەی دەگێڕایەوە و لە گەڵمانا گەمانی دەکرد، پشووی هەفتان بەرەو یەکێک لە باغەکانی دەوروبەری قوتابخانە بۆ پیاسەی دەبردین، لەوێ دەکەوتینە زۆران، پێدەکەنین، میوەمان دەخوارد، لەنێو چیمەنەکەدا دەگەوزاین و ماندوویی ئەو هەفتەیەمان لەجەستە دەچووە دەر.

بەپەلە بەشوێن (پییێر لاورێنت)دا گەڕام تا شاکارەکەمی پیشان دەم، لە حەوشی قوتابخانە بینیم، گوڵە سۆسەنەکانی ئاو دەدا، فەرهەنگەکەی لێ وەرگرتم و پەڕە پەڕە سەیری کرد، هەرچی زیاتر پەڕەکانی هەڵدەدایەوە، زیاتر ڕوخساری دادەگیرسا، کوتوپڕ فەرهەنگەکەی بەرزکردەوە و کێشای بەدەموچاوما.

هاواری کرد: "شەرم ناکەیت؟ تۆ منداڵیت یان پیرەمێردێکی سەر لە گوێی قەبر لەرزیو؟ ئەم کارە پیرەمێردانەیە چییە کە وەختی خۆتت پێوە بەفیڕۆ داوە؟ لەباتی پێکەنین و گەمە و مێبازیی، وەک پیرەمێردێکی خەڵەفاو دانیشتوویت و فەرهەنگی زوبانت تەرجومە کردووە! دەی بڕۆ ون بە و ئیدی سەرو فەساڵت نەبینمەوە، گوێ بگرە.. گەر لەسەر ئەم ڕێگەیە بەردەوام بیت، ئەوا هەرگیز هیچ ناکەیت بەهیچ، دەبیتە مامۆستایەکی داماوی پشت کۆماوەی عەینەک لەچاو، گەر تۆ بەڕاستی کریتیت، ئەوا ئەم فەرهەنگە بسووتێنە و خۆڵەمێشەکەیم بۆ بێنە، ئەوسا بەرەکەتت دەدەم، باش بیخە مێشکتەوە، دەی ئێستا بڕۆ لەبەر چاوم مەمێنە!"

سەراپا گێژو وڕ گەڕامەوە، ئەدی کامیان لەسەر حەق بوون؟ چیم کردبا؟ کام ڕێگە لەو دوو ڕێگەیە ڕاست بوو؟ ساڵانێک ئەو پرسیارە ئازاری دام، کاتێک وەڵامەکەیم دەسکەوت ئیدی سەرم سپی ببوو، ڕۆحم لە مابەینی پییێر لورن و پییێر لاورێنتدا دەهات و دەچوو، سەیری فەرهەنگەکەم دەکرد کە وشە گریکییەکان بەخەتی سووری ورد لە پەراوێزدا نووسرابوون، بەوەبیرهێنانەوەی ئامۆژگارییەکەی پییێر لاورێنتیش دڵم دەشکا، نا.. من ئازایەتی سووتاندنی فەرهەنگەکە و بردنی خۆڵەمێشەکەیم بۆ پییێر لاورێنت نەبوو، ساڵانێک دواتر، کاتێک پەیم بەمەسەلەکە برد، فەرهەنگەکەم خستە نێو ئاگرەوە، بەڵام خۆڵەمێشەکەیم کۆنەکردەوە، چونکە ئیدی پییێر لاورێنت مردبوو.

بابم هەر یەکسەر دوای ئەوەی خستمیە قوتابخانە و لەو بارەیەوە دڵنیابوو، خۆیشی لە نێو بەلەمێکدا دانیشت و بەنهێنی خۆی کردەوە بەکریتدا تا لەوێ بجەنگێ، جارێک چەند دێڕێکی کورتی لەسەر قاقزێکی باروتاویی بۆ ناردم:

من وەزیفەی خۆم ئەنجام دەدەم، دژی تورک دەجەنگم، تۆیش بجەنگە، جێ خاڵیی مەکە و مەهێڵە ئەو کاسۆلیکانە مێشکت تێکدەن، ئەوانە سەگن، تەواو وەک تورک وەهان، بیرت نەچێت تۆ خەڵکی کریتیت. ئەقڵت موڵکی خۆت نییە، بەڵکو هی کریتە، تا دەتوانیت قاڵی کە، تا ڕۆژێک بتوانیت لە پێناوی ئازادیی کریتدا بەکاری بێنیت، حاڵی حازر کە ناتوانیت بەچەک یارمەتی کریت بدەیت، بۆچی بەقەڵەم ئەو کارە ناکەیت؟ قەڵەمیش وەک تفەنگ وایە، تێگەیشتیت من چیم لێت دەوێ؟ بڵێ بەڵێ، ئەمەش بۆ ئەمڕۆ و سبەینێ و بۆ هەمیشە سەرو زیادە. ها... ڕووم ڕەش نەکەیت!"

تەواوی قورسایی کریتم لەسەر شانم هەست پێ دەکرد، گەر بەباشی لە دەرسەکان نەگەیشتبام، ئەگەر

پرسیارێکی بیرکاریم بۆ حەل نەکرابا، گەر لە تاقیکردنەوەدا بەیەکەم دەرنەچووبام، ئەوا هەستم دەکرد کریت سەرشۆڕ بووە، من لە تافی هەرزەکاریدا شەڕە شەق و بزێوی و شتی لەو جۆرەم نەدەزانی، کاتێک دەمدی هاوپۆلەکانم پێدەکەنن و گەمە دەکەن، ئافەرینم دەکردن، منیش وەکو ئەوان حەزم لە یاری و پێکەنین بوو، بەڵام ئاخر کریت دەجەنگی و لە خەتەردا بوو، لەوەش ترسناکتر ئەوەبوو کە سەرجەم مامۆستا و قوتابییەکان بەناوی خۆمەوە بانگیان نەدەکردم، بەڵکو بە(کریتیی) بانگیان دەکردم، ئەمەش وەبیرهێنانەوەی ئەو ئەرکە بوو کە کەوتبووە سەر شانم.

بەڵام سەبارەت بەکاسۆلیکبوون، چ ترسێکم نەبوو، نەک لەبەرئەوەی دەمزانی کام مەزەب لەسەر حەقە، بەڵکو هۆیەکی تری هەبوو کە لەگەڵ ڕووکەشییە بێ بایەخەکەیدا، قووڵتر ڕۆحی هەرزەکاریمی لەهەر ئایین و مەزەبێک خستە ژێر کاریگەری خۆیەوە.

بەیانیانی هەموو ڕۆژێک لەقوتابخانە، ڕێوڕەسمی نوێژکردنی ئیجباری بەڕێوە دەبرا، شوێنی نوێژ، هۆدەیەکی چکۆڵە و هاکەزایی بوو، کەوتبووە ناوەڕاستی قوتابخانەوە، ئەو ژوورە هاوینان ترسناک و گەرم و زستانانیش ترسناک و سارد، دوو پەیکەری لەگەچ دروستکراوی لێ دانرابوو، یەکێکیان هی مەسیح و ئەوی تریشیان هی مەریەمی پاکیزە، لە گوڵدانە شوشەییە بەرزەکانی سەر میحرابی پیرۆزدا، چەپک چەپک گوڵە سۆسەنی سپی هەبوون، گرنگییەکی ئەوتۆ بەو گوڵانە نەدەدرا، بۆ ماوەی چەندین ڕۆژ ئاوی گوڵدانەکانیان نەدەگۆڕی، سەرەنجام دەڕزین و بەیانیان کە دەچوومە ژووری نوێژ، بۆڕزیو هێڵنجی پێ دەدام، بیرمە جارێک بەبۆنی ئەو گوڵانە بوورامەوە. بەو جۆرە وردە وردە کڵێسای کاسۆلیک و گوڵە سۆسەنە ڕزیوەکان لە ناوەوەمڕا ئاوێتەی یەکدی بوون، ئیتر لەوساوە مەسەلەی بوون بەکاسۆلیک وەڕسی دەکردم.

لەگەڵ ئەوەشدا، ساتەوەختێک پێشهات کە تیایدا بەلێواری هەڵدێری خیانەتکردن لە ئیمانمەوە گیرسامەوە – تا ئەمڕۆش بەشەرمەوە ئەو ساتە وەختە وەیاد دێنمەوە- بۆچی؟ ئەدی کام شەیتان چووە بن کڵێشەمەوە؟ دەبێ ئەو شەیتانە چەند فێڵباز و ئارام بێ کە ئاوها لەو دیو چاکەخوازییەکانی ئێمەوە دەچێتە بۆسەوە و خۆیشی جلکی فەزیلەت دەپۆشێ! دڵنیاشە لەوەی کە درەنگ یان زوو بەڵام بێ سێ و دوو نێچیرەکە دەکەوێتە بۆسەکەیەوە!

لەڕاستیدا ئەو ساتەوەختە هات، بەیانیی ڕۆژێکیان کاردینالێک کە قوتابخانە کاسۆلیکەکانی خۆرهەڵاتی بەسەر دەکردەوە، خۆی کرد بەقوتابخانەکەی ئێمەدا، جبەیەکی ڕەشی ئاوریشمینی بەداوێنی سوورەوە پۆشیبوو، کڵاوێکی سووری گەورەی لەسەردا و گۆرەوی سووری لەپێدا، ئەنگوستیلەیەکی گەورەی یاقیقی لە پەنجەدا، فەزای دەوروبەری پرشنگی دەدا و تژیی لەبۆنی عەتر بوو. ئەو ساتەی هاتە قوتابخانەکەمانەوە، یەکسەر لەبەردەمی ئێمەدا قووت بۆوە، گومانمان نەکرد لەوەی بونیادەمێکی بێگانەیە و هەر ئەلعان لە بەهەشتەوە دابەزیوە، دەستە سپی و قەڵەوەکەی – هەمان ئەو دەستەی ئەنگوستیلە یاقیقییەکە لەپەنجەکەیدا بوو- هەڵبڕی و بەرەکەتی داین، هەمووان هەستمان کرد هێزێکی شاراوە لە تەوقی سەرمانەوە دەڕژێتە جەستەمانەوە و تا نووکەپێمان دەچێ، پێ دەچوو شەرابی ترێمان نۆشیبێ و

مۆخمان بەوێنەی سووریی چڕیی خوێنی لێ هاتبێ.

گومانم لەوە نەبوو کە پییێر لورن باسی منی بۆ کردبوو، لەبەرئەوەی کاتێک ڕۆیشت، ئیشارەتی بۆ کردم بەدوایدا بچم، چووینە ژوورەکەی، لەسەر کورسییەکەی بەردەمیدا مۆڵەتی دامێ دانیشم.

بەنەغمەیەکی شیرین، شیرین وەکی هەنگوین گوتی:" حەز دەکەیت لەگەڵ مندا بێیت؟"

بەسەرسوڕمانەوە پرسیم: "بۆ کوێ ؟ ئاخر من کریتیم!"

کاردینالْ پێکەنی، پاکەتێکی کردەوە، چکلێتێکی دەرهێنا و نایە دەمم، دەمی کاردینالْ چکۆڵە و ورد و پاکژ، لێوی ئەستوور، ڕەنگی لێوی سوورێکی تۆخ بوو، هەر کاتێک دەستی دەجووڵان، بۆنی عەتر ئەو ناوەی دەتەنیی.

گوتی: "دەزانم، هەموو شتێک لەبارەی تۆوە دەزانم، تۆ کریتیت، بەمانایەکی تر تۆ بزنە کێویت. بەڵام ئارام بە و گوێم بۆ ڕادێرە، ئێمە دەچین بۆ ڕۆما، بۆ شاری پیرۆز، بۆ تەواوکردنی خوێندن دەچیتە قوتابخانەیەکی گەورە تا بەناوبانگ بیت، کێ چوزانێ، ڕەنگە ڕۆژێک جلکێکی وەک ئەم جلکانەی من بپۆشیت، لە بیرت نەچێ کاتێک کریتییەک دەبێتە پاپا، واتە دەبێتە ڕابەری هەموو مەسیحییەکانی دونیا، گەورەتر لە ئیمپراتۆر، ئەوکات تۆ دەتوانیت بێیتە مەیدان و کریت ئازاد کەیت. گوێت لێ بوو گوتم چی؟"

بەچرپە گوتم: "بەڵێ... بەڵێ!" سەرم هەڵبڕی و بەپەرۆشەوە گوێم ڕادێرا.

– "کوڕەکەم، تەواو لەم لەحزەیەوە، ژیانت لە خەتەردایە، گەر وەڵامم بەبەڵێ بدەیتەوە، ئەوا ڕزگار دەبیت، ئەگەر نا، ئەوا بۆ خۆت زایە دەبیت، ئەدی گەر لێرە بمێنیت دەبیت بەچی؟ باشە بابت ئیشی چییە ؟"

– "بازرگان."

– "کەواتە تۆیش دەبیتە بازرگان، ئەوپەڕەکەی دەبیتە قازیی یان پزیشک، بەواتایەکی تر دەبیتە بەتاڵە، گریکستان لە کوێرە دێیەک زیاتر نییە. کوڕەکەم، لەو کوێرە دێیە وەرە دەرێ، زۆر شتم لەبارەی تۆوە بیستووە، نامەوێ لێرە زایە بیت!"

دڵم بەتوندی کەوتبووە تەپە تەپ، جارێکی تر دوو ڕێگە لەبەردەمما ڕاخران، دەبوو کام ڕێگەیان هەڵبژێرم؟ دەستی داوای یارمەتیم بۆ کێ ڕایەڵ کردبا ؟ پییێر لۆرن بۆ ڕێگەیەکی دەبردم و پییێر لاورێنتیش بۆ ڕێگەیەکی تر. ئەدی کام ڕێگەیان ڕاست بوو؟ چۆنە لە بابم پرسیبا ؟

کە بابم بیرکەوتەوە زەندەقم چوو، جلک و سەر و گوێلاک باروتاوی، تازە لە کریت گەڕابۆوە و قۆڵی بەقورسی پێکرابوو، هەنووکە تفەنگەکان کڕ ببوون، دوای چەند سەدەیەک خوێن و خوێن ڕێژی، بووکی ئازادیی پێی نابووە خاکی کریتەوە، بەو زووانە شازادە جۆرجی هێلینییەکان دەگەیشت و ڕێک لەو کاتەدا کە کریت و گریکستان بۆ هەمیشە دەبوونە یەک، ئەویش ئەڵقەی لەپەنجەی دوڵبەرەکەی دەکرد.

بابم لەگەڕانەوەیدا یەکسەر هات بۆ بینینم، یەکەم جار نەمناسییەوە، ڕەنگی پێستی لە جاران ڕەشتر و زەردەخەنەیەکیش لەسەر لێوانی نەخشیبوو. ئەوە یەکەمین زەردەخەنە بوو بەڕوخساری بابمەوە بینیبێتم،

بەپێکەنینەوە لێی پرسیم: "حاڵ و ئەحواڵت چۆنە؟ خۆ نەچوویتەتە سەر ئایینی تازە؟" لەشەرما سوور هەڵگەڕام، دەستە زلەکەی هێنا بەسەرما و گوتی:" گاڵتە دەکەم، متمانەم پێتە!"

ئەلعان کە لەحزووری کاردینالّدا، بیرم لە قسەکانی بابم کردەوە، شین و مۆر هەڵگەڕام، کاردینالّ دەستە زلەکەی بەمیهرەوە نایە سەر سەرم و پرسی: "بیر لە چ دەکەیتەوە؟"

بەچرپە گوتم: "بیر لەوە دەکەمەوە، چی جوابی بابم بدەمەوە؟"

– "نابێ ئەو بەم مەسەلەیە بزانێ. نە ئەو و نە هیچ کەسێکی تر، ئێمە شەوانە بەنهێنی لێرە دەڕۆین!"

– "ئەی دایکم چۆن؟ ئاخر دوایی دایکم دەگری؟"

– "مەگەر ئەو وتەیەی عیسات نەژنەفتووە کە دەڵێ: هەر کەسێ حاشا لە دایک و بابی خۆی نەکات، ناتوانێ شوێن پێی من هەڵگرێ!"

بێدەنگی لێوەکانمی دروو، لە ڕۆژانی منالّیمەوە بەرەو ژوور، ڕوخساری عیسا ئەفسوونی کردبووم، لەسەر ڕووی تابلۆکان هەنگاو بەهەنگاو کەوتبوومە شوێن چیرۆکی ژیانی وی: لەدایکبوون، گەیشتن بەتەمەنی دوانزە ساڵی، ڕاوەستان لەنێو بەلەمەکەدا و دەس ڕایەڵکردن بۆ هێورکردنەوەی زەریا، پاشان قامچی لێدان و لەخاچدان، هاواری وی لەسەر خاچ کە گوتبووی: خودایە، خودایە، بۆچی بەتەنها جێت هێشتم؟ دواتر ئەو بەیانییە دڵڕفێنەی کە لەنێو گۆڕەوە هاتە دەرێ و بەبەیداخێکی سپییەوە بەرەو ئاسمان هەڵگژا. بەبینینی وی، منیش بەر قامچی دەدرام، لەخاچ دەدرام، ڕادەبوومەوە، ئەو سەردەمەی (کتێبی پیرۆز)م دەخوێندەوە، داستانە کۆنەکانم لەلا دەژیانەوە، ڕۆحی بونیادەم لەمەخلوقێکی کێویی و نوستوو دەچوو کە لە خەوندا هاواری دەکرد، کوتوپڕ دەروازەی ئاسمانەکان دەکرانەوە و مەسیح دادەبەزی، ئەو مەخلوقەکەی ماچ دەکرد و ئەمیش یەکسەر هەناسەیەکی خۆشی هەڵدەمژت و وەئاگا دەبۆوە، ئیدی دەبۆوە بەوێنە هەمیشەیییەکەی خۆی، دەبۆوە بەشازادە خانمێکی زۆر ناسک و نازدار.

دەستی کاردینالّم ماچ کرد و گوتم: "زۆر باشە، من حاشا لە دایک و بابم دەکەم!"

کاردینالّ گوتی: "کوڕی خۆم، هەر ئەلعان ڕوحلقودسم بینی کە بەسەر تۆدا دابەزی، تۆ ئیدی ڕزگارت بوو."

وای گوت و ئەنگوستیلە یاقیقێکەی بۆ ڕاگرتم تا ماچی کەم.

بڕیاربوو دوای سێ ڕۆژی تر بڕۆین، من دەمویست بێ ئەوەی ئەو نهێنییە بدرکێنم دایک و بابم ببینم و لەدڵی خۆدا، خودا حافیزییان لێ کەم. بەڵام کاردینالّ قایل نەبوو. گوتی: "بونیادەمی حیسابیی کەسێکە کە بێ خوداحافیزی، ئازیزانی خۆی جێ دێڵێ!"

ئاخر لەبەرئەوەی منیش دەمویست ببمە بونیادەمێکی حیسابی، پێم بەدڵی خۆدا نا و هیچم نەگوت، چەند جارێک لە ئەفسانەکاندا خوێندبوومەوە کە کاتێک قەلەندەران دەدەنە بیابان، هەمان شت دەکەن، تەنانەت بۆ بینینی دایکیشیان ئاوڕ نادەنەوە، خودا حافیزی لێ ناکەن. دە منیش دەبوو هەمان شت بکەم.

چەند کتێبێکی قەبە و بەرگ ئاڵتونییان دامێ سەبارەت بەشاری ڕۆمای نەمر و باوکی پیرۆز و پاپا.

کتێبەکانم دەخوێندنەوە، لەوێنەی کلێسای قەدیس پەترۆس و فاتیکان ورد دەبوومەوە، لەنیگار و پەیکەرەکانم دەنۆڕی و سەرمەست دەبووم.

هەموو شتێک بەباشی دەچووە پێش، لە خەیاڵی خۆدا لە زەریا دەپەڕیمەوە و دەگەیشتمە شاری پیرۆز، خوێندنم تەواو دەکرد، جبەیەکی سووری داوێن ئاوریشمینم دەپۆشی. هەر کە تەماشای پەنجە گەورەی دەستی ڕاستم دەکرد، ئەنگوستیلەیەکی یاقیقیم تێدا دەبینی کە لەنێو تاریکیدا دەدرەوشایەوە. بەڵام یەکسەر دەستی قەدەر کەوتە جووڵە و ڕێگەی لێ گرتم، کەسێک دابووی بەگوێی بابمدا:" وا کاسۆلیکەکان خەریکن کوڕەکەت دەبەن!"

شەوبوو، بابم، ئەو کریتییە گرژ و مۆنە، لەسەر قەرەوێڵەکەی ڕادەپەڕێ و ژمارەیەک بەلەمەوان و ماسیگری ڕەفیقی خەبەر دەکاتەوە، مەشخەڵ گڕ دەدەن، تەنەکەیەک نەوت و گوریس و تێشە لەگەڵ خۆیان دەهێنن و بەقەڵاکەدا سەر دەکەون، لەدەرگای قوتابخانە دەدەن و هاوار دەکەن: دەمانەوێ قوتابخانەکە ئاگر تێبەردەین! قەشەکان دەحەپەسێن. پیێر لورن ئەرەقچنەکەی لەسەردەنێ، سەر لەپەنجەرەوە دەباتە دەرێ و نیوەی بەفەڕەنسایی و نیوەشی بەگریکی دەکەوێتە هاوارهاوار و پاڕانەوە.

بابم بەدەم ڕاوەشاندنی مەشخەڵەکەی دەستییەوە هاوار دەکات:

– "کوڕەکەم دەوێتەوە، ئەی سەگانی لایەنگیری پاپا کوڕەکەم دەوێتەوە، ئەگەر نا، ئەوا بەئاگر و تێشە دەتانهێنمە ژێر بار!"

منیان خەبەرکردەوە، بەپەلە جلکەکانم پۆشی، خستمیانە سەبەتەیەکەوە و لە پەنجەرەیەکەوە شۆڕیان کردمە خوارەوە و کەوتمە نێو باوەشی بابمەوە، بابم ملی گرتم و سێ جار سەرمی بەعەردەکەدا کێشا، ئەوجا ڕووی کردە هاوڕێکانی و گوتی: "مەشخەڵەکان بکوژێننەوە، دەی یاڵڵا با بگەڕێینەوە!"

بابم سێ ڕۆژ قسەی لەگەڵ نەکردم، حەمامی بۆ گەرم کردم و جلکی پاکی بۆ ئامادە کردم، سەریان بەزەیتی چرای نەزری پاکیژە بۆ چەور کردم، چوون بەدوای قەشەدا تا بێت و ئاوی پیرۆزم پێدا بپرژێنێ و بەخوێندنی دۆعا، جادووی پیسی کاسۆلیک لە ڕۆحمدا پووچەڵ کاتەوە. پاشان ڕووی تێ کردم و بەددانە جیرڕێوە گوتی: "یەهووزا!" وای گوت و سێ تفی کرد.

بەڵام خودا میهرەبانە، چەند هەفتە دواتر مژدەیەک هات کە شازادە جیۆرج بەڕێوەیە بگاتە کریت و ئیدی جڵەوی دەسەڵات بگرێتە دەست. بابم ڕاپەڕی، سێ جار سوژدەی برد، خاچی کێشا و چوو بۆ لای سەرتاش. ڕیش و قژی بابم هەرگیز گوێزانیان بەخۆوە نەبینیبوو، ڕیشی تا سەر سینگی هاتبوو، لەبەرئەوەی خۆی بەتازیەبار دەزانی، تازیەباری کریت. ئاخر کاتێک کریت ژیانی لە دیلیدا دەگوزەراند، بابم نەک هەر ئیتر پێنەکەنیبوو، بەڵکو بەو مەسیحییانەش تووڕە و قەڵس دەبوو کە پێدەکەنین. بەلای ئەوەوە پێکەنین کارێکی نا نیشتیمانپەروەری بوو. بەڵام ئەلعان کە کریت ئازاد ببوو، یەکڕاست چوو بۆ لای سەرتاش، کاتێک گەڕایەوە ماڵ، ڕوخساری دەدرەوشایەوە و ماڵەکە پڕبوو لە بۆنی ئەو عەترەی کە سەرتاشەکە بەسەرو ڕیش و ڕوخساریدا پرژاندبوو.

پاشان ڕووی کردە دایکم و ئیشارەتێکی بۆ من کرد و پێکەنی:

– "کریت ئازاد بووە. ئەوەی چوو چوو، وا باشترە تەنانەت لە یەهووزاش ببوورین!"

دوای چەند ڕۆژێک ڕێگەی گەڕانەوەمان بەرەو کریت گرتەبەر، خودایە چ سەفەرێکی تژیی بەشانازی و سەرفرازی بوو! خودایە چۆن هەتاو لەو ڕۆژە پاییزییەدا بەقوڵایی دڵدا ڕۆ دەچوو! پەڕینەوەی کەشتی بەزەریای ئیژەدا چەند درێژەی کێشا! بەرەبەیان بابم لەسەر ڕووی کەشتییەکە نوشتایەوە، ڕووەو باشوور دەینۆڕی، گەر چاوی بونیادەم توانیبای چیاکان لە شوێنی خۆیان هەڵکەنێ، ئەوا کریتمان دەبینی وەک کەشتییەکی چارۆکەدار ڕووەو ئێمە دەهاتە پێش.

ئازادی

دوای تێپەڕبوونی ئەو هەموو ساڵانە، هێشتا بەوەیادهێنانەوەی ئەو ڕۆژە، چاوانم پڕ دەبن لە فرمێسک، ئەو ڕۆژەی کە شازادە (جیۆرج)ی هێلینییەکان بەدروشمی ئازادییەوە، پێی نایە خاکی کریتەوە، هەر بەڕاستی بەرخۆدانی ئینسان عیبادەتێکی لێک نەپچڕاوە. ئەم کاسەو گۆزە لەتوپەت بووانە چییە کە بونیادەم، ئەو مشەخۆرە قوڕاوی و قەوزاوییە، دەبێ لە ساتەوەختی گەڕان بەدوای ئازادیی خۆیدا لەسەری هەڵخلیسکێ؟ چەند ڕاچڵەکێنەرە تەماشاکردنی گریکییەکان لە ترۆپکی سوپادا، ئەو ساتەی کە بەدوندی بڵندی ئازادیدا سەردەکەون و بەقەڵغان و نێزەوە، یان بەتفەنگگەلی ساڵی ١٨٢١وە، یاخود بەشەرواڵی دەڵبی کریتییەوە ڕێی چوونە پێش دەکەنەوە.

قارەمانێکی کریتیی دێتەوە یادم، ئەو قارەمانە شوان بوو، بۆنی پشقلی نێرە بزنی لێ دەهات، تازەکی لە جەنگ گەڕابۆوە، وەک شێر جەنگی بوو، ڕۆژێک پاش نیوەڕۆ لە پشتیری مەڕەکانیدا لەگەڵی بووم، لە کۆمەڵەی (برایەتیی کریت) لە ئەسیناوە نامەیەکی پێ گەیشتبوو کە بەپیتی درشتی سوور و ڕەش نووسرابوو. کۆمەڵەکە لە نامەکەیدا بەسەر قارەمانێتیی ویدا هەڵی دابوو، لەنامەکەدا بەقارەمان ناوی بردبوو.

بەتووڕەیی لە هەڵگری نامەی پرسی: "ئەوە چییە؟ ناشێ هەمدیس مەڕەکانم چووبێتنەوە ناو دەغڵەکە؟ چییە، داوای غەرامەم لێ دەکەن؟"

هەڵگری نامە بەشادومانییەوە نامەکەی کردەوە و بەدەنگی بەرز بۆی خوێندەوە.

– "خۆمانە بدوێ تا لە مەسەلەکە بگەم! ئەدی مەبەستیان چییە؟"

– "مەبەستیان ئەوەیە تۆ قارەمانیت، گەل ئەم نامەیەی بۆ ناردوویت تا بۆ منداڵەکانتی لە چوارچێوە بگریت."

قارەمان دەستە زلەکەی ڕاگرت و گوتی: "ئادەی بمدەرێ!" نامەکەی وەرگرت، ورد وردی کرد و خستییە نێو ئاگرەکەوە کە قابلەمەیەک شیری لەسەر بوو.

– "برۆ پێیان بێژە من لەبەر خاتری ئەم کوتە قاقزانە خەباتم نەکردووە، من بۆیە خەباتم کردووە تا مێژوو ڕۆبنێم!"

تا مێژوو ڕۆبنێم! شوانەی نەخوێندەوار باش دەیزانی دەیەوێ چ بڵێ، بەڵام نەیدەزانی چۆن گوزارشت

لەوە بکات، خۆ ڕەنگیشە بەباشترین شێوە مەبەستەکەی پێکابێ.

گەیەنەری نامە، بەبینینی نامەی وردکراوی لەناو ئاگردا تووڕدراو، نیگەران بوو، قارەمان هەستایە سەر پێ، کاسەیەک شیر و برێک پەنیر و دوو نانی جۆی هێنا، پاشان ڕووی کردە گەیەنەری نامە و گوتی: "برادەر، وەرە ئێرە، تووڕە مەبە، هانێ وەرە بۆ خۆت بخۆ و بخۆرەوە، هەرچی نامە و سوپاسنامە هەیە بەجەهەننەم، پێیان بێژە من پاداشتم گەرەک نییە، من شەڕ دەکەم لەبەرئەوەی حەزم لە شەڕە، ئەوەیان پێ بێژە. دەی یاڵڵا وەرە و تشتێک بخۆ!"

لەژیانمدا دوو ڕۆژی شکۆدار هەن، یەکەمیان ئەو ڕۆژەیە کە شازادە جیۆرج پێی نایە خاکی کریتەوە، دووەمین ڕۆژیش ساڵانێک دواتر، ڕۆژی ئاهەنگی دەیەمین ساڵوەگەڕی شۆڕشی ئۆکتۆبەر بوو. لەو دوو ڕۆژەدا هەستم کرد جەستە و مۆخ و ڕۆحی ئینسان توانای وێرانبوونی هەیە و مرۆڤایەتی دوای سەرگەردانییەکی ترسناک و خوێناویی، هەمدیس دەتوانێ یەکانگیربیە خۆڕسک و خواوەندییەکەی خۆی بەدەس بێنێتەوە، لە ئاوها هەلومەرجێکدا، ئیدی (من) و (تۆ) و (ئەو) بارگە و بنەیان دەپێچنەوە و هەموو شتێک یەکانگیردەبێ، ئەو یەکانگیربوونە سەرمەستییەکی عاریفانە و قووڵی وەها دەخوڵقێنێ کە ئیدی مەرگ داسەکەی لەدەست دەکەوێتە خوارەوە و لەبووندا نامێنێ. جیا جیا لە یەکدی، ئێمە یەکە یەکە دەمرین، بەڵام لە پەیوەندیمانا بەیەکترەوە نەمر دەبین، هەروەک کوڕانی ئەهلی عەیش و نۆش(*)، دوای برسێتی و تینوێتی و یاخیبوونێکی سەخت، ئامێز واڵا دەکەین و باب و دایکمان، ئاسمان و عەرد لەباوەش دەگرین.

قارەمانانی کریت، کە فرمێسک زەنگۆڵ زەنگۆڵ بەڕیشیاندا دەهاتە خوارەوە، دەسەسڕەکانیان لە هەوادا بادەدا، دایکان ساواکانیان لەسەر دەستیان هەڵدەبڕی تا بتوانن ئەو غەولە موو زەردە، ئەو شازادە ئەفسانەییەی پەرییان ببینن، ئەو شازادەیەی کە چەند سەدەیەک لەمەوبەر دەنگی ناڵە و شیوەنی کریتی ژنەفتبوو، وەک قەدیس جیۆرج بەسواری ئەسپەوە بۆ وەدەسهێنانی ئازادیی دوورگەکە هاتبوو، کریتییەکان هێندە لەزەریایان ڕوانیبوو، ڕۆشنایی لە چاوانیاندا نەمابوو، بنۆڕن .. وا هات! نا، هێشتا وەدیارنەکەوتووە، بەڵام هەر لەحەزەیەک بۆی هەیە وەدیارکەوێ. ناو بەناو هەورێکی بەهاری یان چارۆکەیەکی سپی ئەو خەڵکەی بەهەڵەدا دەبرد، هەندێ جاری تریش تاریکە شەو، بەڵام هەمیشە هەورەکە دەڕەوییەوە، چارۆکەکە دیار نەدەما، خەونەکەش کۆتایی دەهات و جارێکی تر کریتییەکان لە باکوور، لەگریکستان و لە مۆسکۆڤی، لە خواوەندی بێ ڕوحم و ئارامیان دەنۆڕی.

هەنووکەش بنۆڕە! تەواوی کریت لەرییەوە، قەبرەکانی دەمیان کردەوە، هاوارێک لە ترۆپکی (پسیلۆرێتی)یەوە هەستا: "ئەوە هات، گەیشت، بنۆڕن!" قارەمانە پیرەکان بەجێزامی جەستە و تفەنگە زیوینەکانیانەوە لەچیاکانەوە دابەزین، جحێڵان بەچەقۆی دەسک ڕەش و کەمانچە کۆک کراوەکانیانەوە هاتن، زەنگەکان لێدران، گەڵای دارخورما و دارمۆرت شاریان ڕازاندەوە، قەدیس جیۆرجی قژ زەردیش لە

(*) ئاماژە بەئینجیلی لۆقا، دەروازەی پانزەهەم.

کەژاوەی ڕازاوە بەگەڵای درەختی دێمشتدا ڕاوەستابوو، زەریای کریتیش لەودیویەوە دەدرەوشایەوە.

کریتییەکان لەمەیخانەکانا گۆرانییان دەچڕی و سەمایان دەکرد، دەیانخواردەوە و کەمانچەیان دەژەند، نائارام و بێ ئۆقرە، لە پێستی خۆیاندا دانەدەسەکنان، ناچار دەستیان دەدایە خەنجەر و ڕۆیان دەبرد بەقوڵ و ڕانی خۆیاندا، تا خوێن فیچقە بکا و لەو هەستە پۆنگخواردووەی ناوەوەیان بەتاڵ ببنەوە. مەترانی پیر دەستەکانی بۆ ژێر گومبەزی کڵێساکە هەڵبڕی و دیقەتی پەیکەری قودرەتی بێ هاوتا(*)ی دا، دەیویست نوتق بدا، بەڵام گەرووی نووسابوو، هەر کە زاری هەڵێنایەوە، هاواری کرد: "ڕۆڵەکانم، مەسیح هەستاوەتەوە!" جگە لەوە نەیتوانی هیچی تر بێژێت، دەنگەکان تێکەڵاوی یەکدی ببوون، هەر بەڕاست مەسیح هەستاوەتەوە؟ چلچرا گەورەکانی کڵێسا دەلەرینەوە، دەتگوت بوومەلەرزە ڕووی داوە.

من ئەو کات گەنج و بێ ئەزموون بووم، ئەم سەرمەستییە پیرۆزە تا ماوەیەکی درێژ لەبووما مایەوە – ڕەنگە تا ئێستاش هەر ئاسەواری مابێ، تەنانەت لەقووڵترین ساتەکانی شادومانیدا – کاتێک لە زەریا، لە ئاسمانی پڕ ئەستێرە، یان لە درەختێکی بایامی چرۆکردوو دەنۆڕم، یاخود ئەو دەمەی یەکەمین ئەزموونی خۆشەویستیم وەبیردێنمەوە – نۆی دیسەمبەری ساڵی ١٨٩٨، ئەو ڕۆژەی کە دەسگیرانی کریت (شازادەی گریکستان) پێی نایە خاکی کریتەوە، لە ناخمدا چەخماخە دەدا و دڵم هەروەک ئەو ڕۆژەی کریت، بەدارمۆرت و گەلێی داردێمشت دەڕازێتەوە.

دەمەو عەسر، لە کاتێکدا کە خەڵکی میگالۆکاسترۆ لە شادومانیدا هاواریان دەکرد، بابم دەستی گرتم و بەدرێژایی شەقامە سەرەکییەکە کەوتینە پیاسە، سەراپای شەقام بەگەڵای دارمۆرت و دار دێمشت پۆشرابوو، پاشان لە دەروازەی شارەوە ڕەت بووین و لە کێڵگەکانەوە سەرمان هێنایە دەرێ. وەرز وەرزی زستان بوو، بەڵام هەوا گەرماییەکی نەشئەبەخشی هەبوو، درەختێکی بایام لەودیو پەرژینەکەوە یەکەمین خونچەی خۆی کردبۆوە، کێڵگەکان بەهۆی ساتەوەختە دڵڕفێنەکانی فێنکایی هەواوە، مەیلەو سەوز دەیاننواند، لەلای چەپەوە، شاخەکانی (سێلینا) ئەرەقچنی بەفریان لەسەرنابوو، گەرچی دارمێوەکان لە پەلکەداری وشک زیاتر نەبوون، بەڵام خونچەی داربادامەکە، هاتنی وەرزی بەهاری ڕادەگەیاند، هەر بۆیە پەلکی دارمێوەکە جارێکی تر خونچەی دەکرد، تا ترێ سپی و ڕەشەکانی ناو ناخی ئازادکات. پیاوێکی کەتە بەباوەشێک گەڵای داردێمشتەوە بەرەو لامان هات، کە بابمی بینی، لەشوێنی خۆیدا وەستا و گوتی:

– "قارەمان میخاییل، مەسیح هەستاوەتەوە!"

بابم دەستی بۆ بەسینگەوە گرت و وەڵامی دایەوە: "مەسیح هەستاوەتەوە!"

بەڕێگەی خۆماندا کەوتینەوە ڕێ، بابم پەلەی بوو، دەبوو منیش ڕاکەم تا پێی بگەمەوە.

بە هەناسەبڕکێوە پرسیم: "باوکە، بۆ کوێ دەچین؟"

– "بۆ بینینی باپیرەت! دەی بێ بەرێوە!"

(*) Pantocrator وەرگێڕی فەرەنسایی ڕۆمانی (مەسیح هەمدیس لەخاچ دەدرێتەوە)، ئاماژەی بەوە داوە کە لەکڵێساکانی گریکستاندا وێنەیەکی گەورەی مەسیح بەناوی پانتۆکراتۆر لەژێر گومبەزەکەیدا وێنەکێشراوە.

گەیشتینە قەبرسان، بابم بەشان دەرگاکەی کردەوە، بەژوور دەرگاکەوە، کەللە سەرێک لەسەر دوو ئێسک وێنەکێشرابوو، ئێسکەکان لەشێوەی نیشانەی زەرب (X) دابوون – شێوەی یەکەمین پیتی ناوی مەسیح لە گریکیدا، ئاخر ناوی مەسیح بەپیتی (X) دەس پێ دەکات – بەژێر دار سەرووەکانا و لەلای ڕاستەوە بەسەر گۆڕە لەبیرکراوە خاچ شکاوەکاندا چووینە پێش، لەمردووەکان دەترسام و بەدەم هەڵنووتانەوە، چمکی چاکەتەکەی بابم گرتبوو، لەدوایەوە هەنگاوم دەنا.

بابم لەلای یەکێ لەگۆڕە لاکەوتەکاندا ڕاوەستا، گۆڕەکە لەتەپکەیەکی چکۆڵانە و خڕ دەچوو، خاچێکی تەختەیی لەسەربوو، زەمانە ناوی مردووەکەی لەسەر سڕیبۆوە، بابم دەسەسڕەکەی لەسەری کردەوە و دەموچاوی بەعەردەکەوە لکاند، پاشان بەنینۆک کەوتە لابردنی خۆڵی سەر گۆڕەکە و کونێکی بچووکی تێ کرد، دەمی نا بەکونەکەوە و سێ جار بەدەنگی بەرز گوتی:"باوکە، ئەو هات! باوکە ئەو هات! باوکە ئەو هات!" دەنگی بەرز و بەرزتربۆوە و بووە نەعرەتە، دوایی بوتڵێکی بچکۆڵەی پڕ شەرابی لە گیرفانی دەرهێنا و دڵۆپ دڵۆپ ڕژی کردە کونەکەوە تا خاک بینۆشێت. ئیدی هەستایەوە سەرپێ، خاچی کێشا و سەیرێکی منی کرد. چاوانی پرشنگیان دەدا.

پرسی: "گوێت لێ بوو؟" دەنگی بابم لە خرۆشاندا گڕ ببوو. "گوێت لێ بوو؟"

بێدەنگ بووم، ئاخر هیچ دەنگێکم گوێ لێ نەببوو.

بابم بەتووڕەیی گوتی: "گوێت لێ نەبوو؟ دەنگی قرچەی ئێسکەکانی هات!"

***

هەر کاتێک ئەو ڕۆژە وەیاد دێنمەوە، سوپاسی خودا دەکەم کە منی دروست کردووە، زیاتریش لەبەر ئەوە سوپاسی دەکەم کە بەکریتیی دروستی کردووم، ئەوەش لە سەردەمێکدا کە بەهەرتک چاوی خۆم شاهیدی ڕەتبوونی ئازادیی بووم بەسەر گەڵای داردێمشت و پێشڕەویی ئەو لە دەروازەی بەندەرەوە بەرەو بێشەی قەدیس میناس. چەند شەرمەزارییە چاوانی لە قوڕ دروستبووی بونیادەم نەتوانێ نادیار ببینێ، گەر چاو توانای بینینی نادیاری هەبا، ئەوا من لەو ڕۆژەدا (قەدیس میناس)م دەبینی کە لەپەیکەرەکەیەوە هاتە دەرێ، لەبەردەم کڵێسادا بەسواری ئەسپەکەیەوە ڕاوەستا، لە چاوەڕێی شازادەی گریکستاندا، فرمێسک بەگۆنای خۆربردووی و ڕیشە ماش و برنجییەکەیدا دەهاتە خوار.

سەرەنجام دوای نیشتنەوەی شەپۆڵی شادومانیی و دوای چەند ڕۆژێک، پاش هەڵکردنی بایەکی بەهێز کە گەڵای داردێمشتی لەکۆڵان و جاددەکان کۆکردەوە، دوای بارینی بارانێکی تازە کە شەرابی ڕژاوی سەر شۆستەکانی شوشتەوە، ژیان هەمدیس بێدار بۆوە و زەینمان گەڕایەوە حەرەمی سنوورەکانی خۆی، سەرتاشەکان تۆپەڵە مووی قژ و ڕیشیان لە دوکانەکانیان گسک دا، ڕیشی تاشراوی مەسیحییەکان بریقەی دەدایەوە، تاو ناتاوێکیش دەنگی تیژ و قەبە لە مەیخانەکانەوە دەگەیشتە گوێ.

من بەو کۆڵانانەدا پیاسەم دەکرد کە تەڕ ببوون بەباران، هەر کاتێک سەرنجی چۆڵوهۆڵیی کۆڵانەکانم دابا، دەمقیژاند و هاوارم دەکرد تا هێور ببمەوە، هەزاران نەوە لە ناخمدا دەیانقیژاند و هاواریان دەکرد تا

هێور ببنەوە.

هیچ کاتێک ئاوها بەقووڵی هەستم نەکردبوو کە باپیرانی ئێمە نەمردوون، لە ساتەوەختە قەیراناوییەکانا هاوار دەکەن، قەڵەمباز دەدەن و چاو و دەست و زەینی ئێمە دەخەنە ژێر ڕکێفی خۆیانەوە، لەمیانەی ئەو ڕۆژانەدا هەر کاتێک کۆڵان چۆڵ با و کەس ئێمەی نەبینیبا، ئەوا تەواوی باپیرە کوژراوەکانم بەدەستی تورک، تەواوی نەنکە ئەشکەنجە دراوەکانم بەدەستی تورک، لە خۆشیدا هاواریان دەکرد و دەیانقریواند، منیش خۆشحاڵ بووم و پێشبینی ئەوەم دەکرد کە منیش وەک ئەوان وام و نامرم، تەنانەت دوای مردنیش توانای بیرکردنەوە و بینینم دەبێ. تەنها بوونی بەردەوامیی دڵەکان بەس بوو تا لە یادەوەرییدا بمێنمەوە.

***

لەمیانەی ئەو دەروازەیەوە، لەمیانەی ئەو تاقی سەرفەرازییەی کە بەگەڵای دارمۆرت و ئێسک و پروسکی باپیران ڕازابۆوە، خۆم کرد بەنێو ساڵەکانی هەرزەکارییدا. ئاخر من ئیدی مناڵ نەبووم.

گرفتەکانی هەرزەکاری

ساڵانی هەرزەکاریم بەکێشە و گرفتە ئاساییەکانی تافی جحێڵییەوە بەڕێ کرد، دوو دەعبای زل و زەبەلاح لەناخما وەئاگا بوونەوە، یەکێکیان: جەستە، واتە پڵنگ، ئەوی تریشیان: زەین، واتە ئەو بازە تێرنەخۆرەی کە ناوەوەی ئینسان دەخوا و هەرچی زیاتریش بیخوا، برسیتر دەبێ.

سێ چوار ساڵان بووم، لەژێر زەبری دەسەڵاتی هەستی زیتەڵەییدا بۆ پرسیارکردن، کەوتمە سەر کەڵکەڵەی ئەوەی لەنهێنیی لەدایکبوون بگەم، لەدایک و پوورەکانم دەپرسی: "ئەرێ مناڵان چۆن لەدایک دەبن؟ چۆناوچۆنیی ئاوها کوتوپڕ خۆیان دەکەن بەماڵدا؟ لەکوێوە دێن؟" دەمویست بەبەڵگەوە پێیان بسەلمێنم کە دەشێ وڵاتێکی پڕ خێر و بەرەکەت هەبێ، دەشێ ئەو شوێنە بەهەشت بێ، لەوێ مناڵان بەچەشنی گوڵاڵە سوورە دەڕوێن، هەر جارێ باوکێک پێ دەنێتە بەهەشت، گوڵاڵە سوورەیەک لێدەکاتەوە و لەگەڵ خۆی بۆ ماڵێی دێنێتەوە. بێ ئەوەی بایەخێکی زۆر بەوە بدەم، چەندین جار لەزەینی خۆمدا دەمهێنا و دەمبرد، دایکم و پوورەکانم یان نەیاندەتوانی وەڵامێکم بدەنەوە، یاخود حەکایەتی پەرییانیان بۆ دەگێڕامەوە، بەڵام زیاتر لەوەی خۆم و ئەوان بۆ مەسەلەکە دەچووین، من تێدەگەیشتم و حەکایەتی پەرییەکانی ئەوان نەدەچوو بەئەقڵمدا.

هەر لەو سەردەمانەدا، ڕۆژێکیان خاتوو (کاتینا)ی هاوسێمان مرد، کاتینا ژنێکی جحێڵ بوو، کاتێ تەرمەکەیان لەماڵ هێنایە دەرێ و ژمارەیەکی زۆر خەڵک بەهەڵەداوان کەوتنە دوای تابووتەکەی و لەپێچی کۆڵانەکەدا بزر بوون، ئیدی ترس سەراپای بوونمی لەخۆ گرت. پرسیم:"چما بۆ کوێیان برد؟ بۆچی بردیان؟" وەڵامیان دامەوە:"مرد!" پرسیم: "مرد؟ یەعنی چی؟" گوتیان: "مرد و تەواو!" ئیدی لەودیو قەنەفەکەوە هەڵترووشکام، بەدەست ڕوخسارم شاردەوە و دامە پڕمەی گریان، ئەو گریانەم لەدڵتەنگیی یان ترسەوە نەبوو، بەڵکو بۆ ئەوەبوو لەمانای مردن حاڵی نەدەبووم. بەڵام چەند ساڵ دواتر کاتێ

(کراساکیس)ی مامۆستامان مرد، ئیدی مەرگ سەرسامی نەدەکردم، بەڵکو هەستم دەکرد پەی بەمردن دەبەم و ئیتر لە هیچم نەدەپرسی.

مەرگ و لەدایکبوون، ئەوەڵین نهێنییەک بوون کە ڕۆحی مناڵانەمیان هێنایە گیروگاز، مشتی چکۆڵانەم بەدەرگای داخراوی ئەو دوو نهێنییەدا دەکوتا بۆ ئەوەی بیانخەمە سەر پشت، سەرنجم دا کە نابێ بۆ وەدیهێنانی ئەوها ئەرکێک چاوەڕێی یارمەتیی بم لە هیچ کەس، خەڵکی یان قوڕوقەپیان لێ دەکرد یاخود پێم پێدەکەنین، ئاخر دەبوو خۆم فێربم. هێور هێور جەستەش وەئاگا دەبۆوە، مەودای حوکمدارێتیم کە لە هەور و کەشفکردن پێکهاتبوو، قاڵبی جەستەی خۆی دۆزییەوە. قسە و باسی کۆڵان و بازاڕ دەکەوتنە بەر گوێم، گەرچی بەباشی لەو قسە و باسانە حاڵی نەدەبووم، بەڵام هەندێ لەو قسانە بەلامەوە نهێنی ئامێز و گوناهبارانە بوون. بەو جۆرە ڕێوشوێنی ئەو قسانەم لەزەینمدا دیاری دەکرد و لەگەڵ خۆمدا دەمگوتنەوە تا بیرم نەچنەوە. بەڵام ڕۆژێکیان یەکێ لەو قسە قەدەغانەم بەزاردا هات. لە بەردەمی دایکمدا و بەدەنگێکی بەرزیش! دایکم قیژاندی بەسەرما: "کێ ئەو قسە ناشیرینەی فێرکردیت؟ گوێم لێ نەبێ جارێکی تر دووبارەی کەیتەوە!" ئەوجا چوو بۆ موبەق و بڕێک وردە بیبەری تیژی هێنا و ترنجانیە دەمم، کەوتمە قیژەو هاوارهاوار، دەمم ئاگری گرتبوو، لە ڕقا بەڵێنم بەخۆم دا بەردەوام ئەو وشانە لەبەرخۆمەوە بڵێمەوە، لەبەرئەوەی بەگوتنیان هەستم بەلەزەت و خۆشیی دەکرد.

بەڵام، لەو وەختەوە بەدوا تا ئەلعان، تەنانەت دوای تێپەڕبوونی ساڵانێکی زۆر و ئاشنایی بەگوناهی بێ شومار، هەر وشەیەکی قەدەغە هاتبێ بەزارما، لێوی سووتاندووم و دەمم بۆنی بیبەری تیژی گرتووە.

***

لەو سەردەمە دوورانەدا لە کریت، زۆر درەنگ باڵقبوون خۆی دەردەخست، لەتاو شەرم و شوورەیی هەوڵی دەدا خۆی لەودیو دەمامکە جۆراو جۆرەکانەوە حەشاردا، ئەوەڵین جار هاوڕێیەتیی بۆ من، یەکێک لەو دەمامکانە بوو، ئەو هاوڕێیەتییەش ئەڤینێ بوو کە بەرامبەر یەکێ لە هاوپۆلەکانم هەمبوو. ئەو هاوپۆلەم هەر بەناو بونیادەم بوو، مناڵێکی کورتەبنە و خەپان، قاچ گیڕ و جەستەی تۆکمە، بەڵام خاڵی لە زیتەڵەیی و ئەقڵ. هەموو ڕۆژێک نامەی گەرم و گوڕمان بۆ یەک دەنارد، گەر ڕۆژێک بهاتبا نامەیەکیم بەدەست نەگەیبیا، ئەوا هەستم بەنوقسانیی دەکرد و زۆر جاریش دەمدایە پڕمەی گریان، دەورو خولی ماڵەکەیانم دەدا و چاوەڕێم دەکرد بزانم کەی دێتە دەرێ، کاتێ لەنێو دەرگاکەوە دەردەکەوت، ئیدی دڵم بۆ لەحزەیەک لەجووڵە دەکەوت.

جەستەم بێدار ببۆوە، بەڵام هێشتا نەیدەزانی چ سیمایەک بەخواستەکانی ببەخشێ و بەچاکی نەیدەتوانی ڕەگەزی نێر لە مێ جیاکاتەوە. لە لایەکی دیکەوە هاوڕێیەتی بەستن لەگەڵ کوڕدا کەم خەتەرتر و بێ سەر ئێشەتر بوو. کاتێ بەژنێک دەگەیشتم، لە ناخمدا هەستم بەنەفرەتێکی ئاوێتە بەترس دەکرد، کاتێک (با) هەڵی دەکرد و داوێنی کراسەکەی هەڵدەدایەوە، یەکەندەردوو ڕووم وەردەگێڕا و لەشەرم و نەفرەتا تا بناگوێ سوور هەڵدەگەڕام.

ڕۆژێکیان – وا بزانم نیوەڕۆ بوو، لەبەرئەوەی هەتاو وەک تەنوور هەڵایسابوو– لەڕێی گەڕانەوەمدا بۆ ماڵەوە، بەکۆڵانێکی باریک و سەر بەچینکۆ گیراودا دەهاتمەوە: کوتوپڕ ژنێکی تورک لەوبەری کۆڵانەکەوە دەرکەوت، کاتێک بەبەردەمما ڕەت بوو، تۆزێ سنگی کردەوە و مەمکۆڵانی وەدیارخست، کە ئەوەم بینی ئەژنۆکانم سست بوون، هەر چۆنێک بوو بەهەڵەداوان خۆم گەیاندە ماڵەوە و لەسەر دەستشۆرەکە چەمیمەوە و ڕشامەوە.

ساڵانێک دواتر، کاتێ نامەکانی هاوڕێکەم لەنێو گەنجینە تۆز لێ نیشتووەکەماندا دۆزییەوە، ڕاچڵەکیم. خودای گەورە، چ پەرۆشییەک و چ دڵپاکییەک! بێ ئەوەی خۆم ویستبێتم، یان ئاگام لێ بووبێ، ئەو هاوپۆلە دەعجانەم ببووە دەمامک و تا چەندین ساڵ ژنی لێ حەشاردابووم. بەدڵنیاییەوە گەر تۆزێ ئەو لەزەتە مەرگهێنە، واتە هەڵخلیسکانی ویم بۆ بۆسەی تۆقێنەری ژن تاخیر کردبا، ئەوا منیش بۆ ئەو دەبوومە هەمان دەمامک.

هەواڵم پێ گەیشت کە ئەو دواجار کەوتۆتە بۆسەوە، کەوتۆتە بۆسەی ژنەوە و ئیدی بۆ خۆی زایە بووە!

پشووی هاوینێکیان، من و ئەو هاوڕێیە و هاوپۆلێکی تر، (ئەنجومەنی هاوڕێیان)(*)ی نوێمان دامەزراند، بەنهێنی کۆدەبووینەوە و سوێندی وەفاداریمان بۆ یەکتر تازە دەکردەوە. ئامانجێکمان بۆ ژیانمان دیاری کردبوو، ئەو ئامانجەش ئەوەبوو تا ماوین، جەنگێکی درێژ خایەن دژی درۆ و کۆیلەیی و ناعەدالەتیی بەرپاکەین، پێمان وابوو دونیا لەسەر بناغەی درۆ و ناعەدالەتی و فرتوفێڵ ڕۆنراوە، بەرپرسیارێتی ڕزگارکردنی دونیامان خستبووە ئەستۆی خۆمان، ئێمە یەکێتییەکمان لەنێوان خۆمانا ڕۆنابوو، خۆمان لە هاوپۆلەکانی ترمان دابڕیبوو، بۆ گەیشتنە ئامانج نەخشە و پلانمان دادەڕشت. وەزیفەی من لەو جەنگەدا بریتی بوو لە نووسینی نمایشنامە و وەزیفەی هاوڕێکەشم تەمسیلکردن بوو لەو دەقانەدا، هاوڕێی سێیەمیش کە شێت و شەیدای بیرکاریی بوو، دامانابوو ببێتە ئەندازیار و داهێنانێکی گەورە ئەنجام دا، تا بەپارەی مۆڵی ئەو داهێنانە کۆمەکی هەژار و زۆر لێکراوان بکەین. پەلەمان بوو تا هەرچی زووتر بگەینە ئەو ساتەوەختە مەزنە، تەواوی هەوڵەکانمان بۆ ئەوە بوو لە سوێند و بەڵێنەکانمان لانەدەین، هەرگیز درۆمان بەدەمدا نەدەهات، کە لە کۆڵانەکاندا بەمناڵانی تورک دەگەیشتین دەکەوتینە بیرازکردنیان، فالینەکانی ژێرەوەمان بەڕەنگی سپی و شین بوو، ڕەنگی ئاڵای گریکستان.

دەمەو ئێوارەی ڕۆژێکی زستان، لەسەر شۆستەی بەندەر، حەماڵێکی تورکی پیرمان بینی کە لەقوژبنێکدا هەڵترووشکا بوو، هەڵدەلەرزی، دونیا تاریک داهاتبوو، کەس بەدەرەوە نەبوو، یەکێکمان فالینەکەی، ئەوی ترمان کراسەکەی، سێیەمان هێلەکەکەی لەبەری خۆی داکەند و بەو حەماڵەمان بەخشی، تەنانەت دەمانویست بیکەینە کوڵ، بەڵام نەمانوێرا، شەرمەزار و پەرێشان لەوەی کە نەمانتوانیبوو ئەرکەکەمان بەتەواوی بەئەنجام بگەیەنین لەو ناوە دوورکەوتینەوە.

هاوڕێکەم پێشنیاری کرد: "باشترە بگەڕێینەوە و ئەو پیرەمێردە بدۆزینەوە!"

(*) ئەنجومەنی هاوڕێیان لەساڵی ١٨٢١دا نەخشەی شۆڕشی گریکستانی داڕشت.

– "زۆر باشە، با بگەڕێینەوە!"

بە هەڵەداوان کەوتینە سۆراخی حەماڵی پیر تا لەکۆڵی کەین، بەڵام لەوێ نەمابوو. ڕۆژێکی تر، بیستمان قازییەکی بەنێوبانگی خەڵکی میگالۆکاسترۆ، کە خانمێکی جحێڵ و دەوڵەمەندی نیشانە کردبوو، بڕیاربوو زەماوەندەکەیان لە هەمان ئەو یەکشەممەیەدا سازدەن، لەو کەین و بەینەدا خانمێکی جحێڵی تر لە ئەسیناوە هاتبوو، ئەو خانمەش جوانکیلە بوو بەڵام هەژار، هاوڕێی کچەکەی قازی بووە لەزانکۆ و کاتی خۆی قازی بەڵێنی پێ داوە بیهێنێ، بەڵام هەنووکە دەیویست ئەو خانمە دەوڵەمەندە بهێنێ. بەبیستنی هەواڵەکە، ئەندامانی (ئەنجومەنی هاوڕێیان)م بۆ کۆبوونەوە بانگ کرد، هەرسێکمان لەتووڕەییدا قوڵپمان دەدا، لە ژوورەکەی من کۆبووینەوە، بەپێی ڕێوڕەسمی ڕێکخراوەییمان نەدەبوو ئاوها ناعەدالەتییەک قەبووڵ کەین، دوای چەند سەعاتێک وتووێژ لەبارەی ڕێوشوێنی جێبەجێکردنی بڕیارەکان، دەرەئەنجام لەسەر ئەوە ڕێکەوتین هەرسێکمان بچینە لای مەتران و ئیدانەی ئەو کارە نائەخلاقییە بکەین، نامەیەکیشمان بەئیمزای ئەنجومەنی هاوڕێیان بۆ قازی ڕەوانە کرد کە ئەگەر دورۆتی – ناوی خانمە ئەسیناییەکە بوو– نەهێنێ، ئەوا دەبێ حیسابی خۆی لەگەڵ ئێمە و خواوەنددا یەکلایی کاتەوە. جلکی پاک و تەمیزی ڕێوڕەسمی کلێسامان پۆشی و بۆ حزووری مەتران چووین.

مەتران پیرەمێردێکی لاواز و سیلاوی و لەهەمان کاتیشا فێڵباز بوو، گەرچی بەزەحمەت قسەی بۆ دەکرا و خێرا خێرا تەنگە نەفەس دەبوو، بەڵام چاوانی وەک پشکۆی هەڵایساو دەدرەوشایەوە، پەیکەرێک بەدیواری پشت مێزەکەیەوە هەڵواسرابوو، پەیکەری مەسیحێکی سوورفل و باشخۆر و قژ بەملاولادا شانەکراو.

وێنەیەکی بەردینی گەورەی قەدیس (سۆفیا)ش بەدیوارەکەی بەرامبەرەوە کرابوو.

مەتران بەواقوڕماوییەوە دیقەتی داین، پرسی:

– "منالینە چیتان دەوێ؟"

هەرسێکمان بەیەکەوە گوتمان: "قوربان، ناعەدالەتییەکی گەورە بەڕێوەیە بقەومێ!"

مەتران کۆکی، بەڵغەمێکی لەنێو دەسەسڕەکەی کرد و بەدەنگێکی فێڵبازانە گوتی: "ناعەدالەتی گەورە؟ باشە ئەو مەسەلەیە چ پەیوەندییەکی بەئێوەوە هەیە؟ ئێوە تەلەبەی مەکتەبن. هەر بەڕاست وا باشترە ئێوە خەریکی دەرس و دەوری خۆتان بن!"

هاوڕێکەمان کە گوتاربێژێکی چاپووکی ڕێکخراوەکەمان بوو، وەڵامی دایەوە: "قوربان... "ئیدی مەسەلەکەی لەسیرەوە تا پیاز بۆ گێڕایەوە، لەکۆتایی قسەکانیدا گوتی: "قوربان، تا ئەم ناعەدالەتییە ڕانەگیرێ، ئێمە ناتوانین هێور بینەوە، پێویستە قازی خاتوو دورۆتی بێنێ!"

مەتران هەمدیس کۆکی، چاویلکەکەی داگرت و ماوەیەکی درێژ دیقەتی داین، پێ دەچوو سێبەری خەمێکی سەیر لەسەر ڕوخساری نیشتبێ. هەرسێکمان بەشپرزەییەوە لەبەردەمیدا ڕاوەستابووین، دواجار زاری هەڵهێنایەوە و گوتی: "ئێوە جحێڵن، هێشتا منالن، نازانم خودا هێندە تەمەنم دەداتێ تا ببینم دوای پانزە بیست ساڵی تر چۆن چۆنی لە ناعەدالەتییەوە دەگلێن!" ماوەیەکی کەم بێدەنگ بوو،

پاشان بەچرپە، وەک ئەوەی لەگەڵ خۆیدا بدوێ، گوتی: "ئێمە هەموومان ئاوها دەستمان پێ کرد!"

هەر کە زانیم دەیەوێ بابەتەکە بگۆڕێ، یەکسەر گوتم: "قوربان، چ بکەین بۆ ئەوەی بەر لە ناعەدالەتی بگرین؟ لەپێناو چەسپاندنی عەدالەتدا، فەرموو ئێوە ئەمر بکەن و ئێمەش ئامادەین خۆمان فڕێ بدەینە ناو تەنووری هەڵایساوەوە!"

مەتران هەستایە سەرپێ، لەکاتێکدا دەستی بۆ ماچکردن بەرەو لامان ڕایەڵ کرد، گوتی: "ئێوە بڕۆن، دوعای خێری منتان لەگەڵ بێ، ئێوە ئەرکی خۆتان بەئەنجام گەیاند، ئەوەش بەسە، ئەوەی ماوە پەیوەندی بەمنەوە هەیە!"

خەنی و خۆشحاڵ گەڕاینەوە، لەڕێگە هاوڕێکەمان کە لەناوەڕاستەوە دەڕۆیشت، دەستی نایە سەر شانی من و هاوڕێکەی تر و گوتی: "ئافەرین هەی ئەنجومەنی هاوڕێیان!"

هەمان ئەو یەکشەممەیە، قازی خانمە دەوڵەمەندەکەی هێنا، دواتر زانیمان مەتران ڕووداوی دیدارەکەی ئێمەی بەقاقای پێکەنینەوە بۆ هاوڕێکانی گێڕاوەتەوە!

***

هەر چ ڕۆمانێکمان بەدەست گەیببا دەمانخوێندەوە، زەینمان ئاگری گرتبوو، سنوورەکانی نێوان واقیع و ئەندێشە، حەقیقەت و شیعر لەبەین چووبوون و پێدەچوو ڕۆحی ئینسان توانای لەخۆگرتن و کارایی هەموو شتێکی هەبێ.

بەڵام چەند زەینم کرابایەوە و لە سنوورەکانی حەقیقەتی تێپەڕاندبا، بەهەمان پێودانگ دڵم پڕەبوو لەخەم، ژیان بەلامەوە بێ ئەندازە تەنگ دەهاتە بەرچاوم، ئارەزووی مەرگم دەکرد، لەبەرئەوەی نەمدەتوانی لەگەڵ ژیاندا هەڵکەم، ئاخر تەنها مەرگ بوو کە ڕووبەرێکی بەرفراوان و بێ سنووری وەهای هەبوو کە دەمتوانی تیایدا جێگەم بێتەوە.

ڕۆژێکیان - بیرم دێ - خۆر دەدرەوشایەوە و هەستم بەلەشساغی و دڵنیایی دەکرد، پێشنیارم بۆ هاوڕێکەم کرد خۆمان بکوژین، پێشتر نامەیەکی درێژی خەمینم نووسیبوو، وەسێتنامەیەک بوو کە تیایدا ماڵئاواییم لەدونیا دەکرد، بەڵام هاوڕێکەم قایل نەبوو، منیش هیچ حەزم نەدەکرد بەتەنها خۆم بکوژم.

ئەو خەمە بەیاننەکراو و پەی پێ نەبراوە، هێند دەستی ڕۆبردبووە بووممەوە، کە ئیدی حەزم بەبینینی هاوڕێکەشم نەدەکرد، ئێواران دەچوومە دەرێ و بەتاقی تەنها بەدرێژایی دیوارە ڤینیسیاییەکە بەسەروو شەپۆڵەکانەوە پیاسەم دەکرد.

خودایە هەوا چ موجیزاوی بوو! چ شنەیەکی خۆش لەزەریاوە هەڵی دەکرد! کیژان بەقردێلەی ئاوریشمی کەزی و پرچە پەخشەکانیانەوە دەهاتن و دەچوون، منداڵە تورکە چکۆڵەکان، بەپێی پەتی و بەدەنگ و نەغمەی کچانەیان یاسەمین و ناوکە کوولەکەیان دەفرۆشت، (بار بالاریس) لە قاوەخانەکەی، مێز و کورسییەکانی ڕێکدەخستن تا پیاوان لەگەڵ هاوسەرەکانیانا، کوڕان لەگەڵ دەسگیرانەکانیانا بچنە ئەوێ و قاوە و شەربەت و مرەبا داواکەن و بەدڵێکی ئاسوودەوە لەئاوابوونی خۆر بنۆڕن، بەڵام من هیچم

نەدەبینی: نە زەریای بێ سنوور و ئارام، نە تەنگەی بلند و سیحراوی (ئاجیاپلاجیا)، نە چیای (ئەسترومبولاس)ی شێوە قووچەکیی بەنوێژخانەی لەخاچدراو و هێلکە چکۆڵە و سپییەکەی سەر ترۆپکەکەیەوە، نە کوڕان لەگەڵ دەسگیرانەکانیانا، هیچیانم نەدەبینی، فرمێسک بەرچاوی تاریک کردبووم. دوو نهێنی گەورە ڕۆحمیان هێنابووە گیروگاز، دوو نهێنی کە ساڵێکیان مامۆستای فیزیا ئاوەڵای کردبوون. مەزەندە دەکەم ئەو برینانەی ئەو مامۆستایە کردنییە ڕۆحم، تا هەنووکەش سارێژ نەبووبن!

یەکەمین نهێنی، نهێنییەکی لە حەقیقەتا ترسناک ئەوە بوو، کە عەرد پێچەوانەی باوەڕی ئێمە، ناوەندی کەون نییە و خۆر و مەدارە پڕ ئەستێرەکان بەدەوری عەرددا ناسووڕێنەوە، بەڵکو هەسارەکەی ئێمە لە ئەستێرەیەکی چکۆڵە زیاتر نییە کە بەخەمساردی فڕێ دراوەتە کۆئەستێرەوە و بەدەوری خۆردا دەسووڕێتەوە، بەو پێیە تاجی پادشایەتی لە تەوقی سەری (عەرد)ی دایکمان کەوتبووە خوارەوە.

سەراپای بوونم تژیی ببوو لەخەم و دڵتەنگی، ئاخر ئێمەش لەگەڵ دایکمانا لەسەر عەرشی پادشایەتی داگیرابووین، بەواتایەکی تر، عەردەکەی ئێمە وەک خانمێک بێ حەرەکەت لەناوەندی مەدارەکانا، لەگەڵ ئەستێرەکانی چواردەوریدا ڕانەوەستاوە، بەڵکو ئەم خانمە لەنێو بڵێسە مەزنەکان و لەنێو بێ سەروبەریدا وێڵە و لەچاوشارکێیەکی هەتاهەتاییدایە. ئەدی بەرەو کوێ دەچێ؟ بۆ ئەو شوێنەی بۆی دەستنیشان کراوە، بەپێی خۆری سەروەرییەوە بەستراوە و بەدوای ئەودا ڕێ دەکات، ئێمەش هەروەک ئەو بەستراوینەوە، ئێمەیش کۆیلەین و پاشکۆ، خۆریش بەهەمان شێوە. کەواتە ئەو حەکایەتەی پەرییان چییە کە مامۆستاکانمان تا ئەلعان بەبێ شەرمی بۆمانی دەگێڕنەوە؟ چیرۆکی ئەوەی گوایە خودا خۆر و مانگی وەک زێڕ و زیو بۆ عەرد خولقاندووە و مەداری پڕ ئەستێرەی وەک چرا بەژوور سەرمانەوە هەڵواسیوە تا ڕۆشناییمان پێ ببەخشێ!

ئەوە یەکەمین زام بوو، زامی دووەم ئەوەبوو کە ئینسان مەخلوقی ئازیز و هەڵبژێرراوی خودا نییە، بەڵکو ئەویش وەک مەخلوقەکانی تر، بازنەیەکی چکۆڵەی نێو بازنەی بێ کۆتایی ئاژەڵان و نەوەی مەیمونە، ئاخر پشتمان بگەڕێین، ڕۆحمان بگەڕێین، لەژێر داپیرە گەورەمانا هەر مەیموون دەبینین!

خەم و دڵتەنگیم لەوەدا نەبوو، تەنهای تەنها بەدرێژایی ڕۆخی زەریا، یا بەنێو کێڵگەکانا دەڕۆیشتم، یاخود بەپەلە هەنگاوم دەنا تا ماندووبم و ئەو خەم و دڵتەنگییە لەبیرکەم. بەڵام ئەدی چۆن دەمتوانی ئەو خەمە فەرامۆش کەم؟ بەسەری ڕووت دەڕۆیشتم و هەر دەڕۆیشتم، تەواوی قۆپچەکانی کراسەکەم دەترازاند تا نەخنکێم، هەنگاوم دەنا و لەخۆم دەپرسی: "ئەدی بۆچی ئەو هەموو ساڵانە فریومان خوارد؟ بۆچی ئەو تاجی پادشایەتییەی کە لەسەر ئێمەی ئینسان و عەردی دایکمان نرابوو کەوتە خوارەوە؟ واتە ئیدی عەرد هیچ! ئێمەی ئینسانەکان بێ بایەخ بووین، ڕۆژێکیش دێ هەموومان تیاچین؟" لەبەرخۆمەوە هاوارم دەکرد: "نا.. نا.. من سەر بۆ قەناعەتێکی لەو جۆرە نەوی ناکەم، ئێمە پێویستە هێند تەقولباب لە دەرکی چارەنووسمان بدەین، تا ئەو دەرکە دەکرێتەوە و خۆمان ڕزگار دەکەین!"

ڕۆژێکیان عەسر، کە ئیتر نەمدەتوانی بەرگەی ئەو بارودۆخە بگرم، چووم بۆ لای مامۆستای فیزیا، ئەو

مامۆستایە کەسێکی زەردەڵ، کەمدوو، قسەی دەبێژا ئەوجا دەیبێژا، هەمیشە قسەکانی ڕەق و کینایەتئامێز بوون، زیرەکی و فێڵبازی لەچاوانی سارد و لێوانی ناسکی دەباری، نێوچەوانێکی چکۆڵە و تا برۆکانی هەر قژ بوو، لە ڕاستیدا بەمەیموونێکی نەخۆش دەچوو، بینیم لەسەر کورسییەکەی دانیشتبوو دەیخوێندەوە، دیقەتی دام و بەئاشکرا سەرنجی شپرزەییمی دا، زەردەخەنەیەکی تەشەراوی هاتێ. پرسی: "ئەوە چۆن بوو؟ دیارە دەبێ بۆ شتێکی گرنگ هاتبیت؟"

– "ببوورە ناوەخت هاتم، بەڵام دەمەوێ حەقیقەت بزانم!"

بەگاڵتەپێکردنەوە وەڵامی دامەوە: "هەر ئەوە! داواکەتان داوایەکی مەحاڵە، کام حەقیقەت؟"

– "ئەو حەقیقەتەی کە (ئەو) چنگی کرد بەخاکدا و لە هەناسە..."

– "کێ؟"

– "خواوەند!"

پێکەنینێکی وشک و بڕندە لە لێوە ناسکەکانیەوە قوڵپی دا.

چاوەڕێی وەڵامێک بووم، بەڵام مامۆستا پاکەتێکی چکۆڵەی کردەوە، چوکلێتێکی ئاوی نەواتی دەرهێنا و کەوتە جوینی.

غیرەتم دایە بەر خۆم و پرسیم: "قوربان، ناتانەوێ وەڵامم بدەنەوە؟"

بەدەم ئەملاولاپێکردنی چوکلێتەکە لەدەمیدا گوتی: "با... با!"

دوای ماوەیەک، سەرلەنوێ پرسیم: "کەی؟"

– "دە ساڵ، ڕەنگە بیست ساڵی تر، ئەو کاتەی زەینی چکۆڵەت دەبێتە زەینێکی کامڵ و حیسابی، ئێستا بۆ وەڵامدانەوەت زووە، فەرموو بگەڕێوە ماڵێ!"

دەمویست بەگریانەوە بڵێم: "قوربان، ڕوحمم پێ بکە، حەقیقەتم پێ بڵێ، هەموو حەقیقەت!" بەڵام قوڕگم گیرابوو. هەمدیس گوتی: "بگەڕێوە ماڵێ!" وای گوت و ئیدی دەرگاکەی نیشاندام.

لە ڕێی گەڕانەوەدا، مامۆستای (ئایین)(*)مانم، بینی. ئەو مامۆستایە بونیادەمێکی ساکار و ئیماندار بوو، گوێ قورس و کورتەبنە، پیرێژنەکەی دایکی تا ڕادەی عیشق دەپەرست، دایکی لەگوندێکی چکۆڵەی دوور لە میگالۆکاسترۆ دەژیا، زوربەی جاران ئەو مامۆستایە بەچاوانی فرمێسکاوییەوە پێی دەگوتین کە خەونی بەدایکییەوە بینیوە. وی هێند داوێنپاک بوو کە ئیدی سەرەنجام لەپیاوەتی کەوتبوو، کاتێ زەنگی پشوو لێی دەداو دەرس تەواو دەبوو، بۆ لەحزەیەک لەبەر دەرگاکە ڕادەوەستا و پاشان ئاوڕی دەدایەوە، بەنەغمەیەکی گریاناوییەوە پێی دەگوتین: "ڕۆڵەکانم، بۆ زۆرکردنی نەسل تێبکۆشن!" ئێمەیش کە خەریکبوو لەپێکەنینا ژانمان دەکرد، هاوارمان دەکرد: "خەمت نەبێ، قوربان خەمت نەبێ!"

من هیچ ئەو مامۆستایەم خۆش نەدەویست، ئەقڵی هێندەی ئەقڵی مەڕێک بوو کە بەردەوام دەیباعاند و نەیدەتوانی وەڵام بەهیچ یەکێ لە دڵەڕاوکێکانمان بداتەوە. ڕۆژێکیان بنەماکانی ئایینی بۆ باس

(*) ئەسڵی ئەم واژەیە archimandrite لێک دراوە لە archos واتە سەرۆک و mandrita واتە شوان.

دەکردین، پەنجەی بەنیشانەی پیرۆزی بۆ سەرەوە هەڵبڕی و گوتی: "خودا یەکە، یەک ک ک! بنەمای ئایین دەڵێ، من بڕوام بەخودایەک هەیە، گەر دوو خودا هەبان، ئەوا بنەماکانی ئایین دەیانگوت، من بڕوام بەدوو خواوەند هەیە... دوو... دوو...." کە ئەوەمان بیست، دڵمان بۆی سووتا، هیچ کاممان بەڕەوای حەقی نەزانی بەرپەرچی بداتەوە.

بەڵام ڕۆژێکیان ئیدی نەمتوانی ددان بەخۆدا بگرم، باسی قودرەتی ڕەهای خودای بۆ دەکردین، قەڵەمەکەم هەڵبڕی و پرسیم: "قوربان، خودا دەتوانێ واقیعیەتی بوونی ئەم قەڵەمە ڕەت کاتەوە؟"

مامۆستای فەقیری ئایین سوور هەڵگەرا، بۆ ساتێک تێفکری و هەوڵی دا وەڵامێک بدۆزێتەوە. کاتێ چ وەڵامێکی بۆ نەهات، تەختە سڕەکەی تێ گرتم و کێشای بەدەموچاوما، منیش هەستامە سەرپێ و بەوپەڕی شانازییەوە گوتم:" جا ئەوە کەی وەڵام بوو!"

سێ ڕۆژ لەقوتابخانە دەری کردم و عەسری هەمان ڕۆژ چووبووە لای بابم و پێی گوتبوو: "کوڕەکەت ئاژاوەگێڕ و هاروهاجە، پاشەڕۆژێکی خەراپ چاوەڕوانێتی، باشترە توند جڵەوی بگریت!"

– "چی کردووە؟"

مامۆستای ئایین تەواوی ڕووداوەکەی لە نووکەوە بۆ گێڕابۆوە. بابم بەشان هەڵتەکاندنەوە وەڵامی دابۆوە: "کاتێک مەسەلەیەکی ئەوها پەیوەندی بەمنەوە هەیە کە کوڕەکەم درۆ بکا یان دارکاری بکرێ، پێچەوانەی ئەوە پەیوەندی بەمنەوە نییە، ئەو ئیدی پیاوێکە بۆ خۆی، لێگەڕێ با هەرچی پێ خۆشە ئەوە بکات!"

ئەلعانیش کە مامۆستای ئایینم بینی، ڕووم وەرگەڕاند تا ناچار نەبم سڵاوی لێ بکەم، لەو ساتەوەختەدا زۆر داخ لە دڵ بووم، بۆم ساخ ببۆوە کە ساڵانێکە ئەو و هاوکارەکانی فریویان داوین، ئاخر لەو بەشەی تایبەت بەپیرۆزترین هەوڵی بەشەرییەتدا، گاڵتە و سووکایەتییان پێ کردبووین.

وای لەو ڕۆژانەی دوو بڵێسەی برووسکە، ئەڵقاو ئەڵق لەزەینمەوە ئاڵان! وای چ شەوانێک بوون ئەو شەوانەی خەو نەدەچووە چاوانم، نیوەشەوان لەسەر تەختە نوێنەکەم ڕادەپەڕیم، هێور هێور نەبا بانگم کەن و ئاشکرابم، لەسەر نووکی پێ بەپێپلیکانەکاندا دەهاتمە خوار، وەک دز دەرگاکەم دەکردەوە و دەچوومە کۆڵان، هەموو شوێنێ چۆڵ و بێدەنگ، دەرگاکان داخراو، چراکان خامۆش. بەکۆڵانە تەنگەبەرەکانی میگالۆکاسترۆدا دەکەوتمە پیاسە، بەوردی گوێم بۆ هەناسەدانی ئارامی شاری نوستوو ڕادەدێرا، جارناجارێک دەنگی ژنانێکی عاشقم دەژنەفت کە لەودیو پەنجەرە داخراوەکانەوە، بەگیتار و عود گۆرانییەکی عاشقانەی خەمینیان دەچڕی، گۆرانییەکی بەشکۆ و گریاناویی کە لەساپیتەکانەوە بەرز دەبۆوە و هەڵدەفڕی. سەگەکانی دەروجیران گۆرانییەکەیان دەبیست، وە ئاگا دەبوونەوە و دەیانقروسکاند. بەڵام من لە ئەڤین و لە ژن بێزار بووم، لێکدا لێکدا لەخۆم دەپرسی: "خەڵکیی چۆن دەتوانن گۆرانی بڵێن؟ چۆن دڵیان ڕاناچڵەکێ بۆ تێگەیشتن لەماهییەتی خودا و بۆ حاڵیبوون لەوەی لە کوێوە هاتووین و بۆ کوێ دەڕۆین؟ بەخێرایی لەو ناوە ڕەت دەبووم، دەگەیشتمە دیوارەکانی کەنار و لەوێ هەناسەیەکی ئیسراحەتم هەڵدەمژت، زەریای قیر ڕەنگ لەو خوارەوە نەعرەتەی دەکێشا، هورووژمی بۆ دیوارەکان دەبرد و

دەیڕووشاندن، کەفی ئاو بەدیوارەکاندا سەری دەکرد و بەسەر نێوچەوان و لێو و دەستمدا دەپرژا و فێنکی دەکردمەوە، چەند سەعاتێک بەسەر ڕووی ئاوەوە دەمامەوە، هەستم دەکرد زەریا دایکمە نەک عەرد، تەنها زەریا بوو نیگەرانیمی پەی پێ دەبرد، پێدەچوو ئەویش لەو نیگەرانییەدا شەریکم بێ، هەر بۆیە ئەویش چاوانی نەدەچوونە خەو، بەسینگی خۆیدا دەکێشا، هوروژمی بۆ کەنار دەبرد و ئەویش بەشی خۆی گورزی بەردەکەوت. ئاخر ئەوەتا ئەویش لە گەڕانیدا بەدوای ئازادیدا، هەوڵی دەدا دیوارەکانی کەنار ڕامالێ و لەو سنوورانەوە بەرەو دیوی ئەودیو ڕەتبێ. وشکایی ئارام و دڵنیا و سادە دڵ و بەهەوڵە، شکۆفە دەکات، میوە دەدا و دەژاکێ، بەڵام نایەڵێ ترس دزە بکاتە دڵییەوە، لەبەرئەوەی دڵنیایە بیەوێ و نەیەوێ بەهار جارێکی تر لە خاکەوە سەر دەردێنێ، بەڵام زەریای دایکم، ئارام نییە، شکۆفە ناکات، میوە نادات، لەباتی ئەوە نەعرەتە دەکێشێ و شەو و ڕۆژ لە جەنگدایە. من گوێم بۆ ئەو ڕادەدێرا و ئەویش گوێی بۆ من ڕادەدێرا و تا کازێوەی دەدا دڵی یەکترمان دەدایەوە، پاشان لە خۆفی ئەوەی نەبا خەڵکی پێکەوە بمانبینن، بەپەلە دەگەڕامەوە ماڵەوە و لەسەر قەرەوێڵەکەم ڕادەکشام، دڵنیاییەکی تاڵ و سوێر لە جەستەمدا دەبزووت، خۆشحاڵ بووم لە ئاوی زەریا خولْقاوم نەک لە خاک.

یەکێ لە هاوسێکانمان مەیموونێکی هەبوو، مەخلوقێکی بێ شەرم و گەلوقوون سوور و خاوەن چاوانێکی بونیادەمانە، ئەو هاوسێیەمان هاوڕێی پیرەمێردێکی خەڵکی ئەسکەندەریەی ئەو مەیمونەی دابوویێ، هەر کاتێ لەوێوە ڕەت دەبووم، لەسەر سەکۆکەی بەر دەرگا دەمبینی، بەردەوام بستەی دەکرتاندو دەیخوارد، هەمیشەش خۆی دەخوراند تا لە گوڵمەزی ڕشک و ئەسپێکانی لەشی ڕزگاربێ. زیاتر تەماشای جوولە و پێکەنینەکەیم دەکرد، وەک کاریکاتێرێکی بونیادەمانە دەهاتە بەرچاوم، مەخلوقێکی عەییار و بێ حەیا و خاڵی لە نهێنیی بوو، دەکرا خەڵکیی بێ بایەخانە لێی بنۆڕن، بەڵام من ئەمجارە کە بینیم زەندەقم چوو، بۆ ئەوەی سەر و فەساڵی نەبینم ڕێگەکەم گۆڕی، بەخۆم گوت: "بڵێی ئەوە نەنکم بێ؟ ئەمە ئیدی سووکایەتییە بۆ ئینسان!" شەرمەزار و تووڕە هەستم دەکرد دەسەڵاتی ناوەوەم هەرەس دێنێ. ئایا نەنکی ئەوەڵینم ئەم مەیموونە بووە؟ بەواتایەکی تر ئایا ڕاستە دەستکردی خودا نیم و ڕۆحی خۆی لە مندا نەچاندووە؟ ئایا من لە نێرە مەیموونێک کەوتوومەتەوە کە تۆوەکەی لە مێ مەیموونێکەوە بۆ مێ مەیموونێکی تر گوێزراوەتەوە؟ بەکورتی ئایا من کوڕی خواوەند نیم و کوڕی مەیموونم؟

چەندین مانگ ئەو سەرە گێژی و تووڕەیییەم درێژەی کێشا، کێ چوزانێ! ڕەنگە تا هەنووکەش بەردەوام بێ، لە بەرێکی ئەو گەرداوە نهێنی ئامێزەدا مەیموون ڕاوەستا بوو، لەوبەریشەوە مامۆستای ئایین، لەنێوان ئەمبەرو ئەوبەردا، بەژوور ئەو فەوزا و بێ سەروبەرییەوە، بەسەر داوە دەزوویەکەوە بووم، بەوێوە هاوسەنگی خۆم پاراستبوو، بەترسەوە هەنگاوم دەنا و ڕۆژگارێکی ناخۆشم دەگوزەراند.

کاتی پشووی قوتابخانە بوو، بەباوەشێک کتێبەوە لەبارەی ئاژەڵ و گژوگیا و ئەستێرەوە دەرگام لەخۆ کلیل دا، بەپیاوێک دەچووم کە لە تینووواندا خەریک بێ لە پەلوپۆ بکەوێ، تا ئەو کاتەی لە ڕۆخی ڕووبارێکدا بەدەما دەکەوێ تا ئاو بنۆشێ. شەو و ڕۆژ سەرم بەسەر ئەو کتێبانەدا شۆڕکردبۆوە، نەدەچوومە دەرێ، بەدەستی ئەنقەست نیوەی سەرم سفر کردبوو، کاتێ هاوڕێکانم دەهاتن بەدواما تا لەگەڵیانا بچم

بۆ پیاسە، سەرم لە پەنجەرەکەوە دەبردە دەرێ و ئاماژەم بۆ سەرە نیوە سفرکراوەکەم دەکرد و دەمگوت: "چما نابینن؟ چۆن بەم وەزعەوە دەتوانم بێمە دەرێ؟" ئەوجا هەمدیس سەرم بەسەر کتێبەکانا شۆڕ دەکردەوە و بەئارامی گوێم بۆ پێکەنینی گاڵتە ئامێزی هاوڕێکانم ڕادەدێرا کە دوور دەکەوتنەوە. هەرچی زانیارییەکانم زیاتر دەبوون، دڵم زیاتر تژیی دەبوو لە دڵتەنگی و گومان، سەرم هەڵدەبڕی و گوێم بۆ قریشکە و هاواری مەیموونەکەی دراوسێم ڕادەدێرا. ڕۆژێکیان پەتەکەی پچڕاند، هاتە حەوشە و بەسەر درەختی ئەکاکیاکەدا هەڵگژا، کاتێ سەرم هەڵبڕی سەرنجم دا لەنێو پەلکەکانی درەختەکەوە دیقەتم دەدا، ڕۆحم چوو، بەهەموو ژیانم ئاوها چاوانێکی بونیادەمانەم نەبینیبوو، دووچاوی بازنەیی، دووچاوی ڕەش و بێ جوولە، دووچاوی پڕ لە فێڵ و گاڵتەجاڕیی دیقەتیان دەدام.

هەستام و کتێبەکانم لەولاوە دانا، بەدەنگی بەرز گوتم: "ئاوهایی نابێ، من پێچەوانەی ماهییەتی ئینسان هەڵسوکەوت دەنوێنم، لەپێناوی سێبەردا چاو لەجەستە دەقوچێنم، ژیان لەگۆشت و جەستە پێکهاتووە و منیش برسیم!"

لە پەنجەرەکەوە دانەویمەوە و گوێزێکم بۆ مەیموونەکە هەڵدا، گوێزەکەی بەحەواوە گرتەوە، لەنێو ددانەکانیدا شکاندی، توێکڵەکەی لێکردەوە و بەدەم جوینی ناوکەکەیەوە بەگاڵتەجاڕییەوە سەیری دەکردم. فێری خواردنەوەی شەرابیان کردبوو، ڕام کردە ژێر زەمینەکە و پیاڵەیەک شەرابم هێنا و لەسەر لێواری پەنجەرەکە بۆم دانا، بەئیشتیهاوە پەڕەی کەپووی بۆ لەراندەوە، قەڵەمبازێکی دا و خۆی گەیاندە سەر لێواری پەنجەرەکە، لمۆزی نایە نێو پیاڵەکە و کەوتە خواردنەوەی شەراب، هێند بەکەیف و لەزەتەوە شەرابەکەی دەخواردەوە کە بەزوبان تەقەی لەنێو زاری هەڵدەسان، پاشان دەستی کردە ملم، وەک بڵێی ئیدی نەیەوێ جێم بێڵێ، بۆنی شەراب و چڵکی لێ دەهات، گەرمای جەستەیم لەسەر ملم هەست پێ کرد، مووی سمێڵی دەچوو بەنێو کەپووما، ختوکەیدەدام و دەیخستمە پێکەنین، بەهەموو جەستەی ئامێزی پێداکردبووم و وەک بونیادەم هەناسەی دەدا، گەرمای جەستەمان ئاوێتەی یەکدی بوو، هەناسەی مەیموونەکە لەدووی هەناسەکانی منەوە دەهات، پێکەوە ببووینە هاوڕێ. کاتێک جێی هێشتم، هەستم کرد، ئەو لەئامێزگرتنە بەجێژنی تەبشیریی شووم دەچێ، مەلایکەتێکی تاریک، پەیامهێنی خواوەندێکی کولکن و چوار پێ، لە پەنجەرەی ژوورەکەمەوە دەچووە دەر.

ڕۆژی دواتر، دەمەو ئێوارە چووم بۆ بەندەر، وەک بڵێی لەوەوبەر وەها پلانێکم دانەڕشتبێ، خۆم کرد بەمەیخانەیەکدا، مەیخانەیەک کە ماسیگران تیایدا دەیانخواردەوە. داوای شەرابم کرد، نەمدەزانی خەمین و تووڕەم یان خۆشحاڵ، هەموو شتێ - مەیموون، ئاسمانی ئەستێرەباران، خواوەند و پلەی ئادەمی - هەموو شتێ لە ناخمدا ببووە گرێکوێرە، پێدەچوو ئومێدم لەسەر ئەلکول هەڵچنیبێ تا ئەو گرێکوێرەیەی پێ بکەمەوە.

چەند ماسیگر و حەماڵێک کە هەموویان ئارەقخۆری حیسابیی بوون لە گۆشەیەکدا دانیشتبوون، پێک پێک شەرابیان هەڵدەدا، هەرکە منیان بینی، دایانە قاقای پێکەنین.

یەکێکیان گوتی: "هێشتا دەمی بۆنی شیری خاوی لێ دێ و دەیەوێ لاسایی پیاوان بکاتەوە!"

ئەوی تریان گوتی: "لاسایی بابی دەکاتەوە، بەڵام ڕێیەکی درێژی لە پێشە!"

بەبیستنی ئەو وشانە لە تووڕەییدا قولپم دەدا، هاوارم کرد: "هێی هاوڕێیان، وەرنە ئێرە، تا سەرخۆشتان کەم!" ئەوانیش بەقاقای پێکەنینەوە هاتنە سەر مێزەکەم، خێرا خێرا پەرداخەکانمان پڕ دەکرد و چۆڕ بڕمان دەکرد، ئەوان بەتووڕەیی دیقەتیان دەدام، نە قسەمان دەکرد و نە گۆرانیمان دەچڕی، تەنها پەرداخە پڕەکانمان بەرز دەکردەوە و سەیری یەکتریمان دەکرد تا ببینین کاممان گرەوەکە دەباتەوە، عیزەتی نەفسی کریتیی بوونیان تاوی دابوون. ئەو ئارەقخۆرە بەئەزموونانە شەرمیان دەکرد لەوەی مێردمناڵێک لێیان بەرێتەوە. بەوجۆرە یەکە یەکە تەختی عەرد بوون و من تا ئەخیر بەئاگا مامەوە، پێدەچوو عەزابم هێند قورس بووبێ کە ئەوها شەرابەکە چ سەرخۆشی نەکردبووم.

شەوی دواتر و شەوانی تریش، هەمان بەزم دووبارە بۆوە، چیرۆکی شەونشینیم لەگەڵ ماسیگر و حەماڵەکانی بەندەردا کەوتە سەر زاری خەڵکی و لە سەراپای میگالۆکاسترۆدا وەک ئارەقخۆرێکی بەد مەست ناوبانگم دەرکرد.

هاوڕێکانم بەو هەڵخلیسکانەم خۆشحاڵ بوون، ئاخر نەیاندەتوانی بڕوا بەو واقیعیەتە بێنن کە من ڕقم لە هاوڕێیەتی ئەوان دەبێتەوە و دەرگا بەڕوویاندا دادەخەم و دەخوێنمەوە، یان باوەڕ بەوەی کە بەو دواییە کتێبێک بنێمە گیرفان و بەتاقی تەنها بچم بۆ پیاسە. ئەو هاوڕێیانە بەنیگای نەفرەتاوی و بەتانە و تەشەرەوە گوتبوویان: "ئاخرییەکەی سەری بەر ئەستێران دەکەوێ و هەپروون بەهەپروون دەبێ!" بەڵام هەنووکە کە دەیانبینی لەگەڵ خەڵکانی هەرچی و پەرچیی میگالۆکاسترۆدا دەخۆمەوە و باجی ڕووڕەشیی خۆم دەدەم خۆشحاڵ بوون، هەواڵیان دەپرسیم، خۆ دەشێ لە ڕووی میهرەبانیشەوە سۆراخیان کردبم.

شەوێکی شەممە، بەپێی بەڵێن و بڕیارێکی نهێنی، بۆ باشترین مەلهای شاریان بردم، مەلهاکە ناوی مەلهای (جەنگاوەرانی ١٨٢١) بوو، ماوەیەک لەوەوبەر تیمێکی نوێی نمایشکار، کە پێکهاتبوو لەژنانی شۆخ و شەنگی ڕۆمانی و فەڕەنسایی هاتبوونە میگالۆکاسترۆ، ئەو ژنانە بەڕادەیەک شۆخ بوون کە ئەقڵیان لەسەری پیاوماقووڵانی شاردا نەهێشتبوو. عەسرانی شەممە ئەو پیاوانە، بەوپەڕی حیرسەوە لەماڵ دەهاتنە دەر و وەک دز پێیان دەنایە ئەو بەهەشتە قەدەغە و نیوە تاریکەوە، بەترس و لەرزەوە لەسەر مێزەکانی ئەوپەڕدا دادەنیشتن، بەملاولای خۆیاندا دەیانڕوانی تا دڵنیابن لەوەی ناسیاوێک نەیدیون، ئەوجا دەستیان دەدا بەیەکدا تا ژنە گۆرانیبێژێکی بۆنخۆش و ئارایشتکراو بێت و لە نێو ئامێزیاندا دانیشێ، پیاوە هاوشارییە ماقووڵەکان بەو جۆرە چەند ساتەوەختێکی شەرمەزارانەی پڕ شەڕو شۆڕیان لەبیر خۆ دەبردەوە، ساتەوەختگەلێک کە پەیوەست بوو لەگەڵ ژیانێکی هاوجووت لەگەڵ فەزیلەتدا.

هاوڕێکانم منیان بۆ ئەوێ برد و داوای شەرابیان کرد، ژنێکی ڕۆمانیی خڕو خەپان هاتە سەر مێزەکەمان، مەمکە ئارەقاوییەکانی هێنابووە دەرێ، بەو تەمەن و ئەزموونەی کە هەیبوو، بەتەواوی کاری خۆی دەزانی. هاوڕێکانم پێک دوای پێک بۆیان تێ دەکردم و منیش دەمخواردەوە، سەرم گەرم بوو، بەبۆنکردنی ڕەگەزی مێ هەستم دەکرد مەیموونەکەی ناخم وە ئاگا دێتەوە، تاکێ پاپووجی ژنە

گۆرانیبێژەکەم هەڵگرت، خێرا خێرا شەمپانیام تێ دەکرد و دەمخواردەوە.

ڕۆژی دواتر، چیرۆکی ڕیسوایی گەورە لە میگالۆکاسترۆدا دەنگی دایەوە. قەدیس، سولەیمانی حەکیم، شەوی لەقەحپەخانەیەکا ڕۆژ کردۆتەوەو لە پاپووجی ژنە گۆرانیبێژێکدا شەمپانیای خواردۆتەوە! قیامەتێ هەستابوو نەبێتەوە! یەکێ لە مامەکانم، تووڕە لەپێهەڵخلیسکانی ئابڕووبەرانەی برازاکەی چووە لای بابم و هەواڵەکەی پێ گەیاند، بەڵام بابم بەدەم شان هەڵتەکاندنەوە وەڵامی دابۆوە: "ئەلعان ئیتر ئەو بۆ خۆی بووەتە پیاو، یان دەیەوێ ببێتە پیاو، تاقە ئیشێ بیکات ئەوەیە، جووتێک پاپووج بۆ ئەو ژنە گۆرانیبێژە بکڕێ!" بەڵام من، لە دڵەوە خۆشحاڵ بووم، لەبەر ئەوەی سەرپێچی یاسام کردبوو، خۆم لەشەڕی مامۆستای ئایین و دێوی (دە فەرمان)ەکە ڕزگارکردبوو، شوێن پێی جێگیر و تۆکمەی باپیرە کۆڵکنەکانم هەڵگرتبوو، هەڵخلیسکابوومە نێو نشێوێکەوە و ئەو هەڵخلیسکانەم پێ خۆش بوو.

دوا ساڵی قۆناغی خوێندنی ناوەندیم بوو، بەرقەوە لەمامۆستای ئایینم دەنۆڕی کە لەپاڵ چاکە خوازیەکانیدا، بەئارامی زەردەخەنەی دەهاتێ، ئەو پیاوە مەڕە، ئاسوودە خەیاڵ لە دونیا و قیامەت، بەمیهرەبانییەوە لە ئێمەی گورگی دەنۆڕی، منیش بەرگەی ئەوەم نەدەگرت، دەبوو ئارامی و ئاسوودەییەکەی تێکوپێک بشکێنم، دەبوو تۆفانێک لە دەمارەکانیا بەرپاکەم و ئەو زەردەخەنە گێلانەیەی پانتایی ڕوخساری بسڕمەوە. هەر بۆیە بەیانییەکیان، کارێکی شەیتانانەم بەرامبەری لێوەشایەوە، چووم نامەیەکی کورتم بەم ناوەڕۆکە بۆ نووسی: "تەندروستی دایکت زۆر خەراپە، وا ئەلعان گیان دەدا و ئیتر لەمردنایە، خێرا وەرە بۆ لای تا لەدوعای خێری مەحرووم نەبیت!"

نامەکەم بۆ پۆست کرد، ئەوسا چووم بۆ قوتابخانە و چاوەڕێم کرد، ئەو ڕۆژە مامۆستای ئایین نەهاتە پۆلەوە، ڕۆژی دووەم و ڕۆژی سێیەمیش هەر نەهات، دوای پێنج ڕۆژ گەڕایەوە، بەزەحمەت دەناسرایەوە، بەهۆی نەخۆشی ئاگیسماوە دەموچاوی ئاوسابوو، ڕەنگی بونیادەمی پێوە نەمابوو، تا مل و ژێر باڵی هەمووی ببووە لیر، لێکدا لێکدا خۆی دەخوراند، پێستی سوور هەڵدەگەڕا، لەقسان دەکەوت و بەر لەوەی زەنگ لێبدا لەپۆل چووە دەرێ، سێ مانگ لەجێگەدا کەوت، پاشان بەیانییەکیان هاتەوە، ئاوساوییەکەی نیشتبۆوە، بەڵام هێشتا کاریگەری نەخۆشیەکە بەڕوخساریەوە هەر دیاربوو، بەمیهرەبانییەوە تەماشای کردین، جارێکی تر زەردەخەنە سیمای پۆشییەوە، یەکەمین قسەی گوتی: "ڕۆڵەکانم، سوپاسی خودا دەکەم ئاوها دەستێکی ڕاسپارد نامەم بۆ بنووسێ کە تەندروستیی دایکم خەراپە، بەو جۆرە دەرفەتی بۆ ڕەخساندم تا بەشی خۆم تێبکۆشم بۆ بەرز و بەڕێز ڕاگرتنی بەشەرییەت: واتە بەشی خۆم عەزاب بچێژم."

ئەو وشانە لەرزیان لێ هێنام، چما زاڵبوون بەسەر چاکەخوازیدا هێند کێشە بوو؟ بۆ ساتێ ویستم لە جێگەی خۆم هەستم و هاوارکەم: "ببوورە لەبەر ئەو گوناهەی کردم!" بەڵام خێرا دەنگێکی تر لەناخمەوە بەرز بۆوە، دەنگێک تژیی لە لۆمە و شەڕەنگێزی گوتی: "تۆ سەگیت، سەگی مامۆستای ئایین، قامچیت لێدراوە و تۆیش ئەو دەستە ماچ دەکەیت کە قامچیەکەی تێ سرەواندوویت!" نا، کارەکەم ڕاست بوو، نەدەبوو داوای لێبوردن بکەم!

***

ڕۆژی دواتر، ئەندامانی (ئەنجومەنی هاوڕێیان)م کۆکردەوە و پێم گوتن: "ئەلعان ئیدی زەینمان ڕۆشن بۆتەوە، پێویستە هەوڵ بدەین زەینی خەڵکانی تریش ڕۆشن کەینەوە، دەبێ ئەرکی مەزنی ئەنجومەنی هاوڕێیان ئەوەبێ بۆ هەر شوێنێ سەفەرکەین، لەهەر جێگایەک لابدەین، پێویستە کار و قسەمان بۆ یەک ئامانج بێت: ئامانجی ڕۆشنگەریی!"

ئەرکی ڕۆشنگەریی دەستی پێ کرد، ناوەندیمان تەواو کردبوو، هەنووکە ئازادبووین، بابم کە دەیویست بچمە ناو سیاسەتەوە، بۆ گوندێکی ناردم تا شاهیدی ڕێوڕەسمی غوسڵی منالێک بم، دوو هاوڕێکەشم لەگەڵ خۆم برد، ئەوە هەلێکی دەگمەن بوو تا تەواوی خەڵکی ئەو گوندە بەڕۆشنگەریی ئاشناکەین. دوای تەواوبوونی ڕێو ڕەسمی غوسڵ، کاتێ لەسەر سفرە دانیشتین و دەملەوەڕان دەستی پێ کرد، هاوڕێ گیانی بەگیانییەکەم، بەوپەڕی گەرم و گوڕییەوە کەوتە وەعزدان و باسکردنی ڕۆشنگەریی. بەر لەهەر شتێ، سەرەتا لەبارەی خولقاندنی مرۆڤەوە قسانی کرد و گوتی: "ئەوەڵێن باپیرەمان مەیموونە و ئێمە نابێ لافی ئەوە لێ بدەین کە شەرافەتمەندترین مەخلوقی خوداین!"

لەتەواوی ئەو ماوەیەدا کە هاوڕێکەم سەرگەرمی نوتقەکەی بوو، قەشەی گوند بەچاوانێکی زەقەوە دیقەتی وی دەدا و چ زاری هەڵنەهێنایەوە، کاتێک باسی ڕۆشنگەریی تەواوبوو، قەشە بەمیهرەبانیی سەری تەکان دا و گوتی: "کوڕەکەم ببوورە لەکاتی نوتقەکەتدا دیقەتم دەدایت، بەقسەی تۆ، دەشێ نەسەبی بونیادەم بچێتەوە سەر مەیموون، هیوادارم لێم ببووریت، بەڵام من پێمەوایە کە نەسەبی ڕاستەقینەی تۆ دەچێتەوە سەر ولێخ!"

لەرزێک ڕۆچووە گیانمەوە، لە هاوڕێکەم ڕوانی، وەک بڵێی یەکەم جار بێ ببینم، بەدەم و قەپۆزی پان و شۆڕیەوە، بەگوێی قەرنابیتیانە و چاوانی ئارام و ڕەنگ مەخمەلییەوە، هەر بەڕاستی لە وڵاخ دەچوو. ئەدی باشە بۆچی تا ئەو کاتە سەرنجی ئەوەم نەدابوو؟ تاڵە داوێک لەناخما پچڕا و ئیدی لەو ڕۆژەوە بەدوا، نامەم بۆ نەنارد و چ بەخیلیشم پێ نەدەبرد.

ڕۆژانی دواتریش، میگالۆکاسترۆمان تەی دەکرد و گوندەکان دەگەڕاین، لە هەوڵەکانماندا بۆ ڕۆشنبیرکردنی خەڵک، بەرگەی دەردی سەری و ئازارێکی زۆرمان گرت، ئاخر ئێمەیان بەکافر و فەرمەسۆن و بەکرێگیراو مەزەندە دەکرد، پاش ماوەیەک بۆ هەر شوێنێک دەچووین، خەڵکی دەکەوتنە هوها لێکێشانمان و توێکڵە لیمۆیان تێ دەگرتین، بەڵام ئێمە بەشانازییەوە گوێمان بەوانە نەدەدا و سەربەرزانە لەتانە و تەشەر و توێکڵە لیمۆمان تێدەپەڕاند، مایەی دڵخۆشیی ئێمە ئەوەبوو لە پێناوی (حەقیقەت)دا شەهید بین و شەهیدبوون بەگیان بکڕین، بۆ دڵدانەوەی یەکتر بەیەکدیمان دەگوت: "ئەی مەگەر هەمیشە هەر ئاوها نەبووە؟ چەند خۆشە مردن لەپێناو فیکری گەورەدا!"

جارێکیان، سێ قۆڵی چووین بۆ شارۆچکەیەک، ئەو شارۆچکەیە دوو سەعات لە میگالۆکاسترۆوە دووربوو، کەوتبووە دامێنی چیای (یۆکتاس)وە و بەڕەز و مێوەکانی بەناوبانگ بوو، دەیانگوت: (زیۆس باوکی خواوەندەکان و مرۆڤەکان لەو چیا پیرۆزە نێژراوە، بەڵام ئەو خواوەند مردووە کە ئەمێستا لەژێر بەردەکانا بەئارامی ڕاکشاوە، هێشتا توانای ئەوەی هەیە ئەو چیایە سەرلەنوێ داتاشێتەوە، بۆیە

شوێنگەی بەردەکانی ئاڵوگۆڕ پێ کردووە و شکڵی کەللەسەرێکی هەڵاوگێڕاو و زەبەلاحی پێداوە.) دەتوانرا بەئاشکرا ئەوە ببینرێ کە دار گوێز و دار زەیتونەکان لەشێوەی برۆ و کەپوویدا بوون و ڕیشە درێژەکەی تا ڕێکی پێدەشتەکە درێژ ببۆوە.

ئەو هاوڕێیەمان کە مەزەندەمان کردبوو ببێتە داهێنەر و (ئەنجومەنی هاوڕێیان) دەوڵەمەندکات گوتی: "تەنانەت خواوەندەکانیش دەمرن!" وەڵامیم دایەوە: "خوداکان دەمرن، بەڵام خوایەتی نەمرە!"

گوتی: "مەبەستت لەچییە؟ تێ ناگەین!"

بەپێکەنینەوە وەڵامیم دایەوە: "خۆیشم بەتەواوی تێناگەم!"

گەرچی هەستم دەکرد قسەکانم ڕاستن، بەڵام نەمدەتوانی مەبەستەکەم بەڕۆشنی دەربڕم، دەرەنجام دەمامێکم لەپێکەنین دروست دەکرد و خۆم لەژێر باری وەڵامدانەوە پێ ڕزگار دەکرد. ئاخر من بەردەوام لە هەلومەرجە خەتەرناکەکاندا، پێکەنینم وەک ڕێگەیەک بۆ هەڵاتن هەڵبژاردووە.

گەیشتینە شارۆچکەکە، هەوا بۆنی ئەلکول و شیلەی ترێی لێ دەهات، خەڵکی شارۆچکەکە لەکاری ترێ ڕنین ببوونەوە، ئاوی ترێیان کردبووە تەنەکەوە و تڵپەکەشیان کردبووە ئارەق. ئیدی هەنووکە لەبارەکان دانیشتبوون و ئارەقیان دەخواردەوە، یان لەدەرەوە لەسەر سەکۆیەکی بەردین یاری قاقزێنیان دەکرد، یاخود لەژێر سێبەری سپیدارەکانا دانیشتبوون و ماندوویی خۆیان لەجەستە دەردەکرد.

چەند کەسێک بەڕێزەوە لەبەرمان هەستان، لەسەر مێزەکەی خۆیان دایاننیشاندین و ئاوی ئاڵوباڵویان بۆ بانگ کردین. سەری قسانمان دامەزراند، ئێمە هەرسێکمان لەسەر خاڵێک بۆ دەسپێکردنی قسەکانمان ڕێکەوتبووین، وردە وردە لێزانانە بابەتی قسەکانمان هێنایە سەر باسی موجیزەکانی زانست.

پرسیمان: "دەتوانن مەزەندەکەن کە چۆن قاقز دروست دەکرێ و ڕۆژنامە چاپ دەکرێ؟ چ موجیزەیەکی گەورەیە! درەختەکانی دارستانێک دەبڕدرێنەوە، کۆتەرە دارەکان دەخرێنە ئامێرێکەوە، لەو ئامێرەدا دەکرێنە هەویر، ئەو هەویرە دەکرێتە قاقز. لەدەرگایەکەوە دەبرێتە چاپخانە و لەدەرگایەکی ترەوە ڕۆژنامە دێتە دەرێ!" خەڵکەکە بەدیقەتەوە گوێیان بۆ ڕادێرابووین، ئەوانەیشی کە لەسەر مێزەکانی دەوروبەر دانیشتبوون، هاتنە سەر مێزەکەی ئێمە.

بەخۆمان گوت: "زۆر چاکە، وا خەریکە تەسقیفیان دەکەین!" بەڵام پیاوێکی کەتە و زل کە هێندەی باری وڵاخێک داری هەڵگرتبوو لەبەر دەرگاوە دەرکەوت، هاتە ژوورێ و قیت لەبەردەممانا ڕاوەستا بۆ ئەوەی گوێ لە قسەکانمان ڕادێرێ. یەکێک پێی گوت: "هێی دیمترۆس، ئەو دارانە بۆ کوێ دەبەیت؟"

وەڵامی دایەوە: "دەچم ڕۆژنامەیان پێ دروست دەکەم!"

بەو قسەیە، هەموو خەڵکەکە، تەنانەت ئەوانەشی کە لەڕووی ئەدەبەوە گوێیان بۆ ڕادێرابووین، دایانە قاقای پێکەنین.

بەچرپە بەهاوڕێکانم گوت: "باشترە لێرە بڕۆین، هەست دەکەم هەر ئەلعان بەر توێکڵە لیمۆ دەدرێین!"

خەڵکەکە کە لەپێکەنیندا ژانیان کردبوو، هاواریان کرد: "بۆ کوێ منالینە؟ لەلامان بمێننەوە و زیاتر قسەمان بۆ بکەن، ئاخر ئێمە دەمانەوێ پێبکەنین!" ئەوجا کەوتنە دوامان و هاواریان دەکرد:

– "بلێین با بزانین، کامیان یەکەم جار هەبوو، مریشک یان هێلکەی مریشک؟"

– "ئەرێ خواوەند چۆن چیمەنتۆ بێ بزمار بەدیوارەوە ڕادەگرێ؟"

– "ئەرێ ئەوە سولەیمانی حەکیم نێر بوو یان مێ؟ منالینە گەر ئازان لە پشتێنە بەرەو خواری خۆتانمان پیشاندەن!"

– "باشە بۆچی بزنی بەلەک پێدەکەنێ؟ دەتوانن ئەو مەتەڵە هەڵبێنن؟"

بەلام ئێمە ئیدی تێمان قوچاندبوو!

لەوە بەدوا، نائومێدبووین لەوەی بتوانین لەڕێی قسەوە ڕۆشنگەریی لە ناو خەڵکدا بلاوکەینەوە، ڕۆژێکیان بڕیارمان دا بەیاننامەیەک چاپ کەین و بەناو خەڵکیدا بلاوی کەینەوە، لەو بەیاننامەیەدا بەڕۆشنی و بێ ئەملاولا باس لە ئامانجی خۆمان و ماهییەتی ئەرکی ئینسان بکەین. پارە پاشەکەوتەکانی خۆمان کردە یەک و چووین بۆ لای خاوەن چاپەمەنییەک کە ناوی (مارگۆلیس) بوو. لەبەرئەوەی لە بەیاننامەکانیدا هەژار و بێنەوایانی بۆ ڕاپەڕین و یەکێتی بانگێشت دەکرد بەجەنابی پرۆلیتاریا بانگیاندەکرد. ئامانجی (مارگۆلیس) ئەوەبوو، هێزێکی گەورە لەو خەڵکە پێک بێنێ تا بۆ نوێنەرایەتی پارلەمان هەڵی بژێرن، ئێ هەر بۆیە ئێمەش چووین بۆلای.

جەنابی (مارگۆلیس) پیاوێکی تەمەن مام ناوەنجی بوو، سەر و قژێکی لوول و ماش و برنجیی، چاویلکە لەچاو، کراسی دەڵبی لەبەرا و پێ گێڕ و ورد ئەندام، دەسەسرێکی سووری لە ملیەوە دەپێچا، ڕەشنووسی بەیاننامەکەمانی بەزێدەڕۆیی و دەنگێکی بەرز خوێندەوە، هەرچی زیاتر بەیاننامەکەی دەخوێندەوە، ئێمە زیاتر خەنی و خۆشحاڵ دەبووین، چەند جوان و بەچ هێزێک وشەکان داڕێژرابوون، هەرسێکمان، ملمان وەک کەڵەشێر لە کاتی قووقاندندا، بەنیشانەی سەرکەوتن بردبووە پێشێ.

مارگۆلیس کە لەخوێندنەوەی ڕەشنووسی بەیاننامەکە بۆوە، بەدەم پێچانەوەیەوە گوتی: "ئافەرین منالینە، ئەمە نیشانەی ئەوەیە ئێوە ڕۆژێک لەڕۆژان بۆ نوێنەرایەتی پارلەمان هەڵدەبژێررێن و خەڵک ڕزگاردەکەن، کەواتە بۆچی پەیوەندیی بەهێزی هەژار و بێ نەوایانەوە ناکەن؟ منیش بەیاننامەیەک دەردەکەم، یاڵڵا دەستتان بێنن!"

بەلام من قایل نەبووم، گوتم:" تۆ تەنها لەبیری هەژار و بێ نەوایاندایت، بەلام ئێمە لەبیری هەموو خەڵکداین، ئامانجی ئێمە مەزنترە!"

جەنابی مارگۆلیس، بەدڵشکاوییەوە وەلامی دایەوە: "بەلام زەینی ئێوە چکۆڵەترە، پێتان وایە دەتوانن دەوڵەمەندەکان بێننە سەر بیروباوەڕی خۆتان؟ پەندێکی بەناوبانگ هەیە دەڵێ: (ژەنگ بەشتن سپی نابێتەوە!)(*) گوێم بۆ ڕادێرن، خەڵکانی دەوڵەمەند کاریان بەڕێوە دەچێ و لەگەڵ چ جۆرە گۆڕانکارییەکدا نین، نە خواوەند، نە نیشتیمان، نە ژیانی خۆش و دەوڵەمەندانەیان، کەواتە ئێوە دەتانەوێ لەدەرگای خەڵکانی کەڕ بدەن، کەڵەشێرە چکۆڵەکانم، دەی وەرن بەهەژار و بێ نەوایان دەست

(*) لەدەقەکەدا: شتنی غولامێکی ڕەش بەهەدەردانی سابوونە.

پێ بکەین، ئەوانەی ژیانیان بەڕێوە ناچێ، بەزوڵم لێکراوان دەست پێ بکەین، گەر نا، ئەوا بڕۆن بەدوای خاوەن چاپەمەنیەکی ترا بگەڕێن، ئاخر من جەنابی پرۆلیتارم ناوە!"

سێ قۆڵی چووینە بەر دەرگا تا لەبەینی خۆمانا مشاوەرەکەین، بەبێ بەهەدەردانی کات، گەیشتینە بڕیارێکی هاوبەش. هاوڕێکەم ڕووی کردە جەنابی پرۆلیتاریا و گوتی: "نەخێر ئێمە بەپێشنیارەکەی تۆ قایل نین، هەوڵ و کاری ئێمە هی سازش نییە، پێچەوانەی ئێوە، ئێمە جیاوازی ناکەین لەنێوان خەڵکانی هەژار و دەوڵەمەندا، هەمووان دەبێ بگەنە ڕۆشنگەریی!"

مارگۆلیس نەڕاندی: "کەواتە نارەسەنینە ونبن لەبەرچاوم!" وای گوت و ڕەشنووسی بەیاننامەکەی کێشا بەدەموچاومانا.

کیژە ئایرلەندی

هێشتا بەتەواوی نەگەیبوومە قەناعەت، ئەو ڕێگەیەم خۆش دەویست کە گرتبوومەبەر، بەلام دەمویست بگەمە کۆتاییەکەی. ئەو ساڵە کیژێکی ئایرلەندیی هاتبوو بۆ میگالۆ کاسترۆ و دەرسی ئینگلیزی دەگوتەوە، لەبەر ئەوەی هەمیشە خولیای فێربوون لە منا قولپی دەدا، بۆیە داوام لێ کرد ئینگلیزیم فێرکات، دەمویست فێری ئەو زوبانە بم تا بەیاننامە بەزوبانی ئینگلیزی دەرکەم و ڕۆشنگەری لەنێو ئەو خەڵکانەدا بلاوکەمەوە کە لە دەرەوەی گریکستان دەژیان، ئاخر چۆن دەبوو بهێڵین لەتاریکیدا بمێننەوە؟ هەر بۆیە بەدڵ و گیان کەوتمە فێربوونی زوبانی ئینگلیزی، فێربوونی ئەو دونیا سەیر و ئەفسانەییە.

چەند خۆش بوو ئەو ساتەوەختانەی کە لەگەڵ ئەو کیژە ئایرلەندییەدا بەنێو دونیای شیعری لیریکی ئینگلیزیدا پیاسەم دەکرد، زوبانی ئینگلیزی بەپیتە دەنگدار و بێدەنگەکانی ببوونە مەلی نەغمەخوێن، تا شەوێکی درەنگ لەماڵی ئەو کیژە دەمامەوە، لەبارەی مۆسیکەوە دەدواین، شیعرمان دەخوێندەوە، بۆشایی نێوانمان ئاگری دەگرت، لەسەرشانی دەنوشتامەوە و شیعرەکانی (کیتس) و (بایرون)(*)م بۆ دەخوێندەوە، بۆنی گەرم و تیژی بن باڵیم دەژنەفت، زەینم شپرزە دەبوو، کیتس و بایرۆن دیار نەدەمان و دوو ئاژەڵی نا ئارام، یەکێکیان پانتۆڵ لەپێ و ئەوی دییان لەپۆشاکی ژندا، لەژوورێکی چکۆڵەدا جێ دەمان.

هەنووکە کە قۆناغی ئامادەییم تەواوکردبوو، خۆم ئامادە دەکرد بچمە ئەسینا و خۆم لە زانکۆ ناونووس کەم، کێ دەیزانی جارێکی تر ئەم کچی قەشە ئایرلەندییە، ئەم کچە چاوشینە، ئەم کچە بڕێک کۆم بەلام گۆشتنە دەبینمەوە.

لەگەڵ نێزیکبوونەوەی ڕۆژی جیابوونەوەدا، خەم و نارەحەتیم زیاتر دەبوو، هەنجیرێکی گەییو بێننە پێش چاوی خۆتان کە شیلەی لێ دەتکێ، ئێمەش برسی و تینوو، بەوپەڕی پەرۆشییەوە دەس ڕایەڵ دەکەین تا لە پەلکەکەی بکەینەوە، ڕێک لەگەڵ لێکردنەوەیدا ئاو دەزێتە دەمان، بەهەمان شێوە منیش

(*) کیتس و بایرۆن لە شاعیرانی ڕۆمانتیکی سەدەی نۆزدە.

بەدزییەوە لەو کیژە ئایرلەندییە گەیییوەم دەنۆڕی و لە ئەندێشەی خۆدا وەک هەنجیر لەپەلک و لقەکانیم دەکردەوە.

ڕۆژێکی مانگی سیپتێمبەر، بڕیاری خۆم دا، لێم پرسی: "حەز دەکەیت پێکەوە بچین بۆ چیای پسیلۆریتی؟ تەواوی کریت لەترۆپکی ئەو چیایەوە دیارە، ژوورێکی نوێژیشی لێیە کە دەتوانین شەو لەوێ ڕۆژ کەینەوە و منیش دەتوانم لەوێ خواحافیزیت لێ کەم!"

گوێچکەی سوور هەڵگەڕا، بەداواکەم قایل بوو، ئای.. چ نهێنییەک لەو گەشتەدا خۆی حەشاردابوو! چ تام و چێژێک، چ چاوەڕوانییەکی پڕ لە دڵەڕاوکێ! تەواوێک وەک مانگی هەنگوینی! شەو بەڕێ کەوتین، لە مانگەوە هەنگوین دەچۆڕا، هیچ کات لە ژیانمدا مانگم بەو شێوە نەبینیبوو، ڕوخساری مانگ کە هەمیشە لەلام وەک ڕوخسارێکی خەمین خۆی نواندووە، کەچی هەنووکە پێدەکەنی و بەهەمان پێکەنینەوە لەگەڵماندا، لە خۆرهەڵاتەوە بۆ خۆرئاوا کەوتبووە ڕێ و بێباکانە تەماشای دەکردین، لە یەخەی کراوەی کراسەکانمانەوە خۆی دەکرد بەژووردا و دەگەیشتە گەروومان و لەوێشەوە بۆ سینگ و زگمان بەرەو خوار دەبۆوە، بەبێدەنگی دەڕۆیشتین و زارمان هەڵنەدەهێنایەوە، دەترساین نەبا وشە، لێک حاڵیبوونی تەواوی جەستەمان کە لە پاڵ یەکدا هەنگاویان دەنا تێکوپێک دات. کاتێ لەتوولە ڕێیەکەوە ڕەت دەبووین، هەندێ جار ڕانمان بەر ڕانی یەکدی دەکەوت، بەڵام کوتوپڕ هەریەکەمان دوور دەکەوتەوە و دەچووە قەراغی ڕێگەکە، پێدەچوو نەمانەوێ ئارەزووە ئاگرینەکانمان لە لەزەتی هیچ و پووچدا سەرف کەین. دەبوو ئەو ئارەزووانە دەست لێ نەدەین و بۆ ساتەوەختە مەزنەکان هەڵیانگرین. بەپەلە دەڕۆیشتین، وەک دوو هاوڕێ نا، بەڵکو وەک دوو دوژمنی بەخوێنی سەری یەکتر تینوو، بەرەو جەنگێک هەنگاومان دەنا کە تیایدا دەستەو یەخە دەکەوتینە گیانی یەکتر.

گەرچی تا ئەو ساتەوەختە قسەیەکی عاشقانەمان لەگەڵ یەک نەکردبوو، چ بڕیار و بەڵێنێکیشمان بۆ ئەو گەشتە نەبوو، بەڵام هەردووکمان بەباشی دەمانزانی بۆ کوێ دەچین و بۆچی دەڕۆین. نیگەرانی گەیشتن بووین، هەستم دەکرد نیگەرانییەکەی ئەو بۆ گەیشتن لەمن زیاترە.

بەیانی لەگەڵ کازیوەدا خۆمان لەگوندێکی بناری پسیلۆریتی بینییەوە، شەکەت و ماندوو بووین و لەماڵی قەشەی گوند دامەزراین، لەبارەی هاوڕێکەمەوە بۆ قەشە دوام، کە کیژی قەشەیەکی خەڵکی دوورگەیەکی دوور و پڕ پیت و بەرەکەتە و دەخوازێ لە ترۆپکی چیاکەوە بڕوانێتە کریت. ژنی قەشە سفرەی ڕاخست، فەرامینمان کرد، پاشان لەسەر قەنەفە دانیشتین و سەری قسەمان دامەزراند، سەرەتا لەبارەی هێزە گەورەکان - ئینگلیز، فەڕەنسە، ئەمەریکا و مۆسکۆ - وە دواین، پاشان لەبارەی ترێ و زەیتوونەوە، دواتریش قەشە لەبارەی مەسیحەوە قسانی کرد کە گوایە مەسیح ئەرتەدۆکسە و هەرچییەکی لێ بکەن نابێتە پرۆتستانت، گرەویشی کرد کە ئەگەر بابی ئەو کچەمان لەگەڵبا، ئەوا بەیەک شەو دەیکردە کاسۆلیک، بەڵام کچە چاو شینەکەی هاوڕێم خەوی دەهات، قەشە بەژنەکەی گوت: "بڕۆ جێگەی بۆ داخە تا ئیسراحەت کات، هەرچییەک بێ ژنە و ماندووە!" پاشان ڕووی کردە من و گوتی: "بەڵام تۆ پیاوێکی بەهێزی کریتیت، نوستن لە ڕۆژدا مایەی سەرشۆڕییە بۆ کریت، وەرە تا ڕەزەکانمت پیشاندەم،

هێشتا مێوەکان ترێیان پێوەماوە، دەی با بچین پێکەوە ترێ بخۆین."

لە ماندوویی و خەواڵوییدا توانای هیچم نەبوو، بەڵام ئەی ئاخر چیم کردبا؟ کریتیی بووم و نەدەبوو کریت سەر شۆڕکەم. وەلحاڵ چووین بۆ ڕەزەکان، لەبەرماوەی ترێکانمان خوارد و پیاسەیەکمان بەئاواییدا کرد، تلّپەی ترێ لە حەوشەکانا دەپیشا و دەبووە ئارەق، بڕێکی باش ئارەقی گەرممان خواردەوە و قۆڵ لە قۆڵی یەکدا و لۆژ لۆژ گەڕاینەوە ماڵ. خەریک بوو خۆرئاوا دەبوو، کیژە ئایرلەندی خەبەری ببۆوە و ژنی قەشەش مریشکێکی سەر بڕیبوو، هەمدیس کەوتینەوە نانخواردن.

قەشە گوتی: "ئەمشەو بێ قڕە بخەون، نیوە شەو خەبەرتان دەکەمەوە و شوانەکەم وەک ڕێنوێن لەگەڵتان دەنێرم تا ڕێگە ون نەکەن."

ئەوجا چووە حەوشە و وەک ئەستێرەناسێک چاوێکی بەئاسماندا گێڕا، پاشان بەڕوویەکی خۆشەوە هاتەوە ژوورێ و گوتی: "بەختتان هەیە، هەوای سبەی گەرمە وەک هەوای شەڕ، هەموو شتێ بسپێرن بەخودا، شەو باش!"

لای نیوەشەو، قەشە بەپێیدا کێشام و خەبەری کردمەوە، بەلێدانی مەنجەڵێکی مس، کیژەکەی هاوڕێشمی خەبەرکردەوە، کوڕە شوانێک، بەگوێی پان و ڕوانینی وەحشیانەیەوە لەحەوشە چاوەڕێی دەکردین، بۆنی نێرە بزن و هەڵاڵەی کێوی لێ دەهات.

لەگەڵ هەڵبڕینی دارەکەیدا گوتی: "یاڵڵا ئامادە، با بڕۆین. دەبێ لەگەڵ خۆر هەڵاتندا بگەینە لوتکە."

مانگ هێشتا شادوشەنگ بەئاسۆوە بوو، هەوای دەرەوە سارد، خۆمان لە پاڵتۆوە پێچا، کەپووی کیژە ئایرلەندی سپی هەڵگەڕابوو، بەڵام لێوی سوور بوو وەکی خوێن، لە حەیوەتا ڕووم وەرگێڕا تا ئەو دەم و لێوە نەبینم.

چیایەکی کووڕ بوو. لە ڕەز و باخی زەیتوونەکان ڕەت بووین، گەیشتینە دارگوێز و سەرووە کێوییەکان، گەیشتینە گردۆڵکە بەردینی ڕووتەن، بنی پێڵاوەکانمان خلیسک بوو، بەردەوام هەڵدەخلیسکاین، کیژە ئایرلەندیی دوو سێ جار کەوت، بەڵام بێ دەسگرتن هەڵدەسایەوە. ئیدی سەرمامان نەبوو، ئارەقمان کردبۆوە، بەتوندی زارمان لێکنابوو تا لەهەناسە نەکەوین، بەبێدەنگی ڕێمان دەکرد، شوانەکە لەپێشەوە، کیژە ئایرلەندی لە ناوەڕاستەوە و منیش لەدواوە.

بناری ئاسۆ زیوین، گاشە بەردەکان وەدیارکەوتن، شەهێنەکانی سەحەر لە هەوایەکی شیندا پیاسەیان دەکرد و بەدووی نێچیردا دەگەڕان، کاتێ گەیشتینە لوتکە، خۆرهەڵات ڕەنگی گوڵی پۆشی، بەڵام نەماندەتوانی لەو مەودایەدا شتێ ببینین، تەمێکی چڕ گەمارۆی دابووین، تەمێک کە عەرد و زەریای حەشاردابوو، تەواوی کریتی پۆشاندبوو، لەکاتێکدا کە لەحەژمەت سەرما هەڵدەلەرزین، دەرگا چکۆڵەکەی ژووری نوێژمان کردەوە و چووینە ژوورێ، لەو کەین و بەینەدا کوڕە شوان بەدوای چیلکە و چوێلێ دەگەڕا تا ئاگرێک پێکات.

ژووری نوێژ لەبەرد ڕۆنرابوو، چیمەنتۆی تێدا بەکار نەهێنرابوو، من و کچە ئایرلەندی تەنها ماینەوە، مەسیح و پاکیژە لەمیحرابە پەڕپووتەکەیانەوە سەیریان دەکردین، بەڵام ئێمە سەیرمان نەدەکرد،

شەیتانگەلێکی یاخی لەمەسیح و پاکیـژە، لە دژە مەسیحەکان، لە دژە پاکیـژەکان لە ناخمانا سەریان هێنابووە دەر، دەستم ڕایەڵ کرد و گەردنی کیژەم گرت، بێ چ بەرگرییەک خۆی دا بەدەستەوە و ئەمەش هەمان ئەو شتە بوو کە چاوەڕێی دەکرد. ئیدی هەردووکمان لەسەر وردە بەردەکە ڕاکشاین.

دەرگایەکی ڕەش بۆ لووشدانم کەوتە سەر پشت و من لەناویدا مەحف بووم، هەر کە پێڵووم کردەوە، سەرنجم دا عیسا لەنێو پەیکەرەکەیدا بەتووڕەیی سەیرم دەکات، ئەو تۆپە سەوزەی بەدەستی ڕاستییەوە بوو دەلەرییەوە، پێدەچوو مەسیح بیەوێ ئەو تۆپەم تێ بگرێ. ترسام، بەڵام باسکی ژن لەخۆیەوە پێچامەوە و هەمدیس لە تێکەڵ پێکەڵیدا غەرق بوومەوە.

کاتێ دەرگاکەمان کردەوە بچینە دەرێ، ئەژنۆکانم لەرزین، کاتێ دەستم دایە دەسکی دەرگاکە، دەستەکانم لەرزین، کوتوپڕ ترسێکی دێرین باڵی بەسەر بوونمدا کێشا، ترسی ئەوەی کە هەر ئەلعان خودا برووسکەیەک نازڵ دەکات و هەردووکمان، کیژە ئایرلەندی و من -حەوا و ئادەم- دەکاتە قەرەبرووت، هەر بەڕاست بێ حورمەتی کردن بەماڵی خودا و بەبەرچاوی پاکیـژەوە، بێ سزا بەسەر کەسەوە ناچێ. هێزێکم دایە بەر خۆم، دەرگاکە کرایەوە و پەڕیمە دەرەوە، بەخۆم گوت، هەرچی دەبێ با زوو ببێ.

بەڵام کاتێ چوومە دەرەوە، خودایە چیم بینی؟ وای لەو شادومانییە مەزنە! چ بوو ئەو موجیزەیەی کە لەبەرامبەرمدا ڕاخرابوو! خۆر وەدیار کەوتبوو، تەمەکە ڕەوییبۆوە و تەواوی دوورگەی کریت لەو سەرەوە بۆ ئەمسەر، بەڕەنگی سپی و سەوز و سوور دەدرەوشایەوە و وەک نیگێن لە مابەینی چوار زەریاکەیدا دانرابوو، کریت بەسێ ترۆپکە بەرزەکەیەوە - ترۆپکی کێوە سپی، ترۆپکی پسیلوریتی و ترۆپکی دهیکیتی- کەشتییەکی سێ ستون لەنێوان شەپۆڵەکانا چارۆکەی هەڵدابوو، هیۆلایەکی زەریایی بوو، (گورگون)(*)ێک بوو بەمەمکە بێ شومارەکانییەوە لەسەر شەپۆڵەکان ڕاکشاو و خۆی بەهەتاو دەدا، لە خۆری ئەو بەیانییەدا بەئاشکرا، ڕوخسار و دەست و پێ و کلک و مەمکە هەڵتۆقیوەکانیم دەبینی، لە تەمەنما زۆر لەزەتم چەشتووە، شکات و گلەییەکم نییە، بەڵام بینینی دوورگەی کریت بەسەر شەپۆڵەکانەوە، گەورەترین لەزەتە بینیبێتم. گەڕامەوە تا لە کیژە ئایرلەندی بنۆڕم، پاڵی بەدیواری کڵێسا چکۆڵەکەوە دابوو، دەنکێک شکولاتەکەی لە دەمدا بوو، ئارام و خەمسارد لێوی دەلێسایەوە، لێوێک کە بەماچی من تەنرابوو.

گەڕانەوە بۆ میگالۆ کاسترۆ، خەمین و دڵتەنگی وروژێن بوو، هەرچۆنێ بوو گەیشتینەوە، دیواری ڤینیسیایی بەشێرە بەردینە باڵدارەکانییەوە وەدیارکەوت، کیژە ئایرلەندی لەتاو ماندوویی و شەکەتی،

(*) Gorgon: گورگونەکان سیان بوون لەنێو ئەو سیانەدا تەنها (مەدوز) نەمر بوو، ناونیشانی (گورگون) تەنها بە(مەدوز) دەدرا و ئەویان بەگورگونی ئەسڵی دەزانی، ژمارەیە مار چواردەوری سەریانی دابوو، خاوەن ددانی گەورەی وەک ددانی بەزار و دەستی برۆنزی و باڵی زێڕین، بەهۆی ئەو باڵانەوە دەیانتوانی بفڕن، چاویان زۆر تەنک و نیگایان بەئەندازەیەک بڕندە بوو کە هەر کەسێ لەو نیگایەی ڕوانیبا، دەبووە گاشە بەرد. فەرهەنگی ئەفسانەکانی یۆنان و ڕۆم، ترجمە (احمد بهمنش).

نزیکم بۆوە تا خۆی بەباسکەکانمەوە بگرێ، بەڵام نەمتوانی بەرگەی بۆن و بەرگەی چاوە بێ ڕەنگەکانی بگرم، ئاخر وی سێویێکی دەرخوارد دابووم کە لێو و ناودەمی کردبوومە خۆڵەمێش، خێرا چوومە ئەولاوە، ئەویش بێ ئەوەی تەنها وشەیەک بڵێ، هەنگاوێک لێم دوورکەوتەوە. قوڵپە قوڵپی گریانیم ژنەفت، ویستم بگەڕێمەوە، تا لە ئامێزی بگرم و قسەیەکی خۆشی لەگەڵ بکەم، بەڵام لە بری ئەوە هەنگاوەکانم خێراکرد و بێدەنگ مامەوە. ئاخرییەکەی گەیشتینە بەردەمی ماڵەکەی، کلیلەکەی لە گیرفانی دەرهێنا و دەرگاکەی کردەوە، پاشان لە بەر دەرگا چاوەڕێ بوو، بەسەرێکی شۆڕەوە چاوەڕێ بوو، بچوومایە ژوورێ یا نا؟ میهرەبانییەکی زیاد لە وزە و وشەگەلی شادی وروژێن و خەمهێن لەناخمەوە هەڵقوڵی و تا گەرووم هات، بەڵام لێوم لێک نا و هیچم نەگوت، تۆقەم لەگەڵ کرد، لەیەک جیا بووینەوە. ڕۆژی دواتر چووم بۆ ئەسینا، مەیموونێکم نەبوو بەدیاری بیدەمێ، بەڵام لە ڕێی یەکێ لە قوتابییەکانییەوە، توولە سەگێکم بۆ نارد، توولە سەگێک کە خۆشم دەویست و حەزی لە گازگرتن بوو. ئەو توولە سەگە ناوی (کارمەن)(*) بوو.

ئەسینا

جحێڵی گیانەوەرێکی کوێر و گۆشەگیرە، خواردنی دەوێ، بەڵام نایخوا، شەرم دەکا بیخوا، بەختەوەری لە کوڵان پیاسە دەکات و هێندە بەسە سەرێکی بۆ بلەقێنێ و بەپیر داواکەیەوە بێ، بەڵام سەری بۆ نالەقێنێ، بەلوعەی ئاو دەکاتەوە و لێدەگەڕێ زەمەن بێ سوود لێ وەرگرتن بڕژێ و سەر کات، وەک بڵێی زەمەن ئاو بێ. جحێڵی ئاوهایە: ئاژەڵێکە بێ ئەوەی خۆی پەی بەئاژەڵێتی خۆی بەرێ.

بەوەبیرهێنانەوەی ڕۆژانی زانکۆم لە ئەسینا، دڵم تەنگ دەبێ، هەرچەند دیقەتم دەدا هیچم نەدەبینی، دونیا لە تەمێکی چڕی ڕەوشت و فیکری وەهمامێز و پڕوپوچییەوە پۆشرابوو، دونیا لەچاوانی من شاراوە بوو، ئاخر جحێڵی شتێکی تاڵ و نەفرەتاوییە، لە هیچ حاڵی نابێ، تا زیاتر خۆت ڕاپسکێنی، ئەو زیاتر بەهەدەر دەچێ. ئەو حەکیمە چینییەی کە بەسەرو ڕیشی سپی و چاوانی پڕ لە فرمێسکەوە لەدایک بوو، لەگەڵ ڕۆژاندا وردە وردە سەرو ڕیشی ڕەش بۆوە، پێکەنین لەنێو چاوانیدا بارگە و بنەی خست، باری دڵی سووک بوو، دواجار کە مەرگ لێی نێزیک بۆوە، تازەکی گۆناکانی وەک گۆنای گەنجێک گەندەمووی لێ دەڕوا، گەر خودا ڕوحمی بەبەشەرییەت کردبا، دەبوو عومری ئێمە بەو جۆرە تێپەڕیبا!

لە کریت، دژی چارەنووسم یاخی ببووم، دەمێک دەستم بەداوێنی شەراب و دەمێکی تر خۆم هاویشتبووە ئامێزی کیژە ئایرلەندییەکەوە، بەڵام ئەوە ڕێگەی من نەبوو، هەستم دەکرد گوناهم کردووە.

ئیدی شەرمەزار و ژێوان بۆ کتێب و تەنیایی دەگەڕامەوە.

لەجحێڵییەوە تا پیری، هەر گوفتار یان ڕەوتارێک منی لە ڕەوتی چارەنووسم لادابێ، ئەو گوفتار و ڕەوتارەم بەگوناه داناوە، ئەدی چارەنووسم چ بوو؟ بۆ کوێی کێش دەکردم؟ تا ئەو جێگەیەی ئەقڵم پەی

(*) کارمەن واتە دەنگی ساحیران.

بەجەوهەری نهێنی نەدەبرد، بڕیارەکەم بەدڵ دەسپارد، دەیگوت:" ئەمە بکە، ئەوەیان مەکە، بڕۆ پێشەوە، بوەستە و هاوار مەکە، تەنیا ئەرکێکت لە ئەستۆیە و ئەویش گەیشتنە بەکۆتایی!" دەمپرسی: "کام کۆتایی؟" دەیگوت: "مەپرسە و بەرەو پێش بڕۆ!"

کاتێ لەتەنیاییدا گوێم ڕادەدێرا بۆ ئامۆژگاریی گێلانە و پڕ دەعوای دڵم، خواستەکانم بەر فراوان دەبوون، ئەوەی لە شاری ئەسینای بەنێوبانگدا دەمبینی و دەمبیست، نەیدەتوانی تینوێتیم بشکێنێ. وانەکانی کۆلێژی مافناسی، ئارەزووە ڕۆحییەکانی منیان تێر نەدەکرد، قەناعەتیشیان بەزیتەڵەیی فیکریم نەدەهێنا، هیچ چێژێکیشم لەو کۆڕ و کۆبوونەوانە نەدەبینی کە هاوڕێکانمی لەگەڵ کیژە قوتابییەکانی هاوپۆلیاندا کۆدەکردەوە، ئاخر ئەو سێوەی کیژە ئایرلەندی دەرخواردی دابووم، هێشتا ئاسەوارەکەی بەسەر لێومەوە بوو. ناو بەناو بۆ شانۆ یان کۆنسێرتێک دەچووم و چێژم لێ وەردەگرت، بەڵام چێژێکی ڕووکەش کە ناوەوەمی نەدەورووژاند، کە دەگەیشتمەوە ماڵ، ئەو لەزەتەم بیردەچۆوە.

بەردەوام بووم لەسەر فێربوونی زوبانە بیانییەکان، هۆشیار بوون بەرامبەر بەبەرفراوانیی فیکر، زۆر خۆشحاڵی دەکردم، بەڵام زوو بەزوو (با)ی نهێنی ئامێز و گەرمی جحێڵی هەڵی دەکرد و گوڵی ئەو شادومانییەی دەژاکاند. شتێکی ترم دەخواست، شتێک لەودیوی ژن، لەودیوی فێربوون، لەودیو جوانی.. چما ئەو شتە چ بوو؟ ئەو دوو زامەی تافی هەرزەکاریم ناوبەناو دەهاتنەوە سوێ، هەموو شتێ بێ هوودە و بێ بەها خۆی دەنواند، لەبەرئەوەی هەموو شتێ زوو بەزوو تێدەپەڕی و لە گەرداوێکی نهێنی ئامێزدا غەرق دەبوو، دەستێکی شاراوە و بێ ڕوحم ئەوەی وەک گاڵتەیەکی بێ مانا دەورووژاند، دەمامکی ڕوخساری شادومانانەی کیژۆڵەکانی هەڵدەگرت و لەو دیوەوە پیرێژنی ئایندەم دەبینی، ئیدی گوڵ دەژاکا، لەودیو زاری پێکەنیناوییانەوە ماسولکەی شەویلاگەکانیانم دەبینی، دونیا لەپێش چاوانمدا نەغمەیەکی ڕەق و زبری لەخۆدەگرت و بەرەو نابووتی ملی دەنا. ئاخر جحێڵی لەگەڕاندایە بەدوای نەمریدا، بەڵام دەستی ناکەوێ، ئامادەی چ جۆرە سازێکیش نییە، بەو پێیە لەڕووی خۆبەزلزانییەوە تەواوی دونیا ڕەتدەکاتەوە. ئەم مەسەلەیە گەواهی ڕاستگۆییەکی سەراپاگیری نییە، وەختێ حەقیقەتێکی سووتێنەر دەخاتەوە، ئەوکات ئەم مەسەلەیە دەبێتە حەقیقەت.

یەکشەممان، بەتەنها دەچوومە دەرەوە. هەستم دەکرد چوونە دەرەوە لەگەڵ هاوڕێیاندا، قسە و سوعبەت و پێکەنینەکانیان بێدەنگیی پیرۆز لەکەدار دەکات. هەنگوین و دارکاجەکان، کێوەکانیان کردبووە عەترستان، دەچوومە نێو دار زەیتوونەکانەوە و چاوانم پڕ دەبوون لە تەڕ و بڕیی، گەر بۆ نموونە جوتیارێکی ئالبانیایی بەنێوچەوانی چکۆڵە و کڵاوە ڕەش و چڵکنەکەیەوە کە بۆنی شیر و سیری لێ دەهات، بەرێکەوت بەلامدا ڕەت بووایە، دوو سێ قسەمان ئاڵوگۆڕ دەکرد، گوتەکانی عەوامانە و قورس و ئاڵۆز و پڕ لە زیتەڵیی پرسیارکردن بوون، ئەو جوتیارانە بەتیلەی چاوانی فێڵبازانە و وردیان لێیان دەنۆڕیم، مێشکی چکۆڵەیان دەگوشی تا ناو و ناونیشانم بزانن و بەڵگەیەک بۆ ئەم گەشت و هاتوچۆیەم لەچیاکاندا بدۆزنەوە! بڵێی سیخوڕ بێ؟ بڵێی شێت و چەرچی بێ؟ دڕندانە لە کوڵە پشتەکەم ورد دەبوونەوە، دەیانپرسی: "هاوڕێ چ دەفرۆشیت؟ کتێبی پیرۆز؟ ناشێ فەرمەسۆن بیت؟"

ڕۆژێکیان دەنگی جریوە جریوێکم ژنەفت و مەلێکی شینم لەکاتی هەڵفڕینیا بینی، جوتیارێک بەلامدا ڕەت بوو، لێیم پرسی:

"– هاوڕێم، ئەرێ ئەوە چ جۆرە تەیرێکە؟ ناوی چییە؟" بەدەم شان هەڵتەکاندنەوە وەڵامی دامەوە: "فەقیر خۆشیت لێ نەیە، گۆشتی ئەو تەیرە ناخورێ!"

کاتێ سپێدەی دا وەئاگابوومەوە، ئەستێرەی سەحەر ڕۆشنایی بەسەر عەرددا دەپرژاند، تەمێکی سووکەڵە بەسەر بەرزایی چیای (هیمتۆس)دا پیاسەی دەکرد، شنەیەکی سارد پرۆشە بەفری بەدەموچاومدا دەدا، کڵاوکوڕەکان بەدەم خوێندنەوە بەرەو سەرێ هەڵدەفڕین و بەنێو ڕۆشناییدا بەرز دەبوونەوە. بیرم دێ ڕۆژێکی یەکشەممەی بەهار، دوو سێ درەختی پڕ لە شکۆفەی ئاڵوباڵوم لەباغێکی تازە کێڵراودا بینی، دڵم لێواولێو بوو لە بەختەوەری، لەهەمان لەحزەدا خۆر هەڵات، خۆر دەتگوت هەر هەمان ئەو ڕۆژە لەکارگەی خواوەند هاتۆتە دەرەوە، کەنداوی (سارونیک) دەدرەوشایەوە، (ئەجینا) لەدووری دوورەوە لەنێو ڕۆشنایی بەرەبەیاندا، پڕ لەگوڵی سوور بوو، دوو قژقڕە کە باڵەکانیان وەک ژێی کەمان دەلەرییەوە، لەلای ڕاستەوە بەرەو لای من هەڵفڕین، من ئەوەم بەشانسی باش لێکدایەوە – لە لایەک، شەپۆلی یاڵ سپی وەک ئەسپەکانی هۆمەر، وەک شیعرە تیژڕۆ و تەڕ و پاراوەکانی هۆمەر، لە لایەکی تریش، زەیتوونی پڕ لەڕۆن و ڕۆشنایی (ئاتینا) و داردێمشتی (ئاپۆلۆ) و ترێی موجیزاویی (دیۆنیزیۆس)ی پڕ لەشەراب و گۆرانی، عەردی هیشک و لەخۆگرەوە کە بەردەکانی لەژێر هەتاودا بەڕەنگی گوڵی سوور دەرکەوتن، چیاکان بەڕەنگی شین لەمیانی هەوادا هەڵواسران، لەژێر ڕۆشناییدا خۆیان دەشت و ڕووت و قووت وەک پاڵەوانان بەئارامی لەژێر ڕۆشنایی هەتاودا ڕادەکشان.

دەچوومە پێش، کە دەچوومە پێش هەستم دەکرد تەواوی عەرد و ئاسمان لەگەڵما سەفەر دەکەن، هەموو موجیزەکانی دەوروبەرم ڕۆدەچوونە ناخمەوە، شکۆفەم دەکرد، پێدەکەنیم و منیش هەروەک ژێی کەمان دەلەریمەوە. وای لەو ڕۆژی یەکشەممەیەی کە چۆناوچۆنیی ڕۆحم دیارنەما و وەک پاساری بەجریوەجریو لەڕۆشنایی بەرەبەیانییەکدا بزر بوو. بەگردۆڵکەیەکدا سەرکەوتم و وردبوومەوە لەکەنارە تەنگەبەر و گوڵڕەنگەکان، لە زەریا، لەدوورگە نیوە دیارەکان، وای خودایە چ لەزەتێ لەو ڕوانینەدا هەبوو، خودایە چۆن گریکستان بەجەستەی پاکیژەیەوە لەنێو شەپۆڵەکانا مەلەی دەکرد و بەسەر شەپۆڵەکانەوە قەدی ڕاست دەکردەوە، خۆریش وەک زاوایەک، بەسەریدا پرشنگی دەدا، چۆن گریکستان ئاو و بەردەکانی کەوی کردووە و خۆی لە چەسپاوی و گرژیی ماددە ڕزگار کردووە و ماهییەتی خۆی پاراستووە.

من دەگەڕام تا ببمە ئاشنای ئاتیکا – یان وا مەزەندەم دەکرد دەکارم ببمە ئاشنای– بەڵام لە ڕاستیدا دەگەڕام تا ببمە ئاشنای ڕۆحی خۆم، دەمویست بیدۆزمەوە و لە درەختەکان و لە چیاکان و لە تەنهاییدا بەشانازیی ناسینی بگەم، بەڵام بێ هوودە بوو، لەشادومانیدا دڵم لەلێدان کەوتبوو، ئەمەش نیشانەیەکی دڵنیاکەرەوە بوو بۆ ئەوەی ئەو شتەی کە من بەدوایدا دەگەڕێم هێشتا نەمدۆزیوەتەوە.

تەنها جارێکیان نەبێت، ڕۆژێک دەمەونیوەڕۆ، لەو قەناعەتەدا بووم دۆزیومەتەوە. بەتاقی تەنیا سەفەرم کردبوو بۆ (سونیون)، هاوین بوو، کەتیرە لە درزی قەدی دارکاجەکانەوە هاتبووە دەرێ، کوللەیەک

دابەزی و لەسەر شانم نیشتەوە، ماوەیەک بەیەکەوە ڕۆیشتین، تەواوی جەستەم بۆنی کاجی لێ دەهات، ئاخر من ببوومە کاج، پاشان کە لە دارستانی کاج هاتمە دەرێ، ستوونە سپییەکانی پەرستگای (پوسیدون)م بینی و لەمیانەی پەرستگاکانیشدا زەریای شینی پیرۆزەیی کەوتبووە لەرە، ئەژنۆم سست بوو، لەجێی خۆدا ڕاوەستام، بەخۆم گوت: ئیدی ئەمەیە جوانی، ئەمەیە فڕین بەبێ باڵ، ئەمەیە ترۆپکی شادومانی، ئینسان ناتوانێ لەمە زیاتر ئەولاوەتر بچێ، ئەمەیە گریکستان. ڕوانین لە جوانی گریکستان بۆ لەحزەیەک وەها شادومانییەکی ڕژاندە گیانمەوە کە ئیدی باوەڕم هێنا بەوەی هەردوو برینەکەم سارێژ بوون و ئەم دونیایەش لەگەڵ زوو بەسەر چوونەکەشیدا - ڕێک بەهۆی ئەو زوو بەسەر چوونەشییەوە - خاوەنی بەها و نرخە، ئیدی باوەڕم هێنا بەوەی هەڵەبووم کە هەوڵم داوە لەودیو ڕوخساری گەنجانەی کیژۆڵەوە، پیرێژنی ئایندە ببینم، ئاخر خۆی دەبوو لە ڕوخساری پیرێژندا، تەڕو بڕیی گەنجیی کیژێک بخولقێنم و زیندووی کەمەوە، کیژۆڵەیەک کە هێشتا لەدایک نەبووە.

دیمەنی (ئاتیکا) سیحرێکی بەیاننەکراو و بڕندەی هەیە، هەست دەکەیت هەر شتێ پاشکۆی گۆرانییەکی ساکار و دڵنیا و هاوسەنگە. لێرە هەموو شتێ خاوەنی شکۆ و ئارامییەکی نەجیبزادانەیە: عەردی لەخۆگرەوە و هیشک، چەمینەوەی فریودەرانەی (هیمتۆس) و (پنتلیکوس)، درەختانی گەلێ زیوینی زەیتوون، دار سەرووی باریک ئەندام و خەڵوەت نشین، درەوشانەوەی گەمەئاسای بەردەکان لەژێر هەتاودا، لەسەروو هەموو ئەمانەشەوە، ڕۆشناییەکی سووکەڵە و تەنکی مەلەکوتی کە جلکی دەکردە بەری شتەکان، دیمەنی ئاتیکا پۆرترێتی ڕوخساری مرۆڤێکی خاوەن ئامانج دەکێشێ: مرۆڤێکی سەرو ڕیش تەراشکراو، کەمدوو، ڕەها لە ناز و نیعمەت، بەدەسەڵات، بەڵام لەهەمان کاتیشدا مرۆڤێکی خاوەن توانا لە جڵەوکردنی هێز و دەستنیشانکردنی سنوورەکانی فیکردا. هەندێ جار دیمەنی ئاتیکا وشک و بێ ڕوخسار خۆ دەنوێنێ، بەڵام لەوە زیاتر ئەولاوەتر ناچێ، لەتۆکمەییەکی شەوقدار و پڕ لوتفدا دەمێنێتەوە، دڵڕفێنییەکەی لەزەلکاوی بێ تین و تاوی و نائارامیدا ڕۆناچێ و هێز و گوڕی بۆ توندو تیژی و زەبروزەنگ هەڵناگەڕێتەوە.

هەموو شتێ هاوسەنگ و پێوانەکراو، تەنانەت چاکە خوازییەکانیشی ڕێگەی زیادەڕۆیی ناگرنەبەر، لە سنووری گوڕ و تینی ئینسان ئەولاوەتر ناچن، بەڵکو لەجێگەیەکدا دەمێننەوە کە لەکاتی چوونە ئەو دیویدا، یان زاڵمانە و نا ئینسانی، یاخود مەلەکوتی دەردەکەون. دیمەنی (ئاتیکا) ناز ناکات، دەسەودامێنی خوازە نابێ، خۆی فەقیر دەرناخا و ناپارێتەوە، بەڵکو بەپێداگرتنێکی ئارام و جوامێرانە، ویژدانی خۆی دەخاتە ڕوو. بەساکارترین شێوە هێڵە سەرەکییەکان وێنا دەکات.

بەڵام جارناجار لەمابەینی ئەم تۆکمەیی و توندوتۆڵییەدا زەردەخەنەیەک هەیە. دوو سێ درەختی پەلک زیوینی زەیتوون لەداوێنی چیایەکی ڕووتەن و بێ پیتدا، تاک و تەرا داردێمشت، گوڵاڵەسوورەی کەنار ڕووبارێکی هیشک و سپی، چەپکێ وەنەوشەی کێوی لەمابەینی بەردی درەوشاوە و شیندا. لێرە دژەکان بەیەک دەگەن، یەکانگیر دەبن و سازش بۆ یەکدی دەکەن، هاوئاهەنگی وەدی دێنن، هاوئاهەنگییەک کە ئەوە ئیدی باڵاترین موجیزەیە.

ئەدی چۆن ئەو موجیزەیە ڕووی دا؟ لەکوێوە دڵڕفێنی بەو هەموو تۆکمەییە گەیی و لەکوێوە تۆکمەیی ئەو هەموو دڵڕفێنییەی وەدەست هێنا؟ دەسەڵات چۆن توانی لە بەد سوود وەرگرتنەوە ئامادەباش بێ؟ ئەمانە هەمووی موجیزەی گریکستان پێک دێنن، ئەو کاتەی کە هەر وا لە ئەتیکادا دەگەڕام، چەند ساتێ لە بیری ئەوەدا بووم کە ئەم سەرزەمینە لە شارستانییەت و ڕەسەنی و هێزدا، دەتوانێ ببێتە وانەیەکی نموونەیی. هەر جارێک دوای گەڕان و پیاسەیەک لەدەوروبەری ئەتیکا، دەچووم بۆ(ئاکروپلیس) تاکو دووبارە و دووبارە سەیری (پارتنون) بکەم، ئەو پەرستگایە بەلامەوە نهێنی ئامێز بوو. نەمدەتوانی دووجار وەک یەک ئەو پەرستگەیە ببینم، پێدەچوو بەردەوام لەخۆگۆڕینا بێ، جارێک ژیانی تێ بێتەوە و جارێکی تریش بێدەنگی، پێدەچوو یاری بەڕۆشنایی و چاوی ئادەمیزاد بکات، بەڵام کاتێ دوای ئارەزوویەکی درێژ بۆ زیارەتی ئەو پەرستگەیە، کە بۆ یەکەم جار بینیم، وەک پەیکەری ئێسکیی ئاژەڵێکی کێویی بێ جووڵە هاتە بەرچاوم و دڵم وەک گۆلکێ ڕاچڵەکی، (ئاخر لەسەراپای ژیانمدا، ئەم ڕاچڵەکینی دڵە، وەک ئاماژەیەکی هەڵە قەبووڵنەکەر بووە، هەر کاتێ لەگەڵ هەڵاتنی خۆردا، لەگەڵ نیگارێکدا، لەگەڵ ژنێک یاخود فیکرێکدا ڕووبەڕوو بوومەتەوە، دڵم وەک گۆلکێ ڕاچەنیوە، ئیدی زانیومە بەختەوەرییەک ڕووم تێدەکات.) بەڵام کاتێ بۆ یەکەم جار بەرامبەر (پارتنون) ڕاوەستام، دڵم ڕانەچەنی، ساختمان، شاکاری ئەقڵ - ژمارەکان، ئەندازە - فیکری بێ خەوشی مەڕمەڕین، وەبەرهاتووی باڵای زەین و هەموو جۆرە باشییەکیان تێدابوو، تەنها یەکێک نەبێ، بەبەهاترین و ئازیزترینیان، ئەویش ئەوەبوو کە (پارتنون) دڵی بونیادەمی ڕانەدەچڵەکاند.

هەستم کرد پارتنون پێکهاتووە لە ژمارەی جووت، وەک دوو، چوار. ئاخر ژمارەی جووت پێچەوانەی دڵی منە، دڵم بەینی لەگەڵیانا خۆش نییە، ژیانی ئەو ژمارانە زۆر ساکار ڕێکخراوە، زۆر تۆکمە لەسەر دوو قاچ وەستاون و چکۆڵەترین ئارەزوویان نییە بۆ گۆڕینی شوێنەکانیان، ژیانێکی قانیع، کۆنسێرڤاتیڤانە و بێ دڵەڕاوکێ، هەر پرسیارێک حەل بکەن، ئارەزوویان بەواقعیەت ئاڵوگۆڕ پێدەکەن و ئارامی وەدەست دێنن، ژمارەی تاک لەگەڵ ڕیتمی دڵمدا هاودەمە. ژیانی ژمارەی تاک، ساکارانە ڕێکنەخراوە، ژمارەی تاک، ژیانی بەو تەرزە خۆش ناوێ کە هەیە، بەڵکو هەوڵی گۆڕینی دەدا، هەوڵ دەدا لێی زیاد بکا و بەرەو پێشی بەرێ، لەسەر یەک قاچ ڕادەوەستێ، قاچەکەی تری ئامادەباش لە هەوادا ڕادەگرێ و لە خواستی حەرەکەتدایە، بۆ کوێ؟ بەرەو ژمارەی جووتی دوایی، تا ساتێک ئێستێک بکات، هەناسەیەک وەرگرێ و هێزی تێ بێتەوە.

ئەم ئەقڵگەرایییە هۆشیار و مەڕمەڕییە، لەگەڵ چێژی دڵی یاخیبووی جحێڵی نایەتەوە، ئەم دڵە دەیەوێ ڕاخەری کۆنەیی بپێچێتەوە و دونیایەکی تازە ڕاخات، پارتنون بەپیرەمێردێکی چەنەباز و دوور ئەندێش دەچێ کە بیەوێ بەپەند و حیکمەت، لێوڕێژ بوونی دڵ جڵەوکات، لەگەڵ پشتکردنە پارتنون، لەدیمەنێکی دڵڕفێندا غەرق بووم کە تا زەریا درێژ دەبۆوە، خۆر لەنیوەی ڕێدا بوو، نە سێبەرێ بارگە و بنەی لەسەر عەرد خستبوو، نە ڕۆشناییەک گەمەی دەکرد. خودایە چ ساکاری و باڵایی و کامڵییەک! لە شارم ڕوانی کە لەژێر تینی هەتاودا بەڕەنگێکی سپی دەدرەوشایەوە، زەریای پیرۆز بەئەڵقاوئەڵقی

(سالامیس) بریسکەی دەدایەوە، شاخەکانی دەوروبەر ڕووت و قووت و قاییل لەژێر هەتاودا ڕاکشابوون. غەرق لەو دیمەنەدا، (پارتنون)م لەیادی خۆ بردەوە کە وەک جاران لە پشتمەوە ڕاوەستابوو.

بەڵام لەگەڵ هەر گەڕانەوەیەکی تازە لە زەیتوونستانەکانی ئاتیکا و کەنداوی سارۆنیک، هاوئاهەنگییەکی شاراوە، یەکە یەکە ڕووپۆشەکانی لادەدا و وردە وردە و هێدی هێدی خۆی لەزەینمدا وەدیار دەخست، هەر جارێک کە هەمدیس دەچووم بۆ (ئاکروپلیس)، وام هەست دەکرد پارتنون بەحاڵەتی وەک سەمایەکی بێ جووڵە، ڕادەچەنێ و هەناسە هەڵدەکێشێ.

مانگێک، ڕەنگە ساڵانێک، ئەم نهێنیی فێربوونە درێژەی هەبوو، تا ئەو کاتەی لەگەڵ ڕازێکی تەواو ئاشنادا لەبەردەم پارتنوندا ڕاوەستام، بەوردی بیرم نییە چ ڕۆژێک بوو، دڵم وەک گۆلکێ ڕاچەنی، ئەم پەرستگەیەی لەبەر دەمما قەدی بەرز کردبۆوە، سەرسامیی یادەوەرییەک بوو، بەری هاوکاریی نێوان عەقڵ و دڵ و میوەی گەییوی هەوڵی بەشەریی بوو. فەزا گۆڕاو و جیاوازی نێوان گەورە و گچکە مەحف ببوو، بێ سنوورییەک چووبووە نێو ئەم لاتەریبە باریک و ئەفسانەییەوە و لەوێدا ڕاکشابوو. زەمەنیش گۆڕابوو، ساتەوەختی باڵا بەئەبەدییەت گۆڕابوو، نیگام لەسەر مەڕمەڕی گەرم وەرچەرخاند، ئەو مەڕمەڕەی کە خۆراکی خۆی لەهەتاو وەردەگرت، دەستی لەبەردەکانەوە دەدا. پێدەچوو دەستێ لە ناخیانا بگەڕێ و نهێنییە شاراوەکانیان ئاشکراکات، بەبەردەکانەوە دەنووسا و پێی لەسەر مانەوە دادەگرت، ئەستونگە بەڕووکەش تەریبەکانم بینی کە سەریان بەسەر یەکتردا چەماندبۆوە تا لەکۆمەڵەیەکی هاوئاهەنگدا، بەلوتف و هێزەوە، باری ئەمانەتی وێنەی هەڵکۆڵراو و پیرۆزی سەر بەردەکان هەڵگرن، جووڵەی شەپۆڵەکان هیچ کات وەها هێڵی ڕاستیان نەخولْقاندبوو، هیچ کات ژمارە و مۆسیک بەئاوها ئەڤین و لێک حاڵیبوونێکەوە، ئاوێتەی یەکدی نەببوون.

***

وا بزانم ئەوە گەورەترین لەزەتێک بوو کە لە چوار ساڵی خوێندنی زانکۆمدا لە ئەسینا تەجرەبەم کردبێ، هەناسەم تێکەڵی هەناسەیەک نەببوو بۆنی ژنی لێ بێ، بەڵام چەند هاوڕێیەکم هەبوون کە لەگەڵیاندا دەچووم بۆ شاخ و هاوینان بەیەکەوە لە زەریادا مەلەمان دەکرد. لەبارەی ڕووداوە هەنووکەییەکانەوە دەدواین و جارناجار کۆڕ و کۆبوونەوەمان ڕێکدەخست کە هەندێک لە برادەران، کچە هاوڕێکانیان لەگەڵ خۆیاندا دەهێنا، بەبێ هۆ پێدەکەنین لەبەرئەوەی گەنج بووین، بێ هۆ خەممان دەخوارد، لەبەرئەوەی گەنج بووین، بەگۆلکێک دەچووین لە کاتی بۆڕاندنا، لەبەرئەوەی توانا و هێز تاساندبووینی.

هەلی زۆر لە ڕێگەمانا هەبوو، لەچاوانی یەک بەیەکی هاوڕێکانم ورد دەبوومەوە و هەوڵم دەدا مەزەندە بکەم هێز و توانایان چ ڕێچکەیەک دەگرێتەبەر. یەکێ لەو هاوڕێیانەم، کاتێ زاری هەڵدەهێنایەوە تا لەبارەی فیکرێک یاخود ئەڤینێکەوە بدوێ، یەکسەر ئاگری دەگرت، وەک بولبول گوزارشتی لەبیر و ئەندێشەکانی خۆی دەکرد، گوێڕادێران بۆ قسەکانی لەزەتێکی زۆری دەبەخشی. بەخیلیم پێی دەبرد، لەبەرئەوەی هەر کاتێ من زارم بۆ قسەکردن هەڵدەهێنایەوە، یەکسەر ژێوان دەبوومەوە، وشەکان بەدژواری

دەهاتنە زەینمەوە، ئەگەر بەڕێکەوت بۆ سەلماندنی قسەیەک بەڵگەیەکم هێنابایەوە، ئەوا بەڵگەیەکی پێچەوانە کە بەهەمان ڕادە ڕاست بوو، بەزەینمدا دەهات، شەرمەزار لەو قسە درۆیە بێدەنگ دەبووم.
هاوڕێیەکی تر، کەمدوو بەڵام دەم و لەپز شیرین، هەرگیز لێوی هەڵنەدەهێنایەوە، مەگەر کاتێ مەسەلەیەکی مافناسی کۆلێژی مافی باس کردبا، بەدەستی ئەنقەست کێشە مافناسییەکانی دەکردە گرێکوێرە و پاشان لێزانانە دەکەوتە کردنەوەیان، مامۆستا و قوتابی بەستایشەوە گوێمان بۆی ڕادەدێرا.
یەکێکی ترمان سیاسییەکی گەورە بوو، بەسەر خەڵکیدا فەرمانڕەوایی دەکرد، خۆی تێکەڵی سیاسەت دەکرد، خۆپیشاندانی ڕێکدەخست، نوتقی دەدا، زیندانی دەکرا، ئازاد دەبوو، هەمدیس درێژەی بەتێکۆشان دەدایەوە، هەمووان پێمان وابوو وی ڕۆژێک لە ڕۆژان دەبێتە دەسەڵاتدارێکی گەورە. یەکێکی تر، ڕووەکییەکی ڕەنگ پەڕیو و دەنگ ناسک، چاوانی شین و ڕەنگ پەڕیو و خاوەن دەست و پلێکی ژنانە، بەهەوڵێکی زۆر توانیبووی یانەیەک بکاتەوە کە سیمبولەکەی گوڵە سۆسەنێکی سپی بوو، لەژوور ئەو سیمبولەوە نووسیبووی: (پێکان پاکژترن لەدەستەکان). مانگی خۆشدەویست، دەیگوت: "مانگ تەنها ژنێکە کە ئازیزە لەلام." هاوڕێیەکی تر، بەسۆسەنێکی دەست لێنەدراو دەچوو، ڕەنگ پەڕیو، پەرێشان، چاوانی شین و گەورە و قامکی درێژ، شیعری دەنووسی، لە دوو سێ بەیت زیاتر لە شیعرەکانیم لە یاد نەماوە، هەر کاتێ لە تەنهاییدا ئەو شیعرە لەبەرخۆوە دەڵێمەوە، چاوانم پڕ دەبن لە فرمێسک، لەبەرئەوەی شەوێکیان ئەو گەنجە لە دەرەوەی پەرستگەی (کایسیاریانی) دەدۆزنەوە خۆی بەپەلکی دار زەیتوونێکدا هەڵواسیوە.

زۆر هاوڕێی تریش هەبوون، هەر یەکێ بەڕۆحی ئیندیڤیدواڵیی خۆیەوە، پڕ لە خونچەی شکۆفە نەکردوو، لەخۆم دەپرسی: "چما کەی ئەو خونچانە شکۆفە دەکەن و بەردەگرن؟" لە خودا دەپاڕامەوە هێند دەرفەتم بداتێ تا ئەوانە ببینمەوە، بیانبینمەوە و بزانم کام خونچەیان لەناخی مندا شکۆفەی کردووە و چ بەرێکی داوە. بەدڵەڕاوکێ و خەمێکی بەیاننەکراوەوە لە هاوڕێکانم ورد دەبوومەوە، وەک بڵێی بمەوێ ماڵئاواییان لێ بکەم، دەترسام زەمەن (با)یەکی توند بێ و لەکاتی شکۆفەکردنی سروشتدا هەڵبکات، دەترسام ئەو (با)یە بێڕوحمانە هەڵکا و ئەم ڕۆحانە وشک هەڵگەڕێنێ.

***

کاتی ئۆغرکردن لە ئەسینا، دوو تاجی گەورەی داردێمشتم جێ هێشت کە تاکە خەڵاتی ڕۆژانی ژیانم بوون، یەکەمیانم بەبۆنەی شمشێربازییەوە وەرم گرتبوو، تاجێکی قورس بوو، تان و پۆی بەڕستی سپی و شین پۆشرابوو، لە گەڵای داردێمشت دروست کرابوو، گوایە ئەو گەڵایانە لە زناری پەرستگەی (دلفی) لێکرابوونەوە. دەمزانی ئەوە درۆیە، هەموو کەسێ دەیزانی درۆیە، بەڵام ئەو درۆیە گەڵاکانی غەرقی شکۆ کردبوو. دووەمین خەڵات، لەپێشبڕکێی شانۆنامە نووسیدا وەرم گرتبوو. نەمزانی بۆچی ڕۆژێکیان هەستم وروژا و شانۆنامەیەکی پڕ تین و تاوم نووسی، شانۆنامەکە لەبارەی ئەڤینەوە بوو، بەناونیشانی (گزنگ دەدا). وام هەست دەکرد، ڕەوشتێکی باڵاتر، ئازادییەکی گەورەتر، ڕۆشناییەکی تازەم بەدیاری بەخشیوەتە دونیا. یەکێ لەمامۆستاکان کە کەسێکی جیددی بوو، کراسێکی یەخە زلی دەپۆشی، وەک

لیژنەی هەڵسەنگاندن، شانۆنامەکەی منی بەیەکەم دەرچوواند، بەڵام بەدەنگێکی بەئەدەبانە و ڕەسمی، خەوشەکانی شانۆنامەکەی ژماردن و ئەوها ئەنجامگیرییەکی کرد: "تاجی گەڵای داردێمشت دەدەینە شاعیر، بەڵام لەم ناوچە پیرۆزە وەدەری دەنێین!" وای گوت و منیش، منی قوتابی بێ ئەزموون و مووی ڕیش نەهاتوو، لەوێ، لە هۆڵی گەورەی زانکۆ گوێم ڕادێرا بوو، لە کاتێکدا کە هەتا بناگوێ سوور هەڵگەڕابووم، لە جێگەکەم هەستام، تاجەکەم لەسەر مێزی لیژنەی هەڵسەنگاندن دانایەوە و چوومە دەرێ. هاوڕێیەکم هەبوو لەوەزارەتی کاروباری دەرەوە، دواجار بەڵێنمان دابوو پێکەوە سەفەر بۆ ئەوروپای خۆرئاوا بکەین، ڕۆژێکیان پێی گوتم: "وا باشترە خەڵاتی شمشێربازییەکەت لەگەڵ خۆت بهێنیت، لە ئەوروپا گەڵای داردێمشتمان دەست ناکەوێ، بۆ خواردن پێویستمان پێی دەبێ!"

تاجەکەم بەدیوارەکەوە هەڵواسی و نەمفەوتاند، ساڵان تێپەڕین، کاتێ بڕیاری من و ئەو هاوڕێیەم هاتە دی و بەرەو ئەڵمانیا ڕۆیشتین، من تاجەکەم لەگەڵ خۆم برد، لە ماوەی دوو ساڵدا، تەواوی گەڵاکانمان کرد بەچێشت.

گەڕانەوە بۆ کریت... کنۆسۆس

بۆ گوزەراندنی دوا پشووی هاوینەی قۆناغی خوێندنی زانکۆ، گەڕامەوە کریت. دایکم لە جێگا هەمیشەییەکەی خۆیدا، لەپاڵ پەنجەرەی بەرحەوشەدا دانیشتبوو گۆرەوی دەچنی، کات عەسر بوو، خوشکەکەم ئینجانەی گوڵە ڕێحان و شیوەرانەکانی ئاودەدا، دارمێو بەژوور بیرەکەوە پڕ لە هێشووە ترێی ئاودار و نەگەییو بوو. هەموو شتێکی ماڵەکە لەجێی خۆیدا بوو، هیچ شتێ ئاڵوگۆڕی پێ نەکرابوو، ئاوێنە، چرا و وێنەی قارەمانانی شۆڕشی ساڵی ١٨٢١ بەسمێڵی ئەستوور، بەسینگی تووکن، حەوت تیر بەبەر پشتوێن، دڕندە و عاشق، کردە بەباش و خەراپ، بەدیوارەکەوە هەڵواسرابوو.

(کاریاسکاکیس) بۆ قارەمان (ستورناراس)ی نووسیبوو: "قارەمان نیکۆلاس، برای دڵێرم، نامەکەت گەیشت، ئەوەی نووسیوتە خوێندمەوە، زەینم هەم شەیپوور دەژەنێ و هەم توبلیکیا، هەر کامیان عەشقم بکوژێ، من ئەوەیان دەژەنم!" توبلیکیا ئامێرێکی مۆسیقایی تورکییە و شەیپووریش گریکستانی. ئەو قارەمانانە خاوەن ڕۆحی مەزن بوون، ئاخر ڕۆحی مەزن هەمیشە خەتەرناکە.

زوربەی کات لەزەریای ئەو نهێنییەدا غەرق دەبم کە چۆن لە وەها زەلکاوێکدا - زەلکاوی نەفرەت، خیانەت، دوو ڕوویی، ئازایەتی، ئەڤینی ئاگرین بۆ زێدی باوان و سەما لە زالونگون(*)- گوڵی شینی ئازادیی ئاودراوە و شکۆفەی کردووە!

(*) زالونگون Zalongon هەڵدێرێکە لە ئەپیرۆس، لە مێژووی گریکستاندا بەناوبانگە، لە...ی دیسامبەری Z-دا، لەم هەڵدێرەوە بوو کە پەنجا و حەوت ژنی گریکستانی مەرگیان لە کەوتنە بەردەستی تورک بەباشتر زانی، ئەو ژنانە دوای ئەوەی منداڵەکانیان لەو هەڵدێرەوە فڕێدایە خوارەوە، بازنەیەکیان پێک هێناوە و هێندە سەمایان کرد تا خۆشیان هەڵدێران و گیانیان لە دەست دا.

ڕۆژی دواتر، بەرەبەیان کەوتمە سۆراخی دوو هاوڕێکەی قۆناغی خوێندنی ئامادەییم، چوار ساڵ بوو نەمدیبوون. نەمدەتوانی بەهاسانی بیانناسمەوە، لەبەرئەوەی لەژێر دار و پەردووی ژیاندا نوشتابوونەوە، کاتێ لەبارەی (ئەنجومەنی هاوڕێیان)ەوە دوان، دایانە قاقای پێکەنین. یەکێکیان دەنگێکی خۆشی پێوەبوو، بۆ هەموو ئاهەنگ و غوسڵ و جێژنەکان دەعوات دەکرا، دەیخوارد و دەیخواردەوە و گۆرانی دەگوت، خەڵکی بۆ ئەو دەنگە خۆشەی ئافەرینیان دەکرد، ئەویش نازی دەکرد، ڕێی هەڵخلیسکانی گرتبووەبەر، بەهۆی خواردنەوەی زۆرەوە دەستەکانی دەلەرزین. هاوڕێکەی تریش فێری گیتار ژەنین ببوو، لەگەڵ هاوڕێکانیا ئاوازی خۆش و عاشقانەی دەژەند.

ئەو دوو هاوڕێیەم خۆشحاڵ و کەیفساز، لەکارگەیەکی سابوون سازییدا ئیشیان دەکرد، تامی ژیانیان دەکرد و لە داڵغەی ژنهێناندا بوون.

لێیان ورد بوومەوە، گوێم بۆ قسەکانیان ڕادێرا، بەڵام هیچم نەگوت، قورگم گیرابوو، بڵێی بڵێسە بتوانێ ئاوها بەو خێراییە ببێتە خۆڵەمێش؟ ئایا ڕۆح لەوەها پەیوەندییەکدا لە جەستەوە نزیک بوو؟ ئەوان دەیانزانی جازی کچان چەندە، ئیدی چۆن ڕەحەتەلقومێکی ئاوهایان پێ قووت دەچوو، ئیدی لەکوێ دەیانزانی باشترین شەراب لەکامە مەیخانە هەیە!

بەدڵی شکاوەوە جێم هێشتن، پێدەچوو تازەکی لەڕێوڕەسمی بەخاکسپاردنی تەرمێک گەڕابێتمەوە، بیرم کردەوە کە چاکەخوازییە چکۆڵەکان لە خەراپییە چکۆڵەکان خەتەرناکترن، ئاخر گەر ئەوان باش گۆرانییان نەگوتبا و باش مۆسیکیان نەژەندبا، ئەوا بۆ ئاهەنگ و شایی دەعوات نەدەکران، سەرخۆش نەدەبوون، کاتیان بەبێ ئیشی نەدەبردە سەر و قوتاریان دەبوو، بەڵام لە حاڵ و وەزعێکی ئاوهاییدا، بەدەنگی خۆش و ژەنینی گیتار، ڕێی هەڵخلیسکانیان گرتبووەبەر.

ڕۆژی دواتر، کاتێ لە دوورەوە بینیمن، ڕووم وەرچەرخاند و ڕێگەیەکی ترم گرتەبەر، شەرمەزار بووم لەوەی کە ئەو هەموو هاوڕێیەتی و پەرۆشبوونە بەئاوها خێراییەک لەناخمدا کاڵ ببۆوە و ئەو هەموو نەخشە گەورەیە بۆ ڕزگاریی دونیا بەبا چوو بوو، ئاخر (با)یەک هەڵی کردبوو، درەختی جحێڵی لە پەلک و گەڵا ڕووت کردبۆوە، چما ئایا ئیدی ئەو درەختە بەری نەدەگرت؟ ئایا ئاوها نەبوو کاتێ زۆر کەشتی چارۆکەیان هەڵدەدا تا بەسەر ئۆقیانووسەکانا زاڵ بن؟ بەڵام سەرەنجام خۆیان لە زەلکاوێکی چکۆڵەدا دەبینییەوە.

تەنهای تەنها بەکۆڵانە باریکەکاندا دەڕۆیشتم و دووبارە دەگەڕامەوە بەندەر تا سەرلەنوێ بۆنی خۆشی خڕنوکی شامی و لیمۆی گەنیو بکەم، بەردەوام کتێبێکم بەدەستەوە بوو، گا دانتی و گا هۆمەر، بەخوێندنەوەی ئەو شیعرە نەمرانە هەستم دەکرد ئینسان دەتوانێ نەمربێ و ڕوخساری ناهاوڕەنگی خانووەکان، خەڵک، شادومانییەکان، سووکایەتییەکانی دونیا، بێ سەروبەرییەک کە ناومان ناوە ژیان، هاوئاهەنگ کات.

ڕۆژێکیان چووم بۆلای کیژە ئێرلەندییەکە، لەوێ نەبوو، ڕۆیشتبوو، جارێکی تریش چووم بۆلای، لەوەی کردبووم و نەمکردبوو هەستی ژێوانییەکی سەیر و ڕۆح برینداریەک دایگرتبووم، وەک بڵێی

تاوانێکم کردبێ و لەنێو بازنەیەکی تەنگ وترووسکا بەرەو لای قوربانییەکەم کێش کرێم، خەو لە چاوانم تۆرابوو، شەوێکیان لە گەڕەکی تورکانەوە ڕەت دەبووم، گوێم لە گۆرانییەک بوو، ژنێک بەدەنگێکی خەمین گۆرانیی (ئامان ئامان)ی دەچڕی، دەنگێکی وشک و لەتوپەت لە قوڵایی بوونی ئەو ژنەوە هەڵدەگۆزرا و شەوی تژیی دەکرد لە نائومێدیی و مەلوولی.

گوڕی چوونە پێشم لێ سەنرابۆوە، ڕاوەستام، سەرم نا بەدیوارەکەوە و گوێم ڕادێرا، تەنگە نەفەس ببووم، ئیدی مەلی ڕۆحم لە قەفەسی جەستەمدا هەڵی نەدەکرد، دەیویست هەڵفڕێ. ئەو گۆرانییەی لە سینەی پڕ ئازاری ئەو ژنەوە بەرز دەبۆوە لە ئەڤینەوە نەبوو، لە هاوئامێزییەوە نەبوو، لە شادی و ئۆمێد بەستنیشەوە نەبوو بەپیاو، بەڵکو هاوارێک ئەو سینەیەی دەرزی ئاژن دەکرد، هاوارێکی فەرماندەرانە بۆ پچڕاندنی کۆتەکانی زیندانی ئەخلاق، زیندانی شەرم و ئومێد و سپاردنی بڕیاری خۆی بەدەستی (عاشق)ی ترسناک و گومانکار، تا لەودا بزربین و لەگەڵیدا ببنە یەک، عاشقێک کە لەتاریکیدا خۆی لەبۆسە ناوە و ناومان ناوە خواوەند.

ئەو شەوە بەگوێڕادێران بۆ گۆرانیی خەمینی ئەو ژنە، هەستم کرد عیشق و مەرگ و خواوەند یەکێکن، بەتێپەڕینی زەمەن، قووڵتر لەو سێ کوچکە خەتەرناکە حاڵی بووم کە لە زەلکاوی تێکەڵپێکەڵیی – زەلکاوی دڵمان – خۆی لەبۆسە ناوە، سێ کوچکە نەبوو، بەڵکو بەقەولی عاریفێکی بیزانسی (جەوهەری تاکی جەنگاوەر)(*) بوو. دەنگی ژنە گۆرانیبێژەکە نەما، سەرم لەسەر دیوارەکە هەڵگرت، دونیا هەمدیس سەری لە تێکەڵپێکەڵی هێنایەوە دەر، خانووەکان ڕاست بوونەوە، کۆڵانەکان جارێکی تر ئامێزیان بۆ هەنگاوەکانم کردەوە و توانیم ڕێکەم. شەو، تەواوی شەوم بەرێگە سپارد، زەینم هەروا لاڵ، چ بیرێک بەزەینمدا نەهات تا شپرزەییم دامرکێنێتەوە یاخود شێوەی بگۆڕێ، لەکاتێکدا کە بڕیارم دابووە دەست جەستەم، تا بۆ هەر کوێی گەرەکە بمبا. بەدرێژایی دیوارە ڤینیسییەکانا پیاسەم کرد، ئاسمان برووسکەی دەدا، هەموو شتێ ڕووناک ببۆوە، وێنەی فەلەکی جێگۆڕکێیان دەکرد، بەرەو خۆرئاوا هەڵدەخزین و مەحف دەبوون، ڕۆحی منیش لەگەڵ ئەواندا مەحف دەبوو. شنەیەکی فێنک لەچیاکانەوە هەڵی کرد و لەدرزی پەنجەرەکانەوە دزەی دەکردە ماڵەکان، خەڵکانی نوستوو و ئارەقەکردووی ئەو ماڵانەی فێنک دەکردەوە، دەنگی هەناسەدانی شارم لە بێدەنگییەکی قووڵدا دەژنەفت.

ئەو شەوە هەمدیس لای ماڵی کیژە ئایرلەندییەوە ڕەت بووم، چەند سەعاتێک گەڕام و بێ ئەوەی بمەوێ یان ئاگام لەخۆبێ، لەبازنە تەنگ و ترووسکەکانا بەرەو ناوەند، بەرەو ماڵی وی کێش دەکرام، وەک بڵێیی هاوارێک لەو ماڵەوە هەستێ، هاوارێک فەرمانەدەرانە و سەرزەنشتکەر کە بانگی دەکردم و نەمدەتوانی خۆمی لەبەرا ڕاگرم. بەڵام بەرەبەیان، کە جارێکی تر لە هەوڵی خۆگەیاندن بۆ بەردەم پەنجەرە و دەرگای داخراوی ماڵەکەی ویدا بووم، پشتوێنی برووسکەیەک لەزەینمەوە ئالا و زەینمی ڕووناک کردەوە، هاوار نەبوو، بەڵکو گۆرانیی ژنەکە بوو، ئەو گۆرانییە وشک و شکاو و گیان سووتێنەرە بوو کە

(*) Miliitant Monad

ئێوارەی ئەو ڕۆژە لە گەڕەکی تورکان بیستبووم. دەشێ ئیدی ئەو گۆرانییە لەناخمدا ڕوخساری خۆی گۆڕیبێ، بووبێتە لوورەی ئاژەڵێکی تەنها و بێ جووت و دەرکراو.

گۆرانیی، لوورەی ئاژەڵ و هاواری نائومێدانەی کیژە ئایرلەندیی، وەک ملوانکەیەک کرابوونە ملم و تەنگە نەفەسیان دەکردم. قسەی پیرەمێردێکی موسوڵمانم بیرکەوتەوە کە جارێکیان گوتی: "گەر ژنێک داوات لێ بکات لەگەڵیدا بنوویت و قایل نەبیت، ئیدی بەر لەعنەت دەکەویت، خودا لە کارێکی لەو جۆرە نابوورێ، لە بنی دۆزەخ لەگەڵ یەهوزادا دادەنیشیت!" کە ئەو قسەیەم وەبیرهاتەوە زەندەقم چوو، جەستەم کەوتە سەر ئارەقەیەکی سارد، لە کاتێکدا کە وەک ئاژەڵێکی پێکراو لەترم دەدا، بەپەلە ڕێی ماڵەوەم گرتەبەر.

هێواش هێواش بەپێپلیکانەکانا سەرکەوتم، گوتم نەبا بانگم کەن و بابم وەئاگابێتەوە، چوومە نێو جێگەکەمەوە، هەڵدەلەرزیم، بۆ ساتێک هەستم بەگەرماییەکی سووتێنەر دەکرد و بۆ ساتێکی تریش لەرز ڕۆدەچووە جەستەمەوە. تام هەبوو، خەو وەک جاڵجاڵۆکەیەکی ژەهراوی هات و داوەکانی بەدەورمدا تەنی، ڕۆژی دواتر کە دەوروبەری نیوەڕۆ وەئاگا بوومەوە، هێشتا هەر هەڵدەلەرزیم، سێ ڕۆژ ئەو نائارامییە بەری نەدام، نائارامیی نەبوو، بەڵکو گرێیەکی گەورە بوو لەدڵم دا، دەمم وەک ژەهر تاڵ بوو. کاتێ لە پەنجەرەی ژوورەکەمەوە لە درەختی ئەکاکیای ناوەڕاستی حەوشەم دەنۆڕی، لە کەپری پڕ لە مێو و ترێ و خوشکەکەم دەنۆڕی کە سەرگەرمی چنین بوو، لە دایکم دەنۆڕی کە بەزنجیری کۆبلایەتی پیرۆزی خێزانییەوە بەبێدەنگی دەهات و دەچوو، گرێکە بەرەو گەرووم دەهات و تەنگە نەفەسی دەکردم، هەستم دەکرد لە بەهەشت دەرکراوم، نا، دەرنەکرابووم، بەڵکو بەخواستی خۆم لە پەرژینی باخی بەهەشتەوە بازم دابووە ئەم دیو و هەڵاتبووم، هەنووکەش نائارام و نیگەران لەودیو دەرگا داخراوەکانەوە دەهاتم و دەچووم، لەو کارەی کردبووم ژێوان بووم.

چوارەم ڕۆژ بەرەبەیان لە جێگەکەم ڕاپەڕیم و بێ ئەوەی چ مەبەستێکی دیاریکراوم لە زەیندا هەبێ یان بزانم چ دەکەم، قەڵەمم گرت بەدەستەوە و کەوتمە نووسین.

ئەم بڕیار و پڕکێشییە، لە ژیانمدا بووە ساتەوەختێکی چارەنووسساز. دەشێ لەو بەیانییەدا نائارامیی دەروونیم لەو ڕێگەیەوە ویستبێتی دەرگایەک بکاتەوە و هەڵبێ، دەشێ بەبەرجەستەکردنی ئەو نائارامییە بەهۆی قەڵەمەوە، بتوانم ڕوخساری ببینم و ئیدی لێی نەترسێم. ئاخر من لە گوناهێکی گەورەوە گلا بووم، گەر ددانم بەو گوناهەدا نابا، ئەوا ئارام دەبوومەوە.

هەربۆیە، شیعر، ئەفسانەی قەدیسان و ئەو ڕۆمانانەم هەڵهێنایەوە کە خوێندبوومنەوە، کەوتمە هەڵڕژاندنی وشەکان، لەکاتێکدا کە شتێک لەو و شتێک لەمم وەردەگرت، کەوتمە نووسین، بەڵام یەکەمین وشە کە لەسەر پەڕە قاقزەکە نووسیم، سەرسامی کردم. بۆچی ئەوەم نووسی؟ وەک بڵێیی بۆ هەمیشە لەیەکەمین هاوئامێزیم قوتارنەبووبم (گەرچی دڵنیابووم قوتار ببووم) چیرۆکێکی پڕ لە ئەڤین و خەیاڵییم لەبارەی کیژە ئایرلەندییەکەوە خوڵقاند، قەتاو قەت وەها وشەگەلێکی جوان و شیاوم بەو کیژە نەگوتبوو، لەمیانەی بەریەککەوتنی جەستەماندا قەتاو قەت هەستم بەئاوها جەزبەیەک نەکردبوو کە ئەمجارە لە

کـاتی نووسـیندا تیـامـدا ورووژابوو. ئەوانە هەمـووی درۆ بوون، بەڵام بەنووسـینی ئەو درۆیانە، بەسەرسامییەکی زۆرەوە بۆم دەرکەوت کە لەڕاستیدا لەزەتێکی گەورەم لەگەڵ ئەو کیژە ئایرلەندییەدا چەشتووە! کەواتە ئایا ئەو هەموو درۆیە، لە واقیـعدا ڕاست بوون؟ بۆچی لەکاتی تەجروبەکردنی ئەو لەزەتەدا، لێی بەئاگانەبووم؟ ئەلعانیش کە وەسفی ئەو لەزەتە دەخەمە سەر قاقز، بۆچی بۆ یەکەم جار لێی بەخەبەر دەبم؟

لە کاتی نووسیندا، پڕ دەبووم لە هەوای شانازیی، چما ئایا من هێزدار نەبووم کە بەپێی مەیلی خۆم کارم دەکرد و واقیعیەتم بەو تەرزە دەگۆڕی کە دەبوو ببێ، یان بەو جۆرەی کە خۆم پێم خۆش بوو وابێ؟ درۆ و ڕاسـتیم پێکەوە دەچنی، نا، ئیـدی شـتێ نەبوو ناوی ڕاست و درۆ بێ، بەڵکو هەمـوو شـتێ هەوێنێکی نەرم بوو کە بەپێی دەستوری خەیاڵ دەمشێلا و بێ ئەوەی مۆڵەت لە کەس وەرگرم بەتیرۆک پانم دەکردەوە. ئاخر مەسەلەیەکی گومانـاوی هەیە کە لە خودی یەقین، یەقیندارترە، بەڵام دەبێ یەکێ لەوانە چیرۆکێکی باڵاتر لە بونیادی نزمی چیرۆکی بەشەریی بدۆزێتەوە کە ناوی حەقیقەتە.

ئەو کیژە ئایرلەندییە تووڕەهات و بڕێ کۆمە، لە چیرۆکەکەما نەدەناسرایەوە، خۆیشم کەڵەشێرێکی پەڕن بووم، پەڕی ڕەنگاوڕەنگ و زلم بەخۆوە کردبوو کە هیی خۆم نەبوو.

بەچەند ڕۆژێک نووسینەکەم تەواوکرد، دەستنووسەکەم کۆکردەوە و بەپیتی گەورە لەسەرەوە نووسیم: (مارو گوڵە سۆسەن)(*) ئەوجا هەستام و بەرەو لای پەنجەرەکە ڕۆیشتم تا هەناسەیەکی قووڵ هەڵمژم، ئیدی کیژە ئایرلەندیی ئازاری نەدەدام، وازی لێ هێنابووم، چوو بوو تا لەسەر قاقزەکە ڕاکشێ و قەتاو قەت لێی جیا نەبێتەوە. من ئیدی قوتار ببووم.

هەور ئاسمانی پۆشیبوو، دونیا تاریک و باران دەباری، گەڵای پانی مێوەکان بریقەیان دەهات و دەنکە ترێ گەورەکان دەدرەوشانەوە، بۆنی خاکی شێدارم بۆ ناو سییەکانم هەڵدەمژت، بەردەوام ئەو بۆنە گۆڕی تازە هەڵکەنراوی لە یادەوەریمدا دەوروژاند، بەڵام ئەورۆ هاڵاوی مەرگ ئەفسووناویی و زەینم تژیی ببوو لە بۆنی خـۆش، پاسارییـەک تەڕتەڕ بەباران دابەزی و لەپاڵ پەنجـەرەکـەدا پەناگـەیەکی دۆزییـەوە، لەسەربانەوە ئاو وەک پۆلە کۆتر دەیگماند.

جوان نووسینەکەم هەڵگرت، وەک بڵێی مەخلوقێکی وردیلە بێ و نەمەوێ لە دەستم هەڵبێ، پێدەچوو پاسارییە تەڕەکە لەنێو دەستما بگوشم. یاخود دەتگوت لەگەڵ کیژە ئایرلەندییەکەدا ئاشت بووبێتمەوە: دەتگوت خۆڵەمێش بووەتە سێو و من ئەو سێوەم بەدەستەوەیە.

چوومە حەوشە و لەنێوان ئینجانەکانا و بەژێر باراندا کەوتمە پیاسە، هەستم بەلەزەتێک دەکرد، وەک ئەو لەزەتەی کە درەختێکی تۆز و خۆڵاویی و تینوو هەستی پێدەکات کاتێ ئاسمان بەزەیی پیایدا دێتەوە و بارانێکی ڕەحمەتی بەسەرا دەبارێنێ. بەردەوام باران لەزەتێکی ڕاڤەنەکراوی پێ بەخشیوم، گەر شەرمم نەکردبا، دەمگوت باران بەردەوام چێژێکی سێکسوالیی پێ داوم، هەست دەکەم لە عـەرد، لە عەردێکی

Snake and lily (*)

تینوو دەچم، توخمی ژنانەی بوونم، ژنێک کە لە ناخمدا شاراوەیە، وەئاگا دێتەوە و ئاسمان لە ئامێز دەگرێ، تەواو وەک لە ئامێزگرتنی پیاوێک. پەرۆش و شەیدا بەژێر باراندا پیاسەم دەکرد، قورسایی سەر دڵم لاچوو بوو، ئیـدی خەیاڵم لای کیـژە ئایرلەندییـەکـە نەبوو، ئەوە نەبێ کـە هەمدیس ئەوم بەوشـە خولڵقاندبۆوە، وی ئەمجارە لەسەر ڕووی قاقز ڕاکشابوو. ئەو حەقیقەتەی کە ڕۆژانێکی درێژ نائارامی دەڕژاندە گیانمەوە، حەقیقەتێکی واقیعی نەبوو، حەقیقەتی واقیعیی ئەم مەلۆتکەی ئەندێشەیە بوو، ئاخر لەڕێی ئەندێشەوە واقیعم مەحف کردبۆوە و ئیدی هەستم بەئارامی دەکرد.

جەنگ لەنێوان واقیع و خەیاڵ، جەنگی نێوان خواوەندی خولڵقێنەر و ئینسانی خولڵقێنەر، بۆ ساتێک مەستیی شەرابی ڕژاندبووە گیانمەوە، لەکاتێکدا لە حەوشە، بەژێر باراندا دەهاتم و دەچووم، هاوارم کرد: "ڕێگەکە ئەمەیە، وەزیفەم ئەمەیە!" هەر مرۆڤێک لەشەڕی خۆیدا لەگەڵ دوژمن، قیافەتی وی بەخۆوە دەگرێ، جەنگ لەگەڵ خواوەندا، تەنانەت گەر بەبەهای نابووتبوونم لەسەرم کەوتبێ، منی شادمان و خۆشحاڵ کردووە. ئاخر وی بۆ خولڵقاندنی دونیا، قوڕی گرت بەدەستەوە، من وشەم بەکارهێنا، ئەو ئادەمیزادی دروست کرد کە دەبینین لەسەر عەرد هەڵدەخلیسکێ، منیش لە هەوا و ئەندێشە، ماددەی بونیاتنەری خەون، ئادەمیزادیتر بەڕۆحێکی زیاترەوە دەخولڵقێنم، ئادەمیزادێک کە لە بەرامبەر پەلاماری زەمەندا بەرەنگار دەبێتەوە، ئادەمیزادەکانی خواوەند دەمرن، بەڵام ئینسانەکانی من بەزیندوویی دەمێننەوە.

ئەلعان بەوەبیرهێنانەوەی ئەو شانازییە شەیتانییە، هەستی شەرمەزاریی دامدەگرێ، بەڵام ئەوکات من جحێڵ بووم و جحێڵیش یەعنی وێرانکردنی دونیا و داڕشتنی پلان و نەخشەی نوێ.

سینەم تژیی ببوو لە نائارامی، نائارامییە دێرینەکان هێورهێور لە قوژبنێکدا هەڵترووشکان، نائارامیی نوێ سەریان دەرهێنا، ڕێگەیەک کە لەبەردەممدا دەدرەوشایەوە، ڕێگەیەک بوو سەخت و پڕ لە نشێو، ڕێگەیەک کە قەتاوقەت تا هەنووکە ڕوخساری پیشان نەداوم، ئەدی چۆن کوتوپڕ وەدیارکەوت؟ کێ ئەم دەرگایەی ناوەوەی کردەوە و بەئیشارەت تکای کرد ژوورکەوم؟ بڵێی ئەوە دەرگایەک بووبێ بۆ ڕزگاربوون؟ ئایا ئەمە ئیشی ئەڤینی پێوانە نەکراو بوو، یاخود ئەو قەدیسانە ئەم دەرگایەیان خستبووە سەرپشت کە بەمناڵی ئەفسانەکانیانم موتاڵا کردبوو؟ یاخود ناز و عیشوەی کریت بوو کە دەیبینی ناتوانم لە شەڕدا کۆمەکی بکەم، لەبری ئەوە چەکی تری دەدایە دەستم؟

***

لە پێناو گۆڕینی ڕشتەی بیر و ئەندێشەم، سەر لەبەیانی ڕۆژی دواتر، کاتێ زەنگەکان لێدران و مەسیحییەکان بۆ ڕێوڕەسمی نوێژ بەرەو کڵێسای قەدیس میناس کەوتنەڕێ. من ڕێی زیارەتگەیەکی ترم گرتەبەر، ڕۆیشتم تا سەر بەدەرگای قەدیس (کریت)دا بماڵم کە لەم ساڵانەی دواییدا لەژێر خاکی دێرینی کنۆسۆسەوە سەری هێنابووە دەرێ.

کریت خاوەن نهێنییەکی گەلێک قووڵە، هەرکەسێ پێ دەنێتە ئەم دوورگەیەوە، هەست دەکات هێزێکی

نهێنی ئامێزی گەرم و میهرەبان لەدەمارەکانیا دەکەوێتە گەڕ، هەست دەکات ڕۆحی دەکەوێتە خۆڕزگارکردن، بەڵام لەو کاتەوەی ئەم شارستانێتییە خاوەن هونەر و ڕەنگاوڕەنگەی ژێر خاک کەشف کراوە، کە لێواولێو لەڕەسەنایەتی و شادیی جحێڵییە، ئەم نهێنییە قووڵتر بووە.

شارم جێ هێشت و شەقامێکی ئەفسووناویم گرتەبەر کە بەقەبرسانێکی نوێ کۆتایی دەهات، بەبیستنی شیوەن و گریان و هاوار، هەنگاوەکانم خێرا کرد، دوو ڕۆژ لەوەوبەر بازرگانێکی بەئەسڵ و نەسەبی هاوسێمان مردبوو، یەکێک بوو لە گەورە کەسێتییەکانی میگالۆ کاسترۆ، وا ئەمڕۆ لەو گۆڕستانە نوێیەدا بەخاک دەسپێردرا، ژنەکەی خۆی دابوو بەسەر تابووتەکەدا و نەیدەهێشت هاوڕێکانی تەرمی مێردەکەی بەخاک بسپێرن، من لەو لەحزەیەدا بوو لەوێوە ڕەت بووم، ڕووم وەرچەرخاند تا تابووتەکە نەبینم. بۆم باس کردن کە من چوار ساڵان بووم بینیم ئێسک و پروسکی (ئانیکا)ی هاوسێمان لەگۆڕ دەهێننە دەرەوە، لەو ڕۆژەوە تا ئەمڕۆ نەمتوانیوە لە مردوو بنۆڕم، ترس سەراپای بوونم دادەگرێ، (ئانیکا)ی بێ کەزی و پرچ، بێ چاو و بێ لێو لەبەرامبەرمدا دەردەکەوێ و دێتە پێشێ تا بمگرێ و لەسەر ڕانی دامنیشێنێ. هەڵبەت دەزانم کە وەها شتێک حەقیقەتی نییە، بەڵام ئەوەش دەزانم شتێک هەیە لە خودی حەقیقەت ڕاستەقینەترە، بۆیە هەر کاتێ تەرمێک دەبینم، ترس دامدەگرێ و لەحەیوەتا هەنگاوەکانم خێراتر دەکەم.

دەوروبەرم هەر هەمووی ڕەز و باخی زەیتوون بوو، هێشتا ترێڕنی دەستی پێ نەکردبوو، هێشووە ترێ سەریان بەخاکەوە نابوو، هەوا بۆنی گەڵا هەنجیری لێ دەهات، پیرێژنێکی چکۆڵە هاتەپێشێ، ڕاوەستا، دوو سێ گەڵا هەنجیری لەسەر زەمبیلەکەی دەستی لادا، دوو هەنجیری هەڵگرت و دای پێم، پرسیم: "داپیرە دەمناسیت؟" بەسەرسوڕمانەوە سەیری کردم و گوتی: "نەء. کوڕەکەم، چما دەبێ بتناسم ئەوجا دەتوانم شتێکت بەش بەم؟ تۆ بونیادەمیت و منیش بونیادەمم. ئەدی ئەوە بەس نییە؟" وای گوت و بەدەم پێکەنینێکی کچانەوە شەلەشەل ڕێگەی خۆی بەرەو میگالۆ کاسترۆ گرتەبەر.

هەنگوین لە هەنجیرەکانەوە دەچۆڕا، وا بزانم ئەوە بەتامترین هەنجیرێ بووە لە تەمەنما خواردبێتم، بەدەم خواردنیانەوە قسەکانی داپیرە تەڕو بڕیبیان پێ دەبەخشیم:" تۆ بونیادەمیت و منیش بونیادەمم، دەی ئەوەش بەسە!"

سێبەرێک لەپاڵ سێبەرەکەما کەوت، ئاوڕم دایەوە و قەشەیەکی کاسۆلیکم بینی، سەیری کردم و زەردەخەنەیەکی هاتێ، دەستی هێنایە پێش و گوتی:" ئابە موونیە(*) حەز دەکەیت پێکەوە پیاسەیەک بکەین؟ من زوبانی نوێی گریکیی نازانم، گریکیی کۆن بەڵەدم، ئەی خواوەند، سروودی تووڕەی مەرگاوی ئەخیلۆسی فرزەندی پلائۆس بچڕە..."

منیش بۆم تەواوکرد: "... کە هەزاران دەرد و خەمی بۆ گریکییەکان هێنا(**)..."

(*) IAbbe Mugnier

(**) یەکەمین بەیتی ئەلیازە، شاکاری هۆمەر.

بە دەم ڕۆیشتنەوە پێدەکەنین و شیعرە نەمرەکانمان بۆ یەکدی دەخوێندەوە، دواتر سەرنجم دا ئەم قەشەیەی کە لە کاتی پێکەنین و شیعر خوێندنەوەدا چەپکێ قژی ماش و برنجیی بەسەر نێوچەوانیدا دەکەوێ، ناوبانگی بەپیرۆزی و هۆشیاری دەرکردووە، لە پاریس خەڵکانێکی زۆری بێ ئیمانی هێنابووە سەر ڕێ، بەزەینێکی پڕ لە هۆشەوە دونیای تەی دەکرد، لەگەڵ ژنە قەیرەکانا دەدوا و نوکتەی بۆ دەگێڕانەوە، بەڵام لەودیو ئەم ڕوخسارە بزێو و بەکەیف و پڕ جووڵەیەوە، مەسیحێکی لەخاچدراو، وەک گاشەبەردێک بێ جووڵە و پتەو قەدی ڕاست کردبۆوە. نا، مەسیحێکی لە خاچدراو نا، بەڵکو مەسیحێکی زیندووبۆوە.

پاسەوانی کنوسوس، بۆ بەخێرهێنان و ڕانومایکردنمان هاتە پێش، ئەو پاسەوانە، کریتییەکی ساکار و خۆش مەشرەب بوو، شەرواڵێکی دەڵبی کریتیی لە پێدا و گۆچانێکی درێژی بەدەستەوە، ناوی (داود) بوو، وەک پاسەوان و ڕێنوێن لە کنوسوس شتی زۆر فێر ببوو، بەجۆرێک لەبارەی ئەو کۆشکەوە دەدوا وەک ئەوەی کۆشکی خۆی بێ. وەک خانەخوێ پێشوازی لێ کردین. لەپێشمانەوە دەڕۆیشت و بەئیشارەتی گۆچانەکەی بەشە جیاجیاکانی خەڵوەتگەکەی پیشان دەداین:

"- ئەوەی بەرامبەرتان، حەوشەی گەورەی پادشایە، شەست مەتر بەبیست و نۆ مەترە، ئێرە ئەمبارە بەکووپەڵە گەورە نەخشێنراوەکانییەوە، (شا) دانەوێڵەکەی لێرە ئەمبار دەکرد تا دەستوپێوەندەکانی خۆی پێ تێرکات." لەبنی کووپەڵەکانا تڵپەی شەراب و ڕۆن زەیتوون، دەنکە خورما، گەنم و جۆ و نیسکمان بینی، کەوتنەوەی ئاگرە مەزنەکان هەموو شتێکی کردبووە خەڵووز.

چووینە نهۆمی سەرووتر، لەهەموو لایەکەوە ئەستونگەی کورت و ئەستوور بەڕەنگی ڕەش و وەنەوشەیی، لەڕاڕەوەکانا نیگاری قەڵغان و گامان بینی کە لەسەر دیوارە گڵێنەکان کێشرابوون، گەیشتینە هەیوانە بەرزەکە، دیمەنی ئاشنا بەچواردەورمانا ڕاخرابوو، لە ناوەندی ئاسۆی یوکتاسدا سەری نوستووی زیۆس دانرابوو. کۆشک نیوە وێران، نیوە دەس پیاهێنراو، دوای هەزاران ساڵ جارێکی تر لەژێر هەتاوی پیاوانەی کریتدا، بەوپەڕی شکۆوە دەدرەوشایەوە.

لەم کۆشکەدا بیناسازیی هاوسەنگی گریکستان نابینی، لێرە ئەندێشە و دڵڕفێنی و گەمەی ئازادی، قودرەتی داهێنەرانەی بەشەر حوکمڕانی دەکرد.

ئەم کۆشکە، وردە وردە وەک ئەندامێکی زیندوو، وەک درەخت گەشەی کرد و ڕەونەقی پەیداکرد، بەنەخشەیەکی چەسپاو و پێشوەخت داڕێژراو ڕۆنەنرا، بەبەرفراوانکردنی گەمە و هاوئاهەنگکردنی خواستە هەمیشە تازەبووەکانی زەمەن نەشەونومای کرد، لێرە لۆژێکی وشک و بێ ئەفسوون ڕێنوێنی بونیادەم نەبوو، ئەقڵ بەبایەخ بوو، بەڵام وەک خزمەتگوزار، نەک وەک سەروەر. سەروەر شتێکی تر، یاخود کەسێکی تر بوو. چ ناوێک لەو سەروەرە بنێین؟

بەزەردەخەنەیەکەوە وەڵامی دایەوە: "دەتەوێ بزانیت سەروەر کێ بوو؟ چاوەڕێیت قەشە چ وەڵامێکت بداتەوە جگە لەوەی بڵێ: سەروەر خودا بوو؟ خودای کریت سەروەر بوو.. ئەو دەست و ئەقڵی ئەوانی ڕانومایی کرد و ئەوانیش کەوتنە خوڵقاندن، خواوەند ئوستادی بیناکەبوو، ئەم خواوەندەی کریت وەک

زەریایەک دوورگەکەی لە ئامێز گرتبێ، چوست و چالاک و زیتەڵە و کەیفساز بوو، هەر لەبەر ئەمەش کە دیمەن، کۆشک، نیگار و زەریا، وەها هاوئاهەنگی و یەکانگیرییەکی بێ خەوشیان هەیە!"

لە پێپلیکانە بەردینەکانەوە هاتینە خوارێ و بەبێدەنگی کەوتینە تەماشای نیگاری سەر دیوارەکان: گا، گوڵە سۆسەن، ماسی لە زەریای شیندا، ماسییە باڵدارەکان کە باڵەکانیان کردبۆوە و بەسەر ترۆپکی شەپۆڵەکاندا بازیان دەدا، وەک بڵێی ئاو - توخمی دایکانەیان - دەستی نابێتە بینیان و ئەمانیش بیانەوێ لەفەزایەکی ناسکتردا هەناسە بدەن. لەبەر دەرکی تەماشاخانەکەدا ڕاوەستاین، لێرەدا کابرای ڕێنوێن ئاگری گرت و برووسکەیەک لەشانازی بەڕوخساریەوە ڕەنگی دایەوە. گوتی: "لەم شوێنەدا شەڕە گا ئەنجام دەدرا، بەڵام شەڕەگای کریت وەک شەڕەگای ئیسپانیا دڕندانە نەبوو، وەک بیستوومە لە ئیسپانیا، گاکان دەیانکوشت و ڕیخۆڵەی ئەسپەکانیان دەهێنایە دەرەوە، بەڵام لێرە شەڕەگا پێشبڕکێیەک بوو خوێنی تێدا نەدەڕژا، بەڵکو مرۆڤ و گا گەمەیان لەگەڵ یەکدیدا دەکرد، پاڵەوانی شەڕەگا، شاخی گاکەی دەگرت، گا تووڕە دەبوو، سەری بەرەو ژوور تەکان دەدا، ئەمەش دەبووە هۆی ئەوەی پاڵەوانی شەڕەگا بەیەک باز خۆی هەڵبداتە سەر پشتی گا، پاشان بازێکی تری دەدا و لەودیو گاکەوە لەسەر عەرد خۆی دەگرتەوە، ئیدی لەویانەدا کیژۆڵەیەک چاوەڕێی دەکرد تا لە ئامێزی بگرێ!"

قەشە لە سەکۆی بەردینی شوێنی دانیشتنی تەماشاخانەکە وردبۆوە، پێدەچوو لە هەوڵی ئەوەدابێ نهێنی شاراوەی پێشبڕکێی ئیلاهی ئاشکراکات، قسەکانی کابرای پاسەوانم بۆ تەرجومە کرد. باسکیم گرت و درێژەمان بەگەڕانەکەمان دا، لەبەر خۆیەوە گوتی: "گەمەکردن لەگەڵ خواوەند، بێ ئەوەی خوێنی تێدا بڕێژرێ، بێ ئەندازە سەخت و دژوارە!"

لەپاڵ عامودێکی بازنەییدا وەستاین، لە ژوور عامودەکەوە وێنەی پیرۆزی تەوری دوو دەم هەڵکۆڵرابوو. قەشە دەستەکانی نایە نێو یەکدی، لەسەر ئەژنۆ چەمییەوە و وەک دۆعا بخوێنێ لێوەکانی جوڵاند، بەسەرسوڕمانەوە پرسیم: "دوعا دەخوێنی؟" وەڵامی دامەوە: "هاوڕێی جحێڵم، هەڵبەت دۆعا دەخوێنم، هەر نەژادێک و هەر نەوەیەک دەمامکی تایبەتی خۆی دەداتە خواوەند، بەڵام لەودیو هەموو دەمامکەکانەوە، هەمیشە هەمان خودای نەگۆڕ هەیە!"

ساتێک بێ دەنگ بوو، پاشان لەسەر قسەکانی بەردەوام بوو: "مێدالی پیرۆزی ئێمە خاچە، باو و باپیرانی تۆ تەوری دوو دەم مێدالیای پیرۆزیان بوو، بەڵام من ئاماژە ڕۆتینییەکان دەنێمە لاوە و لە پشت خاچ و تەوری دوو دەمەوە خودای یەکتا دەبینم، دەیبینم و دەکەومە پەرستنی!"

من ئەو دەمە زۆر جحێڵ بووم، لەوە حاڵی نەبووم، بەڵام ساڵانێک دواتر زەینم توانی ئەو وشانە بگرێ و توولبڕیان کات، منیش ڕوخساری نەمری و نەگۆڕی خواوەندم لەودیو ڕەمزە مەزەبییەکانەوە بینی، لەو کاتەوە بەدوا، کاتێ زەینم بەرفراوانترو دڵم ئازاتر بوو، لەودیو ڕوخساری خواوەندەوە شتێکی تریشم بینی - بێ سەروبەری، تاریکاییەکی ترسناک و بزۆز - ئەو ڕۆژە لە کنۆسۆس، ئەو قەشە پیرۆزە، بێ ئەوەی وەها مەبەستێکی هەبێ، ڕێگەیەکی بۆ کردمەوە، ئەو ڕێگەیەم گرتەبەر، بەڵام لە ویستگەکەی ئەودا ڕانەوەستام. بەڵکو لەژێر دەسەڵاتی زیتەڵەییەکی شەیتانانەدا، بەرەو پێشتر ڕۆیشتم و گەرداوی نهێنی

ئامێزم کەشف کرد.

لەنێوان دوو عامووددا لەسەر عەردەکە دانیشتم، ئاسمان ئاگرین و هەروەکی پۆڵا برووسکەی دەدا. لەباخی زەیتوونەکانی چواردەوری کۆشکەوە، دەنگی سیسرک گوێی بونیادەمی کەڕ دەکرد، پاسەوان پاڵی دا بەعامودەکەوە، کیسە توتنەکەی لەبەر پشتێنەکەی دەرهێنا و سیغارێکی پێچایەوە. هیچ کاممان قسەمان نەدەکرد، هەستمان بەپیرۆزیی کات و شوێنەکە دەکرد و دەمانزانی کە تەنێ بێدەنگی جوانە. دوو کۆتر بەژوور سەرمانەوە هەڵفڕین و لەسەر یەکێ لە عامودەکان نیشتنەوە، ئەوانە مەلی پیرۆزی خواوەندی مەزنی کریتییەکان بوون، گا بەسەر عامودێکەوە دەنیشتنەوە و گا خواوەند لەنێوان مەمکە پڕ شیرەکانیدا دەینیشاندنەوە.

بەهێواشی گوتم: "کۆترەکان..." وەک بڵێی بترسم لەوەی لەدەنگم بسڵەمنەوە و هەڵفڕن.

قەشە پەنجەی نایە سەر لێوی و بەچرپە گوتی: "بێدەنگ!"

گەرچی زەینم لێوالێو بوو لە پرسیار، بەڵام هیچم نەگوت. هەمدیس نیگاری سەر دیوارەکان بەبەرچاوامدا ڕەت بوون: چاوانی گەورەی بایامی، هالەی پەرچەمی ڕەش، خانمانی دەسەڵاتدار بەسینگ و مەمکی ڕووت و لێوانی هەوەسبازییانەوە، مەلەکان - کەڵەشێری بیابان و کەو - مەیموونی شین، شازادەکان بەپەڕی تاوس بەسەرەوە، گای پیرۆزی کێوی، کیژۆڵەی ڕۆحانی بەماری پیرۆزی شۆڕبۆوە بەباسەکەکانیانەوە، کوڕانی تازە باڵقبوو لەباخچە پڕ شکۆفەکاندا، شادی، دەسەڵات، توانا، دونیایەکی پڕ لە نهێنی، ئاتلانتیس(*)ێک بوو کە لەقوڵایی خاکی کریتەوە سەری هێنابووە دەرێ. ئەم دونیایە بەچاوانی ڕەش و گەورەیەوە سەیری دەکردین، بەڵام هێشتا لێوەکانی داخرابوون.

لەخۆم پرسی: "چما ئەمە چ جۆرە دونیایەکە؟ کەی دەم بۆ قسە هەڵدەهێنێتەوە؟ لێرە، بەسەر ئەم خاکەوە کە ئەمێستا پێی لەسەر دادەنێین، ئەو باو و باپیرانە چ کارێکی ئاشکرایان ئەنجام داوە؟"

کریت یەکەمین پردی نێوان ئەوروپا، ئاسیا و ئەفەریقا بوو، کریت لە ئەوروپای تاریکی ئەو کاتدا یەکەمین شوێنێ بوو ڕوناکیی شارستانێتی تێدا پرشنگی دا، هەر لێرەش بوو ڕۆحی گریکی ئەرکی لەچارەنووسراوی خۆی ئەنجام دا: خواوەندی بەپێوانەی ئینسان هێنایە خوارەوە. لێرە لە کریت، پەیکەرە زل و زەبەلاح و بێجووڵەکانی میسر و ئاشوور، چکۆڵە و دڵڕفێن بوون، بەو جەستانەوە کە دەجووڵان، بەو دەمانەوە کە پێدەکەنین، شێوە و قامەتی خواوەند، شێوە و قامەتی ئینسانیان بەخۆوەگرت. مرۆڤایەتییەکی نوێ و ڕەسەن، پڕ لە چالاکی، دڵڕفێنی و جوانیی خۆرهەڵاتیی لەسەر خاکی کریت هەناسەی دەدا و گەمەی دەکرد، مرۆڤایەتییەک کە جیاوازی لەگەڵ گریکییە ڕەسەنەکانا هەبوو.

هەروا سەیری چوار دەوری خۆم دەکرد، لە گردۆڵکە بچووکەکان، لە دار زەیتوونی نیمچە ڕووتەن، لە دار سەرووی باریکەلەم دەنۆڕی کە لەنێوان گاشە بەردەکانەوە قەدیان هێنابووە دەرێ و تۆزێک دەشنانەوە، هەروا کە گوێم بۆ دەنگی خۆش و گوێ نەوازی زەنگۆڵەی گەلەبزنێکی نادیار ڕادێرا و شنەی عەتراوی

(*) Atlantiis دوورگەیەک کە دەڵێن پێشتر لەخۆرئاوای جەبەل تاریق هەبووە و لە ئەنجامی بوومەلەرزە ڕۆچۆتە زەریا.

زەریام هەڵمژت کە باڵی بەسەر تەپۆڵکەکانا دەکێشا، ڕازی دێرینی کریت قووڵتر لەجاران دزەی کردە ناخمەوە و ئاڵۆزییەکەی کەمتر و کەمتر بۆوە، ئەم ڕازە سەروکاری لەگەڵ مەسەلە سەروو ڕۆژانەییەکانا نییە، بەڵکو دەرگیرە لەگەڵ مەسەلە ڕۆژانییەکانا بەتەواوی وردەکاریەکانیانەوە، بەتەواوی وردەکاریی مەسەلەگەلی پەیوەست بەتازەبوونەوەی ژیانی ئینسانەوە لەسەر عەرد.

قەشە پرسی: "بیر لە چ دەکەیتەوە؟"

– "لە کریت."

– "منیش بیرم لە کریت دەکردەوە، لە کریت و لە ڕۆحم. گەر هەمدیس لە دایک ببمەوە، ئەوا حەزدەکەم هەمدیس ڕۆشنایی لێرە، لەسەر ئەم خاکە ببینم، جۆرە سیحرێکی شاراوە لێرە هەیە، وەرە، باشترە بگەڕێینەوە."

هەستاین و دوا نیگامان بەڕامانەوە لەو دیمەنە سەیر و نائاساییە دا، من هەمدیس ئەو دیمەنەم دەبینییەوە، بەڵام قەشە بەهەناسە هەڵکێشانەوە لەبەرخۆیەوە گوتی:"خوداحافیز، بۆ دواجار خوداحافیز!" وای گوت و دەستی بۆ عامود و حەوشە و نیگاری سەر دیوارەکان تەکەن دا و لەسەر قسەکانی بەردەوام بوو: "خوداحافیز، قەشەیەکی کاسۆلیک لەوپەڕی دونیاوە بۆ دوعا خوێندن بۆ دیدەنی ئێوە هات، دوعای خوێند و وا هەنووکەش خوداحافیزی دەکات!"

ڕێی گەڕانەوەمان گرتەبەر، ڕێی گەرم و تەپوتۆزاوی قەشەیان ماندوو کرد، لە خانەقایەکی بچووک لامان دا کە لەو ڕۆژانی هەینییانەدا دەروێشەکان سەما و زیکریان تێدا دەکرد، دەرگاکە کەوانەیی و ڕەنگی سەوز بوو، لە ژوور دەرگاکەشەوە دەستێکی بڕۆنزیی بەنیشانەی پیرۆزیی ئیسلام هەڵواسرابوو، چووینە حەوشە ساکارەکەی خانەقاوە کە بەخڕە بەردی سپی بەردڕێژ کرابوو، لە هەر چوار لای حەوشەدا ئینجانە و لاولاو، لەناوەڕاستیشا داردێمشتی تژیی بەمیوە، لەژێر سێبەری ئەو درەختەدا ڕاوەستاین، تا هەناسەیەک وەرگرین، دەروێشێک لەژوورەکەیەوە ئێمەی بینی، نزیک بۆوە و بەئاماژەی سڵاو، دەستی نایە سەر سینگ و لێو و ناوچەوانی، جبەیەکی شینی لەبەرا و کڵاوێکی خوری سپی لەسەردا، ڕیشی درێژ و شەبەقڕەنگ، گوارەیەکی زیوین لە گوێی ڕاستیدا بوو، دەستی بەیەکدا ماڵی، منالێکی قەڵەو و پێ پەتی کورسی بۆ هێنان، دانیشتین. دەروێش لەبارەی گوڵی ئینجانەکان و لەبارەی زەریاوە، کە لەنێوان گەڵای داردێمشتەکەوە دەدرەوشایەوە سەری قسەی دامەزراند، دواجار لەبارەی سەماوە کەوتە قسان:

– "گەر کەسێ سەما نەزانێ، ئەوا ناشتوانێ نوێژ بکات، مەلایکەتەکان دەمیان هەیە بەڵام ناتوانن بئاخڤن، ئەوانە بەزوبانی سەما لەگەڵ خواوەندا دەدوێن."

قەشە پرسی: "مورشید... چ ناوێک لە خواوەند دەنێی؟"

دەروێش وەڵامی دایەوە: "خواوەند ناوی نییە، خواوەند لەچوارچێوەی ناودا جێی نابێتەوە، ناو زیندانە، بەڵام خواوەند ئازادە."

قەشە پێی داگرت: "باشە، گەر مەسەلەکە پێویستی بەناونانی خواوەندبێ و تۆ بتەوێ ناوێکی لێ

بنێی، ناوی چی لێ دەنێی؟" دەروێش سەری داگرت و لە فیکرەوە چوو، دواجار گوتی: "هووە، ناوی دەنێم هووە، نەک ئەڵڵا..."

قەشە بەشپرزەییەوە لەبەرخۆوە گوتی: "ڕاست دەکات!"

منالەکە هەمدیس دەرکەوتەوە، ئەمجارەیان لەسەر سینییەک قاوە و ئاوی سارد و دوو بۆڵی گەورە ترێی هێنا، جووتێک کۆتر لەسەربان عەشقبازییان دەکرد و دەیانگماند، ئایا ئەم جووتە کۆترە، هەمان ئەو جووتە کۆترە نەبوون کە لە کنۆسۆس بینیبوومان؟ ساتێک بێ دەنگ بووین، هەوای خانەقا پڕبوو لە هەناسەبڕکێی ئاهی عاشقانە، سەیری قەشەم کرد، چاوی لە کۆتر و ئاسمانی ئەو دیویانەوە بڕیبوو، فرمێسک لە چاوانیا قەتیس مابوو.

کە زانی تەماشای دەکەم، زەردەخەنەیەکی هاتێ و گوتی: "دونیا جوانە، بەڵێ، دونیا لەسەر زەمینە هەتاوییەکانا، لەهەر شوێنێ ئاسمانی شین و کۆتر و ترێ هەبێ دونیا جوانە، بەڵام بەمەرجێ داردێمشتێکیش بەژوور سەرتەوە بێ!"

بەوپەڕی دڵنیاییەوە دەنک دەنک ترێی دەخوارد، هەستت دەکرد حەز ناکات ئەو لەحزەیە کۆتایی بێ.

گوتی: "گەر دڵنیابام دەچمە بەهەشت، ئەوا داوام لە خواوەند دەکرد مۆڵەتم دا بەدرێژترین ڕێگەدا بچمە بەهەشت!"

لەحەوشی خانەقادا، هێندە هەستمان بەبەختەوەری کرد، کە ئیدی نەماندەتوانی بڕۆین، دەروێشەکانی تر لەژوورەکانەوە هاتنە دەرێ. دەروێشە جحێڵەکان ڕەنگ پەڕیو و چاوانیان ئاگراوی، ئاخر ئەوان لە هەوڵی وەدەسهێنانی نائومێدانەی خواوەندا بوون، بەڵام دەروێشە پیرەکان کە هەڵبەت خواوەندیان دۆزیبۆوە، ڕوخساریان نوورانی و چاوانیان پڕ بوو لە نوور، بەچیچکانەوە بەچوار دەورمانا دانیشتن، هەندێکیان تەسبیحەکانیان دەرهێنا و بەئارامی کەوتنە تەسبیحات و بەچاوانێکی تژیی لەپرسیار لە قەشەی مەسیحییان دەنۆڕی. هەندێکی تریان سەبیلە درێژەکانیان دەرهێنا، چاویان تا نیوە لێک نا و خۆشحاڵ و ئاسوودە کەوتنە کێشانی سەبیلەکانیان. قەشە لەبەرخۆیەوە گوتی:" چ لەزەتێکە! ڕوخساری خواوەند لێرەش، لەودیو تەواوی ئەم ڕوخسارانەوە، چ ڕۆشن دەدرەوشێتەوە!"

دەستی بەشانم دادا و بەتکاوە گوتی: "دەروێشەکان لە تاقم و فیرقەی مەزەبین، تکا دەکەم لێیان بپرسە سەر بەکام تەریقەتن!"

پیرترین دەروێش، کە ڕیشێکی درێژ و سپی هەبوو، سەبیلەکەی لەسەر ئەژنۆی دانا و وەڵامی دایەوە: "هەژاری، نەداری و نەبوونی تەواوەتی و ڕۆیشتن بەرەو لای خواوەند بەڕێگەیەکی بەگوڵ پۆشراودا، پێکەنین و سەما و شادی، ئەو فریشتانەن کە دەستی ئێمە دەگرن و ڕێنوێنیمان دەکەن."

قەشە هەمدیس ڕووی تێ کردم: "لێیان بپرسە چۆن خۆیان بۆ بەردەم خواوەند ئامادە دەکەن؟ لە ڕێی ڕۆژووەوە؟"

دەروێشێکی جحێڵ بەپێکەنینەوە گوتی: "نا، نا، ئێمە دەخۆین و دەخۆینەوە و سوپاسی خوداش دەکەین کە ئاو و خۆراکی بەئینسان عەتا فەرمووە."

قەشە پرسی: "باشە چۆن؟"

دەروێشی ڕیش سپی وەڵامی دایەوە: "بەسەما!"

قەشە گوتی: "سەما؟ چۆن؟!"

– "لەبەرئەوەی سەما نەفس دەکوژێ، کاتێ نەفسیش دەکوژرێ، ئیدی هیچ کۆسپێ نامێنێ لەبەردەم پەیوەندیکردنا بەخواوەندەوە."

چاوانی قەشە برووسکەی دا، بەحەپەساوی دەستی دەروێشی پیری گوشی و گوتی: "فیرقەی مەزەبیی قەدیس فرانسیسکۆس[*]! قەدیس فرانسیسکۆسیش هەر وای دەکرد، بەسەما لەسەر عەردەوە بۆ ئاسمان هەڵگژا، دەیگوت: (ئێمە جگە لە مەیموونەکانی خواوەند هیچی تر نین، بۆ ئەوە لەدایک بووین تا دڵی ئینسان سارێژکەین و بیخەینە وەجد.) بەم جۆرە هاوڕێی جحێڵم، جارێکی تر دەبینی کە هەمان خواوەندی نەگۆڕ لەمیانایە!"

ئازایەتی ڕەتکردنەوەی ئەو قسەیەم دایە بەرخۆم و گوتم: "گەر وایە، ئەی بۆچی موبەشیرانی مەزەبی بەهەموو لایەکی دونیادا دەگەڕێن و هەوڵ دەدەن خەڵکی قەناعەت پێ بێنن دەمامکی خواوەندەکانی خۆیان بدڕێنن و لەجێی ئەو، دەمامکی بێگانە، دەمامکی خواوەندی ئێمە دانێن؟"

قەشە لە جێی خۆی هەستا و گوتی: "وەڵامی ئەم پرسیارە زۆر قورسە، بەئومێدی خودا، گەر بۆ تەواوکردنی خوێندن هاتیت بۆ پاریس، وەرە بۆ لام!" پاشان بەزەردەخەنەیەکی فێڵبازانەوە گوتی: "دەشێ تا ئەو کاتە وەڵامێکم پەیدا کردبێ!" خواحافیزیمان لە دەروێشەکان کرد، بەزەردەخەنە و ڕێزەوە بەڕێیان کردین، کە گەیشتینە بەردەرگا، قەشە گوتی: "تکا دەکەم پێیان بڵێ ئێمە هەموومان خودایەکی یەکتا دەپەرستین، پێیان بڵێ منیش دەروێشێکم بەڵام بەجبەی ڕەشەوە!"

زیارەتکردنی گریکستان

بابم بەڵێنی دابوو گەر نمرەیەکی بەرز بێنم، خەرجیی سەفەرێکی یەکساڵەم بکێشێ، ئەوە خەڵاتێکی گەورە بوو، هەربۆیە بەدڵ و گیان لەهەوڵی وەدەسهێنانی ئەو ئامانجەدا بووم. یەکێ لە هاوڕێ کریتییەکانم کە ئەقڵێکی شەیتانانەی هەبوو، لەگەڵ منا ئیمتیحانی دەدا، هەردووکمان بەنیگەرانی و ترسەوە ڕێی زانکۆمان گرتەبەر، هەرچییەک فێرببووم بیرم چووبۆوە، زەینم بەتاڵ، ترس باڵی بەسەرا کێشابووم.

هاوڕێکەم پرسی: "هیچت بیرماوە؟"

– "هیچ شتێ!"

– "منیش هەروا، دەڵێی چی بچین بۆ مەیخانەیەک و بەر لەئیمتیحان خۆمان سەرخۆش کەین، باوکیشم هەر بەسەرخۆشی دەچوو بۆ جەنگ!"

– "دەی بابڕۆین!"

(*) یەکێک لەڕۆمانەکانی کازانتزاکیس بەناونیشانی (فرانسیکۆس قەدیسی من) کە ئەویشمان کردۆتە کوردی.

تێر تێر خواردمانەوە و نەشوە گرتینی.

هاوڕێکەم پرسی: "دونیا چۆن دەبینی؟"

– "بە دووان دەیبینم!"

– "منیش بەدووان دەیبینم، دەتوانیت بڕۆیت؟"

هەستام و چەند هەنگاوێکم نا، وەڵامیم دایەوە: "بەڵێ!"

– "کەواتە باشترە بڕۆین، ئەی یاسای ڕۆمی بلەرزە!"

یەکەم جار قۆڵ لە قۆڵی یەکدا کەوتینە ڕێ، بەڵام پاشان هەر یەکەمان ئازایەتی دایە بەرخۆ و لەسەر قاچی خۆمان لەسەر ڕۆیشتن بەردەوام بووین.

هاوارم کرد: "هێی باخۆس[*]، ئەی جەنگاوەری من! چەکوشێ بماڵە بەسەری (ژوستینین)[**] و یاساکانیدا، ساردی کەوە و تەختی عەردی کە!"

هاورێکەم گوتی: "بۆچی داوای یارمەتی لە باخۆس دەکەیت، خۆ ئێمە بیرەمان خواردۆتەوە نەک شەراب!"

– "دڵنیایت؟"

– "گەر باوەڕناکەیت فەرموو با بگەڕێینەوە و بپرسین!"

گەڕاینەوە.

بیرە فرۆشەکە کە خەریک بوو لە پێکەنینا ژانی دەکرد، گوتی: "بیرە، بیرە، بیرەتان خواردەوە! ئەی ئەلعان بۆ کوێ تەشریف دەبەن؟"

وەڵاممان دایەوە: "دەچین ئیمتیحانی مافناسی بدەین."

گوتی: "ڕاوەستن، منیش هەر بۆ پێکەنین دێم!"

بەرکۆشەکەی لەناوقەدی کردەوە و بەدوامانا کەوتە ڕێ. مامۆستاکان چاوەڕێمان بوون، بەڕیز لە جێگەکانی خۆیانا دانیشتبوون، لە مێش و مەگەز دەچوون، لە مۆخی ئێمەیشەوە ئاگر دەچۆڕا، هەر بەحەواوە پرسیارەکانیانمان دەگرتەوە و بەخەمساردییەکی ئاوێتە بەئازایەتی وەڵاممان دەدانەوە، هەر بۆ مەزەش چەند زاراوەیەکی لاتینیمان تێکەڵاوی وەڵامەکانمان دەکرد، زوبانمان لێکدا لێکدا لە دەممانا دەهات و دەچوو. دواجار من و هاوڕێکەم بەنومرەیەکی بەرز لەو ئیمتیحانەدا دەرچووین.

خۆشحاڵیمان وەسف نەدەکرا، هاوڕێکەم بیری لەوە کردەوە نووسینگەیەک لەکریت بکاتەوە و خوو بداتە سیاسەت، منیش خۆشحاڵ بووم بەوەی کە دواجار، دەرگای سەفەرم بەڕوودا والاکرا، ئاخر یەکێ لە گەورەترین خواستەکانی ژیانم سەفەر بووە: بینین و دەستلێدانی وڵاتانی دوور، مەلەکردن لە زەریا دوورەکانا، گەڕان بەدونیادا، بینینی عەردەکان، بینینی زەریاکان، بینینی خەڵکان و فیکری نوێ،

(*) باخۆس Bacchus یان دیونیزیۆس، خواوەندی شەراب لە ئەفسانەکانی گریکدا.

(**) Justonoan دوایین ئیمپراتوری گەورەی مێژووی ڕۆما، ناوبانگی وی بەیاسایانەوەیە کە دایڕشتووە.

بینینی هەموو شتێ بۆ یەکەمین جار و دوایەمین جار، ڕامانێکی لەسەرخۆ و تولانی، پاشان پێڵوو لێکنان و هەستکردن بەم حەمکە سەروەتەی کە ئارام یاخود بەخوڕ دەڕژێتە ناخمەوە، تا سەرەنجام زەمەن دەیپالێوێ و شیلەی خەم و شادومانییەکان دەگرێ. پێم وایە ئەم کیمیای دڵە لەزەتێکی مەزنە کە شایستەی هەموو ئینسانێکە.

کەناری، هەمان ئەو مەلە ئەفسانەییەی بابم وەک دیاری ساڵی تازە پێی بەخشیبووم، ساڵانێک لەوەوبەر مردار ببۆوە، نا، مردار نەببۆوە، شەرمەزارم وام گوت، بەڵکو وەک بونیادەم، گیانی تەسلیم بەکردگار کردبۆوە، یان چاتر بڵێم، نەغمەی خۆی سپاردبۆوە بەخودا، لە باخچەی حەوشە بەخاکمان سپارد، خوشکەکەم گریا، بەڵام من ئارام بووم، لەبەرئەوەی دەمزانی مادامەکی زیندووم ناهێڵم لەبەین بچێ، بۆیە کاتێ گڵم دەکرد بەسەریدا، لەبەر خۆمەوە گوتم:" ناهێڵم لەبەین بچیت. ئێمە بەیەکەوە دەژین و پێکیشەوە سەفەر دەکەین!"

کە گەورەتربووم و کریتم جێ هێشت و کەوتمە گەڕان بەدونیادا، هەمیشە هەستم دەکرد ئەو کەنارییە لەسەر تەوقی سەرم هەڵنیشتووە و گۆرانی دەچڕێ، تەرجیع بەندیی گۆرانییەکەشی هەریەکێ بوو:

هەستە با بڕۆین
بۆچی لێرە دانیشتووین؟
ئێمە مەلین نەک هێلکە شەیتانۆکە
دەی هەستە، با بڕۆین!

سەرم ببووە گۆیەکی خاکی، کەنارییەکە بەسەر تەوەرەکەیەوە هەڵنیشتبوو، گەرووی گەرمی بەرەو ئاسمان ڕایەڵ دەکرد و گۆرانی دەچڕی.

دەگێڕنەوە لە سەردەمانی زوودا، ژنانی سیغەیی حەرەمسەرایەک، ئێواران دوای حەمامکردن و عەتر لەخۆدان، لەباخی حەرەمسەراکەدا بەڕیز دەوەستان، سوڵتان دەهاتە خوارێ تا یەکێکیان هەڵبژێرێ، دەستەسڕێکی چکۆڵەی بەدەستەوە دەگرت و دەیخستە بن باڵی ژنەکانەوە و پاشان بۆنی دەکرد، ژنێکی هەڵدەبژارد کە ئەو شەوە بۆنی عەترەکەی لە کەپوویدا لە ژنەکانی تر خۆشتر بوویێ.

منیش وڵاتانی جۆراوجۆر، وەک ژنانی سیغەیی لە بەرامبەرما ڕیزیان بەستبوو، بەپەلە و پەرۆشییەوە چاوم بەنەخشەکەدا دەگێڕا؟ بۆ کوێ ڕۆیشتبام؟ یەکەم جار کام وڵات، کام ئۆقیانووسم بینیبا؟ تەواوی وڵاتان دەستیان ڕاگرتبوو، بانگیان دەکردم، سوپاس بۆ خودا کە دونیا بەرفراوان و تەمەنی مرۆڤیش درێژ، ئەوانەی پیشەیان خەوش دۆزینەوەیشە هەرچی دەڵێن با بیڵێن، دەرفەتم هەیە تەواوی وڵاتان ببینم.

ئەدی بۆچی لە گریکستانەوە دەست پێنەکەم!

***

سەردانەکەم بۆ گریکستان سێ مانگی خایاند، هەنووکەش دوای ڕەتبوونی ئەو هەموو ساڵانە، بەوەیادهێنانەوەی چیا و دوورگە و ئاوایی و دەیر و هێڵەکانی کەنار، دڵم لە نائارامی و خوشحاڵیدا

ڕادەچڵەکێ.

سەفەرکردن بۆ گریکستان و بینینی، چێژێکی مەزنی هەیە، چێژی مەزن و عەزاب.

گریکستان گەڕام و هێورهێور هەموو شتێکم بەچاوانم بینی و بەدەستەکانم لەمسم کرد کە فیکری ڕووت توانای بینین و لەمسکردنی وەها شتێکی نییە: شێوازی یەکانگیربوونی نێوان قودرەت و دڵڕفێنی. پێم وا نییە ئەم دوو هەوێنی کاملێیە، ئارس(*) و ئەفرۆدیت(**)، لە هیچ جێگەیەکی تر وەک سەر زەمینی بێ ڕووپۆش و هەمیشە دەم بەپێکەنینی گریکستان، ئاوها سازگار یەکانگیر بووبێتن. هەندێ لە ناوچەکانی گریکستان مۆن و لووتبەرزن، هەندێکی تریان تژیی لە ناسکییەکی ژنانەن، هەندێ ناوچەی تریش جیددی و لەهەمان کاتیشا دەم بەپێکەنین و میهرەبان، بەڵام بەڕۆح فوودراون و لەڕێی پەرستگە و ئەفسانەوە، یان لە ڕێی قارەمانەوە، ڕۆحێکی گونجاو بەهەریەک لەوانە سپێردراوە، لەبەر ئەم هۆیەیە گەر گەشتیارێکی گریکی چاوی بینین و زەینی بیرکردنەوەی هەبێ، ئەوا لە زنجیرەیەکی نەپچڕاو و سیحراویدا، لە سەرکەوتنێکی ڕۆحییەوە بۆ سەرکەوتنێکی ڕۆحیتر سەفەر دەکات. لە گریکستان بونیادەم باوەڕ دەهێنێ بەوەی کە ڕۆح بەردەوامی و نۆبەرەی ماددەیە و ئەفسانەش گوزارشتێکی سادە و یەکانگیرە لەواقیعی هەستپێکراو، ئاخر ساڵانێکی زۆر درێژە ڕۆح پێی ناوەتە سەر بەردەکانی گریکستان و بۆ هەر کوێیەک بڕۆی جێگە پێ مەلەکوتییەکانی دەدۆزیتەوە.

زۆر ناوچەی گریکستان ماهییەتێکی دووانەیی هەیە و ئەو سۆزەش کە لێی بەرز دەبێتەوە، بەهەمان شێوە ماهییەتێکی دووانەیی هەیە. گرژی و هاوگونجاویی لەپاڵ یەکدا ڕاوەستاون، تەواوکەری یەکدین و وەک ژن و مێرد یەکانگیری یەکتربوون، (ئەسپارتا) یەکێ لەسەرچاوەکانی ئەم گرژی و هاوگونجاوییەیە، (تایژتوس) لەبەرامبەرتایە، یاسا داڕێژەری ڕق و نەفرەتئامێز، پڕ لە گاشەبەردو خەرەند، بەڵام لەخوارەوە لەژێر پێتدا، دەشتێکی بەبەرەکەت و گومناوییە، وەک ژنێکی عاشق دامێنی ڕاخستووە، لەلایەک (تایژتوس) هەیە، چیای (تور) ی گریکستان، ئەو جێیەی کە خواوەندی بێڕەحمی قەوم، یاسا ڕەق و تەق و توندوتیژەکانی تێدا دەخوێنێتەوە:(ژیان جەنگە، دونیا گۆڕەپانی جەنگ و وەزیفەی تۆیش سەرکەوتنە، مەخەوە، مەپەرژێرە سەرخۆت، پێمەکەنە، قسە مەکە، تەنها ئامانجی ژیانی تۆ جەنگینە، کەواتە دەی بجەنگە!" لەلایەکیتر لەخوار تایژتۆسەوە (هێلین) ڕێک ئەو کاتەی دەتەوێت ببیتە قەلەندەرو ڕوو لە خۆشیی و شیرینیی عەرد وەرگێڕیت، کوتوپڕ هەناسەی هیلین وەک دار لیمۆیەکی بەگوڵپۆشراو ئەفسونت دەکات.

سەرسامم لەوەی چما ئەم دەشتەی ئەسپارتا خۆی ئاوها ناسک و تەڕ و هەوەسبازە؟ چما بۆنی گوڵاڵە سوورەکانی ئاوها سەرخۆشکەرن، یان دەشێ ئەم سیحرە لە جەستەی ماچکراو و سەر بەدەرەوە بووی هێلینەوە بەرز بێتەوە؟ بەدڵنیاییەوە (ئیروتاس) شۆخی و نازداریی ئەمڕۆی نەدەبوو گەر لە ئەفسانەی

(*) ئارس Ares خواوەندی جەنگ.

(**) ئەفرودیت Aphrodite خواوەندی ئەڤین.

نەمری هێلیندا خوڕەی نەهاتبا. لای هیچکەس شاراوە نییە کە سەرزەمینەکان، زەریا و ڕووبارەکان بەناوی گەورە و خۆشەویست پێکەوە گرێ دەدرێن و لە دڵماندا خوڕەیان دێ، بەدرێژایی کەنارە ناچیزەکانی ئیروتاس پیاسە بکە، هەست دەکەیت دەست و بیرت لەبۆنی ژنێکی خەیاڵی دەئاڵێ، کە واقیعیتر و هەستپێکراوترە لەو ژنەی خۆشت دەوێ. ئەمڕۆ وا خەریکە دونیا لە خوێندا غەرق دەبێ، لە دۆزەخی پڕ لە بێ سەروبەریی ئێستادا، خرۆشانەکان هاتوونەتە جۆش، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا، هیلێن لە گۆڕەپانی شیعرە بەرز و بڵندەکانیدا، نەمر و دەست لێنەدراو و بێ جووڵە لەجێی خۆی ڕاوەستاوە و زەمەن بەبەردەمیدا ڕەتدەبێ.

خاک بۆندار، دڵۆپە شەونم بەگوڵی دار لیمۆکانەوە شۆڕ ببۆوە و لەبەر ڕۆشنایی هەتاودا سەمای دەکرد، کوتوپڕ شنەیەکی فێنک هەڵی کرد، گوڵە لیمۆیەک بەر تەوێڵم کەوت و شەونم لە ڕوخساری دام، لەرزێ ڕۆچووە گیانمەوە، وەک بڵێی دەستێکی نادیار لەمسی کردبێتم، تەواوی عەرد لە هێلینێکی تازە حەمامکردوو، دەم بەپێکەنین و دەم بەگریان دەچوو، ڕووپۆشەکەی کە بەگوڵی لیمۆ چنرابوو، لە ڕوخساری ببۆوە و ئەمیش دەستی بەدەمییەوە گرتبوو، لەکاتێکدا سات بەسات پاکیژەیی تازە دەبۆوە، کەوتبووە دوای بەهێزترین پیاو، هەر کە قاچی هەڵدەبڕی، قولەپێ وەک بەفر سپییەکەی وەدیاردەکەوت، پاژنە خڕەکانی لەخوێندا بریقەیان دەدایەوە.

چ بەسەر هێلیندا دەهات گەر بەهەناسەی هۆمەر نەخەملێبا؟ هەمان شتی بەسەر دەهات کە بەسەر هەزاران هەزار شۆخە ژنی تردا هاتووە، دەهاتە دونیا و لە بەین دەچوو، دەڕفێنرا، هەر بەو شێوەیەی تا ئەلعانیش کیژانی شۆخ لە ئاواییە کوێستانییەکانی ئێمەدا دەڕفێنرێن. تەنانەت گەر ئەو ڕفاندنەش جەنگی لێ کەوتبایەوە، ئەوا جەنگ و ژن و کوشتار، گەر شاعیر دەستی بەڕزگارکردنیان ڕانەگەیبا، ئەوا لە بەین دەچوون. شاعیر هێلینی ڕزگار کرد، ئیروتاس، ئەم ڕووبارە، نەمرییەکەی قەرزاری هۆمەرە، زەردەخەنەی هێلێن تەواوی فەزای ئەسپارتای تەنیوە، زیاتر لەمەش پێی لێ هەڵبڕیوە و ڕۆچۆتە نێو هاموشۆی خوێنمانەوە، هەر پیاوێک وەک گۆشتی قوربانی بەشێکی لەو ئازایەتییە بۆ خۆی بردووە. هەتا ئەمڕۆ هەموو ژنێک شکۆ و گەورەیی وی لەخۆدا دەنوێنێ، هێلێن بۆتە هاواری ئەڤین، سەدەکان تەی دەکات، لەهەر پیاوێکدا ئارەزووی ماچ و نەمری بێدار دەکاتەوە، هەر ژنێک لەئامێز دەگرین، تەنانەت ساکارترین ژن، دەبێتە هێلینێک بۆ خۆی!

بەبەرەکەتی بوونی ئەم شاژنە ئەسپارتییە، هەوەسی سێکسوالیی، پێناسەی بەرزی نەجابەت لە خۆ دەگرێ، حەسرەتی شاراوە بۆ هاوئامێزییەکی بزربوو، ئاژەڵی دڕندەی ناخمان ڕام دەکات، کاتێ دەگرین یاخود هاوار دەکەین، هێلێن شەهدێکی ئەفسووناویی دەڕژێتە ئەو جامە پڕ لە ئاوی گیای شیکرانە ژەهراوییەی کە دەیخۆینەوە. ئیدی ئازاری خۆ لەبیر دەکەین، ئاخر وی گوڵێکی بەدەستەوەیە مار دوور دەخاتەوە، مناڵانی ناشیرین جوان دەکاتەوە. سوارەی سەر بزنی ڕێوڕەسمی دێرینی باخۆس، لنگەفرتێ دەکات و ئیدی تەواوی دونیا دەبێتە ڕەزستان. ڕۆژێکیان کاتێ (ستیزنیکۆروس)ی شاعیری دێرین، لە یەکێ لە غەزەلەکانیدا قسەیەکی ناشایستەی بەوی گوت، یەکسەر کوێرایی داهات، پاشان لەرزۆک و

ژێوان عودەکەی هەڵگرت، لە جێژنە گەورەکانا بەرامبەر گریکییەکان ڕاوەستا و تۆبەنامە بەناوبانگەکەی خۆی بێژا:

هێلێن... ئەوەی لەبارەی تۆوە گوتم، ڕاست نییە
تۆ قەتاوقات لە کەشتییە تیژڕۆکانا دانەنیشتوویت و
هەرگیزاو هەرگیز نەگەییویتە قەڵای تەڕوا.

دەگریا و دەستی بۆ یارمەتی ڕایەڵ دەکرد، ئیدی یەکسەر ڕۆشنایی لەنێو فرمێسکەکانیا هاتە دەر و لە گۆشەی چاوانیدا قەتیس ما.

باو و باپیرانمان، بەشانازیی هێلینەوە، پێشبڕکێی جوانیی (هێلینیا)یان ڕێکدەخست، هەرچۆنێ بێ، عەرد گۆڕەپانێکی پێشبڕکێیە و (هێلێن)یش سەرکەوتنێکە کەس تیایدا براوە نابێ، ئاخر ئەو لەودیو ژیانەوەیە، دەشێ لە بنەڕەتدا لە تارماییەک زیاتر نەبێ، لە یەکێ لە سوننەتە ڕەمزییەکانا، بەوەدووکەوتووانی نهێنی دەگوترا (ئاکاییەکان) لە تەڕوا لە پێناوی هێلینی ڕاستەقینەدا نەجەنگیون، ئاخر لە تەڕوا تەنها تارماییەکەی دۆزرایەوە، هێلینی ڕاستەقینە لە پەرستگەیەکی پیرۆزی میسردا خۆی شاردبۆوە، لە هەناسەی پیسی بونیادەم پارێزراو بوو، کێ چوزانێ، دەشێ ئێمەیش لەسەر ئەم عەردە تەنیا لەپێناوی تارمایی هێلیندا بجەنگین و بگرین و یەکتری بکوژین، چوزانم، دەشێ تارمایی هێلێن بەخوێنێک کە لەمیانەی چەندین سەدەوە نۆشیویەتی، بتوانێ هەمدیس بۆ ژیان بگەڕێتەوە، ئەی مەگەر تارماییەکان بەنۆشینی خوێنی بونیادەمی زیندوو لە هادیس بۆ ژیان نەگەڕاونەتەوە؟ دەشێ دواجار تارمایی هێلێن ڕۆچێتەوە جەستەی و ئێمەیش ڕۆژێ لە ڕۆژان بتوانین جەستەی واقیعیی و گەرم و گوڕی هێلێن لە ئامێز بگرین، دەشێ.

(تایژتۆس)ی جەنگاوەری دڕندە و هێلینی ژنی، بۆنکردنی عەتری هێلێن لەنێو گوڵاڵە سوورەکانی ئیروتاسەوە، هۆشی بەخۆ نەهێشتبووم. هەستم بەشەرمەزاری دەکرد، ڕۆژێکیان بەرەبەیان چووم بۆ چیای تایژتۆس تا هەوایەکی ناسکتر هەڵمژم.

پاقژی چیا، بۆنی دارکاج، گاشەبەردی ئاگرین، ئەو شەهێنانەی بەژوور سەرمەوە پیاسەیان دەکرد، تەنهایی خەڵوەتێکی بێ سنوور، هەمووان پۆل پۆل دەهاتن و ئازایەتیان پێ دەبەخشیم، چەند سەعاتێک بەشادومانی بەکێوەکەدا هەڵزنیم، بەڵام دەمەو نیوەڕۆ، هەوری ڕەش بەئاسمانەوە وەدیارکەوت، نەغمەی خنکێنەری هەورەگرمە هاتە گوێ، بەپەلە ڕێی گەڕانەوەم گرتەبەر، هەستم دەکرد زریان لەدوامەوە هەنگاو دەنێ، لە بەردێکەوە دەپەڕیمە سەر بەردێکی تر، پێدەچوو لەگەڵ زریاندا لە پێشبڕکێدا بم، هەوڵم دەدا پێشی بدەمەوە. کوتوپڕ، دارکاجەکان لەرزین، دونیا تاریک و پشتێنی برووسکە گەمارۆی دام، ببوومە دیلی گەردەلوول، بەدەمدا خۆم دا بەعەرددا تا نەکەوم، چاوانم لێک نا و چاوەڕێ بووم. کوتوپڕ زریانەکە هێور بۆوە، (با)کە خستی و ئاوێزەی گەورەی ئاو لە ئاسمانەوە ڕژا، بۆنی عەتری شیوەران و پونگە و ڕێحان لەهەوادا بڵاوبۆوە، هەڵم لە تەواوی چیاکەوە هەستا، منیش هەستامەوە و کەوتمەوە دابەزین، باران قامچی بەڕوخسار و قژ و سەر و دەستمدا دەکێشا و منیش لە خۆشیدا ختوکەم دەهات، زێوس بەهەموو

هێزییەوە بەسەر ژنەکەدا، واتە عەرددا، دادەبەزی و عەردیش بەقاقای پێکەنینەوە خۆی دەکردەوە و ئاوی نێرەی لەخۆدا جێگە دەکردەوە.

بەزوویی ئاسمان بووە سامالّ، زریان، دابەزینی توندوتیژی ڕوحلقودس بوو، هەنووکە کوکوختی هەوالّی خۆشکردنەوەی بارانی ڕادەگەیاند، لەهەمان لەحزەدا خۆرئاوا بوو، لەو دووری دوورەوە، لەژێر پێمدا، وێرانەکانی قەلاّی (فرانک ڕابر)م بەسەر گردۆڵکەیەکەوە لە (میسترا) بینی کە باران شتبوویەوە. تەواوی ئاسمان بەڕەنگێکی ئالّتونی و سەوز دەدرەوشایەوە.

***

ڕۆژی دواتر، بەنێو باخ و سەرووستانەکاندا چووم بۆ دیدەنی میسترا، بۆ دیدەنیی (بۆمبی) گریکستان، ئەم گردۆڵکە پیرۆزە، زێدی گریکستانی نوێ، بەسیحرە شاراوە و پەنهانەکەیەوە، سەرچڵترین ڕۆح دەخاتە داوەوە، دار لیمۆ و پرتەقالّ، کۆلاّنی باریک و پێچاوپێچ، منالاّنی نیوەڕووت کە لەشەقامەکاندا گەمان دەکەن، ژنگەلێک کە دەچن بۆ جەنگ، کچگەلێک کە لەژێر درەختی پڕ شکۆفەدا دانیشتوون و خەریکی چنینن، ژیان هەمدیس چنگ بەخاکدا دەکاتەوە و هەولّ دەدا سەرلەنوێ بەگردۆڵکەی باپیراندا هەلّگژێ. ئەم ناوچە سەوز و ئاوەدانە، یەکەمین ناحیەی میسترایە، گەر بچیتە پێشتر، ناوچەیەکی قاقڕ و بێ درەخت و تەمومژاویت دێتە ڕێ، بەڕەتبوون بەنێو دار و پەردووی خانووی داڕووخاودا دەگەیتە کلّێسای ئەفسوناویی و هەتاو بردووی بیزانسی، دەگەیتە کلّێساکانی پریولپتوس، متیرۆپلی، ئاجیۆتیۆدوری، ئاپیندیکۆو پانداناسا، ئیدی ئێرە دووەمین ناحیەی میسترایە.

تینووم بوو، چووم بۆ کلّێسای پانداناسا تا ڕاهیبەکان قومێ ئاوم بدەنێ، حەوشی کلّێساکە بریقەی دەدایەوە، هۆدەگەلی ساکار سپیکاریکراو، بەتانیی چنراو لەسەر قەنەفەکان ڕاخرابوو، ژنە ڕاهیبەکان بەپەلە بەپیرمەوە هاتن، هەندێکیان جحێلّ و ژمارەیەکی تریان بەهۆی ڕۆماتیزمەوە وەک تەختە وشکهەلّگەڕابوون. هەموویان ڕەنگپەڕیو، لەبەرئەوەی بۆ گوزەراندنی ژیان دەبوو لەکارکردن نەوەستن، شەوانیش نەدەنوستن و خەریکی عیبادەت دەبوون، قەتاوقەت تێر بەزگی خۆیان نەیاندەخوارد، هەرکاتێ دەستیشیان بەتالّ با، ئەوا سەریان بەسەر کارە دەستییەکانیانا شۆڕدەکردەوە و دەکەوتنە چنینکاری: گولّی سووری ورد بەدەزووی سووری ئاوریشمین، خاچ، سەومەعە، ئینجانەی پڕ لەمێخەک، دار سەرووی گچکە، پێدەچوو بەشانازییەوە جازییەکانیانت پیشان بدەن، ئیدی خەم دات دەگرێ، ئاخر ئەوان تەنها زەردەخەنە دەیانگرێ، چ نالّێن، بەلاّم دەزانیت چ زاوایەک لە گۆڕێ نییە!

درەوشانەوەی پانداناسا لەهەوای بوومەلێلّدا، بەجامی عاجی بیزانسیی دەچوو، جامێک بەری حەوسەلّە و ئەڤین، تا لەپەنای هەناسەی پیرۆزی مەریەمی پاکیژەدا بحەوێتەوە. ئەم کلّێسایە، لەبەردی بناغەوە تا چەمینەوەی گومبەزەکەی، خاوەن چ یەکانگیری و دلّڕفێنی و مەرکەزیەتێکە! سەراپای ئەم پەرستگە سیحراوییە، وەک پەیکەرێکی زیندوو و گەرم هەناسە دەدا، سەرجەم بەردەکان، وێنە و ڕاهیبەکان، وەک بەشی پێکهێنەری ئەم کلّێسایە پێکداچوون، وەک بلّێی هەموویان پێکەوە

لەنیوەڕۆیەکدا هاتبێتنە دونیا.

وەها هاوگونجان و لێکحالّیبوونێکی گەرمیی ئینسانی لە وێنە بیزانسییەکانا، دوور لە چاوەڕوانیم بوو، پێشتر، تەنها شێوەی زاهیدانە و زبرم بینیبۆوە کە تۆماری بەپیتی سوور نووسراو بەدەستەوە، بانگیان دەکردین تا لە سروشت بێزرێین و بدەینە بیابان، بمرین تا ڕزگارمان بێ. بەلاّم لێرە ڕەنگی بەشکۆ و وێنەی دلّڕفێن هەبوو. مەسیح، بەسوار ئاژەلّێکی لاوازەوە، میهرەبان و زەردەخەنە لەسەر لێو خۆی دەکرد بەئۆرشەلیمدا، هاوەلاّنی بەچلّە دارخورماوە لەدوایەوە دەڕۆیشتن، خەلّکی بەچاوانی تژیی لەبینینەوە سەیریان دەکرد، وەک بلّێی لە هەورێک بنۆڕن کە بەئاسماندا ڕەت دەبێ و پاشان دەڕەوێتەوە، ئەو فریشتەیەش کە لە(ئافندیکۆ) بینیبووم، جەنگاوەرێکی جوان بوو بەڕەنگی سەوز، قژە لوولەکەی بەپەڕۆیەکی پان بەستبوو، بەهەنگاوی خێرا و ئەژنۆی تۆکمەیەوە بەزاوایەک دەچوو بۆ.. بڕوا، هەر بەڕاست بەئاوها پەرۆشی و خێراییەک بۆ کوێ دەڕۆیشت؟

لەهەمان وەختدا زەنگەکە بەنەغمەی نەرم و گوێنەوازی، ساتەوەختی هاتنی شەوی (هەینی پاک)ی ڕاگەیاند، چوومە ناو کلّێساکەوە، لە ناوەڕاستدا مەزاری گولّبارانی مەسیح، پۆشراو بەگولّە لیمۆ، ئەوەی کە بەردەوام دەمرێ و هەمیشە هەلّدەسێتەوە، لەسەر گولّە لیمۆ ڕاکشابوو، زەمانێ (ئەو)یان بەئەدۆنیس بانگ دەکرد و هەنووکەش ناویان ناوە مەسیح، ژنانی ڕەنگپەڕیو و ڕەشپۆش بازنەیەکیان بەدەوریدا دروست کردبوو، بەسەریدا چەمابوونەوە و شیوەنیان بۆ دەکرد، تەواوی کلّێسا وەک شانەی هەنگوین بۆنی مێوی لێ دەهات، ژنە کاهینیەکانی تر، (ملیسا)[*]کانی ترم هاتنەوە یاد لە پەرستگەی (ئارتمیس) لە (ئیفس)[**] و پەرستگەی ئەپۆلۆ لە دیلفی کە لە مێوو پەڕ ڕۆنرابوون.

کوتوپڕ شیوەنی ژنان بەرز بۆوە، نەمزانی عەزاب هێزێکە خواوەند هەلّدەسێنێتەوە، بەلاّم لێرە لە فەرمانڕەوایەتی هێلیندا، دلّم ئارەزووی شیوەنی نەبوو. هێشتا تاریک دانەهاتبوو، هەستام و کەوتمەوە سەرکەوتن بەسەر ئەم گردەدا، دەرگای گەورە کرابۆوە و حەوشەکان چۆلّ و هۆلّ، بەپێپلیکانە داڕووخاوەکانا چوومە سەرێ و گەیشتمە بورج و حەسارەکان، پۆلێک قژقڕە سەرسام بەبینینی من، دایان لە شەقەی بالّ و فڕین، تەماشای دەشتە بەپیتەکەی خوارێم کرد و لەو دووکەلّە ورد بوومەوە کە لە دووکەلّکێشی کوختە کلّۆلّەکانەوە هەلّدەسا، وڕەوڕی گالیسکەیەک هاتە گوێم و گۆرانییەکی پڕ جۆش و خرۆش، فەزای دەوروبەرم دەینالاّند، هەوا پڕ ببوو لە تارمایی، کیژۆلاّنی کەزی و پرچ خورمایی، سینیۆراگەلی فرانکیی لەگۆڕ هاتنەدەر، شوالیەگەلی زرێپۆش، شوالیەگەلێک کە لە ڕۆلّی ڕزگارکەردا لە (پلۆپۆنز)ەوە بۆ ئێرە هاتن و کیژانی گریکییان کردە ژنی خۆیان، خوێنی گریکیی لەدەمارەکانیاندا کەوتە

(*) Melissa: چەند خانمێکی قارەمان بەناوی میایسا بەناوبانگ بوون. لەوانە: ملیسا، خوشکی ئامالتە کە بەمندالّی خۆراکی داوەتە زیۆس. ملیسا: یە:ێ لەپیرێژنە کاهینەکانی دیمتر. ملیسا واتە هەنگ. (فەرهەنگی ئەفسانەکانی گریک و ڕۆم).

(**) Ephese: شارێکە لە ئاسیای گچکە.